

Tuija Eronen

Viisi vuotta huostaanotosta

Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten
institutionaalisista poluista

RAPORTTI

Tuija Eronen

Viisi vuotta huostaanotosta

Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten
institutionaalisista poluista

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

RAPORTTI 4/2013

© Tuija Eronen ja Terveysten ja hyvinvoinnin laitos

Kannen kuva Jussi Oksanen

Taitto Raili Silius

ISBN 978-952-245-832-2 (painettu)

ISSN 1798-0070 (painettu)

ISBN 978-952-245-833-9 (verkkojulkaisu)

ISSN 1798-0089 (verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-833-9>

Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy
Tampere 2013

Saatteeksi

Suomen akatemian SKIDI-KIDS tutkimusohjelmaan kuuluvan hankkeen Pitkittäis-tutkimus huostaan otetuista lapsista Suomessa 2010–2013 päätehtävä on tuottaa tietoa huostaanotettujen lasten selviämisestä, syrjäytymisestä ja siitä, mitä tapahtuu huostaanoton jälkeen. Valtakunnallisen vuoden 1987 syntymäkohorttia koskevan rekisteritutkimuksen avulla on tähän mennessä tutkittu syrjäytymisen riskejä ja tuotu esiin eroja sijoitettuna olleiden lasten ja väestön samanikäisten välillä hyvinvoinnin tekijöiden suhteen (Kestilä ym., 2012 a ja b). Taidelähtöisen tutkimuksen keinoin on lähestytty nuoria oman elämänsä tutkijoina ja rakentajina (Känkänen & Rainio 2011). Käsillä oleva tutkimus valottaa aihetta paikallisesta näkökulmasta. Tutkimus jatkuu ja täsmentyy vielä ylisukupolvisuuden teemoihin sekä lasten sijoitushistorioiden kuvaamiseen. Monitieteisen, erilaisia aineistoja ja monia tutkimusmenetelmiä käyttäneen tutkimuskokonaisuuden yhteenveto valmistuu 2014.

Sosiaalityön asiakkaita koskevia seurantatutkimuksia on tehty vähän, prosessien tutkimuksia vielä vähemmän, ja erityisen vähän tällaista tutkimusta on tehty lastensuojelun asiakkuuden poluista ja huostaanoton vaikutuksista. Tuija Erosen paikallinen viiden vuoden seurantatutkimus onkin siksi erityisen tärkeä. Se valottaa instituution tietämistä, ja sen kautta tulee näkyviin jotain oleellista julkisen vallan suhtautumisesta kysymykseen, mitä pitäisi tietää ja miten seurata huostaan otettujen lasten elämää ja huostaanoton vaikutuksia. Tutkimusraportti on tarpeellinen ja odotettu lisä ajankoh- taiseen keskusteluun.

Lastensuojelun aiheet ovat viime vuosina olleet tiiviisti median otsikoissa, ja vuoden 2012 traagiset lapsi- ja perhesurmatapahtumat ovat johtaneet moniin selvityksiin. Tutkimusta on kaivattu päätöksenteon tueksi, ja saadut tulokset tarjoavatkin uutta tietoa sekä päättäjille että meille kaikille. Tämä tutkimus antaakin palaute- ja seurantatietoa paikallistasolle, ja tuloksia voivat hyödyntää erityisesti ne kunnat, jotka ovat olleet mukana tutkimuksessa. Sen lisäksi jokainen poliitikko ja kuntapäättäjä voi tämän jälkeen kysyä ja odottaa vastausta siihen, miten ne lapset ovat selviytyneet, joiden huostaanotosta hän on osaltaan ollut päättämässä.

Tuija Erosen tutkimus on merkityksellinen monessa suhteessa. Ensiksikin se on tärkeä osa paikallistutkimusten sarjassa, jossa lastensuojelun asiakkuuden kirjoa ja lasten tilanteita on tutkittu monin menetelmin. Ilman tätä tutkijoiden ja Tampereen seudun sosiaalityöntekijöiden pitkäjänteistä yhteistyötä emme tietäisi paljoakaan lasten poluista 2010-luvun lastensuojelussa. Aloitimme vuonna 2006 siitä, keitä lapsia tulee lastensuojeluun asiakkaaksi ja tarkastelimme mitä näille lapsille noin vuoden päästä kuuluu. Kuva avoimuuden asiakkuudesta alkoi hahmottua. Jatkoimme siihen, keitä lapsia huostaanotetaan, ja mitä näille lapsille kuuluu vähän huostaanoton jälkeen. Tutkimme myös, keiden lasten huostaanotto lakkautetaan ja mistä syystä. Viimeisin seurantatutkimus on nyt käsissämme: millaisia institutionaalisia polkuja lapset kulkevat huostaanoton jälkeen. Lisäksi Tarja Pösö (2010) kuvasi näiden paikallistutkimusten kautta havaintojaan suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta.

Toiseksi Erosen tutkimus nostaa tulostensa kautta esiin tärkeitä asioita keskusteltavaksi. Saattelen lukijat seuraavassa muutamien havaintojen äärelle. Hallitseva julkinen keskustelu lastensuojelun vaikuttavuudesta on ollut pääosin kriittistä. Tämän tutkimuksen päätulos kertoo onnistuneesta lastensuojelutyöstä, mutta tutkimus ei jätä raportoimatta kriittisistäkään kohdista. Kyselyyn vastanneiden työntekijöiden mukaan huostaanotolla on voitu pääsääntöisesti (86 %) tukea lapsen selviytymistä, ja sijoituksen arvioitiin siten onnistuneen tavoitteissaan lasten kannalta hyvin. Huostaanotettujen lasten avun tarve sijaishuollon alkaessa oli runsasta ja moninaista. Tästä huolimatta tarvittavat palvelut olivat järjestyneet melko hyvin. Mielenterveyttä hoitavien ja kuntouttavien palvelujen sekä erityisopetuksen järjestymisessä oli eniten vaikeuksia, ja näitä palveluja lapset eniten tarvitsivat.

Lasten terveyteen liittyvät sosiaalityöntekijöiden kertomukset olivat pysäyttäviä. Joka kolmannella lapsella oli terveysongelmia, eikä kysymys silloin ollut pienistä vaivoista vaan varsin vakavista ja pysyivistä tiloista: sydänsairaudet, diabetes, epilepsia, nivelvaivat, migreeni, syömishäiriö, laaja-alainen kehityshäiriö, kehitysvamma. Sosiaalityöntekijät kertoivat lapsista, joiden sairaudet edellyttivät vaativaa perushoitoa ja joiden diagnosoituidet sairaudet vaativat hoitoa, mutta josta vanhemmat eivät kuitenkaan ennen lapsen huostaanottoa olleet huolehtineet. Huostaanotto turvasi sen, että lasten terveydestä huolehdittiin ja että lapset saivat jatkossa adekvaatin hoidon sairauksiinsa.

Kriittinen havainto liittyi lapsen asioita hoitaneiden sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen: 16 %:lla lapsista oli ollut enemmän kuin neljä sosiaalityöntekijää. Lasten kannalta myönteisempää on, että joka toinen sijaishuollossa oleva lapsi asui yhdessä ja samassa paikassa seurannan ajan. Sosiaalityöntekijät kuitenkin kertoivat, ettei kaikkia lasten väliaikaisia siirtoja kirjata päätöksiksi, jolloin ne jäivät peittämään lasten institutionaalista polkua. Se tarkoittaa, että kaikki sijoituspaikkojen muutokset eivät siirry myöskään THL:n ylläpitämään valtakunnalliseen lastensuojelutilastoon.

Tutkimus kertoo siitä, miten hyvät suhteet vanhempiin ja sukuun olivat lapsen selviytymisessä tärkeitä, ja suhteita ylläpidettiin kaikin tavoin. Näiden suhteiden arvioinnin vaativuus liittyy siihen, että suurin uhka lapsen selviytymiselle oli tuhoavat suhteet läheisiin. Pääsääntöisesti lapsen biologiset vanhemmat kuuluivat lapsen verkostoon huostaanoton jälkeen. Kontaktit eivät siis yleensä katkea, vaikka tällaista usein uutisoidaan. Jos yhteydenpitoa rajoitettiin, oli useimmiten kysymys lapsen turvaamisesta vakavalta väkivallalta. Vaikka yhteydenpitoa oli rajoitettu, se ei kuitenkaan tarkoittanut, etteivät lapset olisi tavanneet vanhempiaan. Yllättävää oli, että vain muutamalle vanhemmalle oli tehty asiakassuunnitelma. Lapsille asiakassuunnitelmat oli tehty.

Moni lapsi (17 %) oli kokenut toisen vanhemman kuoleman joko ennen sijaishuollon alkamista tai sen aikana. Tulos viittaa siihen, että huostassa olleiden lasten läheisverkosto on entistä ohuempi, kun he siirtyvät itsenäiseen elämään. Tämän lisäksi huolta liittyi nimenomaan nuorten kykyyn selviytyä itsenäisesti, eikä sosiaalityöntekijöiden huoli todennäköisesti vähentynyt siitä, että jälkihuoltona tarjottua tukea ot-

ti vastaan vain joka toinen nuori. Tuen vastaanottamiseen liittyi jännitteitä, joita myös sekä Reinikainen (2009) että Törrönen ja Vauhkonen (2012) ovat tuoneet esiin, kun he haastattelivat sijoitettuja nuoria ja aikuisia. Yhtäältä osa nuorista korostaa haluaan päästä systeemistä irti ja itsenäiseen elämään ja toisaalta osa haluaa itse määrittää milloin ja mitä apua vastaanottaa. Tässä tutkimuksessa haastatellut sosiaalityöntekijät näkivät myös nuorten kyvykkyyden: heillä on kykyä arvioida tilannettaan ja ulkopuolisen avun tarvettaan; moni on saanut hyvät evään sijaishuollossa ja selviytyy ilman jälkihuoltoa. Toisessa ääripäässä on niitä nuoria, jotka tarvitsevat jälkihuollon tukea ja yhteiskunnalta vastaantuloa myös jälkihuollon jälkeen. Tässä tutkimuksessa jälkihuollossa olevista suurin osa oli tyttöjä, mikä jättää kysymyksen ilmaan: millaisia sukupuolittuneita käytäntöjä liittyy jälkihuoltoon?

Sijaishuollossa saatiin aikaan selvää muutosta parempaan suuntaan etenkin niissä asioissa, jotka liittyivät lasten sairastelemiseen tai vammaisuuteen, kehityksen viivästymiseen, vaikeuksiin koulunkäynnissä ja lapsen päihteiden käyttöön. Sosiaalityöntekijät arvioivat näiden lasten elämää rasittaneiden tekijöiden vähentyneen viiden vuoden kuluessa merkittävästi, vaikkakaan ne eivät kaikkien lasten elämästä poistuneet. Sen sijaan lasten vaikeudet kaverisuhteissa, ristiriidat vanhempien kanssa, rikoksiin ja psyykkiseen terveyteen liittyvät ongelmat olivat asioilta, jotka vaativat edelleen pysähtymistä ja ehkäpä myös uudenlaisten ratkaisujen hakemista erityisesti itsenäiseen elämään siirtymän vaiheessa. Vastanneiden työntekijöiden huoli lapsen tilanteesta oli erilaista. Se liittyi vastaajan asemaan organisaatiossa ja siihen miten paljon vastaaja koki tuntevansa lapsen asiaa. Mitä paremmin vastaaja oli perehtynyt lapsen asiaan sitä vähemmän hän siitä oli huolissaan. Sosiaalityöntekijät olivat vähiten huolissaan lapsen tilanteesta, ja erityisen vähän huolta oli silloin, kun he olivat saaneet muodostettua henkilökohtaisen suhteen lapseen.

Neljänneksi Tuija Erosen tutkimuksen erityiset merkitykset liittyvät tietoon ja myös sosiaalitoimistoon kätkeytyvään tietoon, organisaation muistiin. On dokumentoitua tietoa, on kokemustietoa ja on dokumentoimatonta tietoa, joka löytyy vain työntekijöiden muistista ja muisteluista. Kun kiire painaa ja vaihtuvuus on suurta, lasta koskevan tiedon dokumentointi jää lyhyiksi kirjauksiksi eikä kaikkia päätöksiä edes kirjata päätöksiksi. Tiedon pätkittäinen siirtyminen ja siirtymättömyys vaikuttavat sekä lapsen oikeuteen saada itseään koskevaa tapahtumatietoa, lastensuojelun institutionaalisen tiedon laatuun että myös toiminnan seurantatiedon ja tutkimustiedon luotettavuuteen.

Tutkimus kertoo myös siitä, mitä ei tiedetä. Se että sosiaalitoimistossa ei tiedetä, mitä lapsille on tapahtunut kotiuttamisen jälkeen, pysähdyttää. Voidaan kysyä, tarvitseeko tästä tietää, mutta voidaan myös kysyä, miten kunta seuraa toimiansa vaikuttavuutta ja sitä, että sen huostaanottama lapsi ja hänen perheensä saavat riittävän tuen lapsen kotiuttamisen jälkeen. Voihan olla, että lapsi, nuori ja perhe välttelevät kontaktia sosiaalitoimeen, suhtautuvat siihen vihamielisesti ja katkeruudella. Ruotsalaisen tutkimuksen mukaan lääninoikeuksien purkamisiin huostaanottopäätöksiin liittyi ristiriitoja perheen ja sosiaalityöntekijän välillä, asiakassuhteiden katkeamisesta kotiu-

tuksen jälkeen sekä asiakkaiden jäämisestä palvelujen ulkopuolelle. Kortteinen ja Elo-vainio (2012) päätyvät analyysissään toteamaan, että ne jotka kipeimmin apua tarvitsevat, ovat usein vaikeimpia auttaa. Auttajiin kohdistuva torjunta on heidän mukaansa niin voimakas, että suurin osa ajasta menee pelkän yhteyden luomiseen. Miten yhteyden luomista voidaan jatkaa niin, että samalla kunnioitetaan asiakkaan omaa yrittämistä, toimintaa ja ratkaisuja; miten pitää ovela raollaan ja luoda luottamusta saatavilla olevaan tukeen. Tämän jännitteen sosiaalityöntekijät tunnistavat työssään hyvin.

Lopuksi Tuija Erosen tutkimus ohjaa lukijan kahdeksan lapsen tarinan äärelle. Tarinat ovat keskimääräisiä, ja ne on muokattu sosiaalityöntekijöiden kanssa paikallisen kyselyaineiston pohjalta. Ne kertovat siitä, mitä huostaanotto ja viisi vuotta sen jälkeen on tarkoittanut eri-ikäisen lapsen elämässä. Tarinat auttavat eläytymään siihen, millaisessa tilanteessa lapsi elää ja millaisessa tilanteessa sosiaalityöntekijät työskentelevät ja arvioivat lastensuojelun tarvetta sekä tuen ja palvelujen järjestämistä. Jokainen tarinan ääreen on syytä pysähtyä. Jokainen tarina tulee myös osoittaneeksi konkreettisesti, millaisissa asioissa ja miten vaativaa ammatillista osaamista sijaishuollon sosiaalityössä tarvitaan.

Tutkimus tuo näkyviin lastensuojeluun oleellisesti liittyvän jännitteisyyden. Asioissa on yleensä nähtävissä kahtiajakoja, sekä että -tilanteita. Yksi ja sama asia sisältää sekä hyvää että huonoa, vahvistavaa ja jopa tuhoavaa, ja sosiaalityöntekijän odotetaan osaavan havaita ja analysoida esiin ilmiön kaikki puolet. Erotteluja ja luokitteluja sisältyy aina arviointiin, ja ne tulevat esiin niin instituutioiden omissa käytännöissä kuin instituutioiden rajoilla (Pekkarinen & Vehkalahti 2012). Näitä käytänteitä tässäkin tutkimuksessa voi kukin omasta näkökulmastaan havaita, ja se voi osaltaan olla ohjauksessa kuntia kehittämistyön ytimiin. Tutkimus osoittaa tarpeen myös lastensuojelun tietoon ja tutkimukseen, ohjaa tietämisen ja uusien tutkimuskysymysten äärelle. Toivon antoisaa matkaa tutkimuksen ja lasten institutionaalisilla poluilla.

Tarja Heino

Pitkittäistutkimus huostaan otetuista
lapsista Suomessa -tutkimuksen johtaja

Sisällysluettelo

Saatteeksi	3
Tiivistelmä	9
Sammandrag	12
Abstract	15
Johdanto	19
Lasten institutionaaliset polut tutkimuskohteena	22
Teoreettiset ja metodologiset sitoumukset	22
Tutkimustehtävä	25
Tutkimuksen menetelmät ja tutkimuksessa käytetyt aineistot	26
Tutkimusetiikka	30
Lapsista saadun tiedon luonne ja luotettavuus	31
Kahdeksan tarinaa	35
Anni	35
Otto	37
Oskari	39
Joni	40
Matti	42
Tiina	44
Kati	46
Heikki	47
Tarinoiden lyhyt opetus	49
Institutionaalisia polkuja ja suhteita	50
Pitkiä ja lyhyitä polkuja järjestelmässä	50
Pysyviä ja vaihtuvia tavoitteita	53
Pysyviä ja vaihtuvia sijoituspaikkoja	55
Sijaishuolto ja lapsen tarpeet	58
Lapsen erityistarpeet ja saatu tuki	61
Pitkät oikeudelliset prosessit keskittyvät muutamaasi lapsiin	64
Vanhempien tilanne ja yhteydenpito lapseen	65
Mikä muuttui sijaishuollon aikana?	68
Jälkihuoltoon sitoutumisen haasteet	71
Sosiaalityöntekijöiden huoli lapsesta ja sosiaalityöntekijöiden pysyvyys	73
Johtopäätökset ja pohdinta	77
Huomioita tutkimuksen tekemisestä ja tiedon arvioinnista	82
Lähteet	85
Liite Kyselylomake	89

Taulukot

Taulukko 1.	Vastausten jakauma Pilotissa ja Seurannassa	31
Taulukko 2.	Lasten sukupuoli ja ikäjakauma huostaanotettaessa vuonna 2006 .	31
Taulukko 3.	Lasten asiakassuunnitelmat ja lasten tämän hetkinen asiakkuus .	53
Taulukko 4.	Pilotin, Seurannan ja koko maan sijoitetut lapset % sijaishuolto- muodon mukaan	56
Taulukko 5.	Lapsille huostaanoton jälkeen tehty sijaishuollon muutospäätökset 2006	
Taulukko 6.	Sijaishuoltopaikan tukea mittaavien muuttujien keskiarvot Pilotissa ja Seurannassa	59
Taulukko 7.	Sijaishuollon tekemän lapsen asioissa tapahtuvan yhteistyön arviointi Pilotissa ja Seurannassa	61
Taulukko 8.	Lapsen huostaanottopäätöksestä valittaminen	64
Taulukko 9.	Huostassapidon purkuhakemukset hakijan mukaan	65
Taulukko 10.	Sosiaalityöntekijöiden arvio lapsen tilanteeseen paljon ja erittäin paljon liittyneistä tekijöistä lasta huostaanotettaessa vuonna 2006 (Pilotti) ja huhtikuussa 2011 (Seuranta) (% -osuudet)	68
Taulukko 11.	Mitkä ovat tällä hetkellä lapsen tilannetta tukevat tekijät?	69
Taulukko 12.	Mitkä ovat tällä hetkellä lapsen tilannetta uhkaavia tekijöitä?	70
Taulukko 13.	Aika, jonka sosiaalityöntekijä on hoitanut lapsen asioita	76

Kuviot

Kuvio 1.	Lapsen asioihin perehtyminen ja vastaajien asema organisaatioissa	32
Kuvio 2.	Lapsen asioihin perehtyminen ja aika, jonka sosiaalityöntekijä oli hoitanut lapsen asioita	33
Kuvio 3.	Miten hyvin vastaaja on perehtynyt lapsen asioihin ja lapsen asema lastensuojelussa	33
Kuvio 4.	Lasten huostassapidon kesto vuodesta 2006 vuoden 2011 huhti- kuuhun	50
Kuvio 5.	Lasten sukupuoli ja asema lastensuojelussa huhtikuussa 2011	51
Kuvio 6.	Huostassapidon päättyminen vuosittain ja päättymisen peruste	52
Kuvio 7.	Lapset, joiden huostassapito on päättynyt, päättymisen peruste ja lasten nykyinen asema lastensuojelussa	52
Kuvio 8.	Onko lapselle tehty sijaishuollon muutospäätöstä? Vertailu Tampere/muut kunnat	57
Kuvio 9.	Nykyinen tai viimeisin sijaishuoltopaikka on vastannut lapsen tarpeita	58
Kuvio 10.	Tieto tai epäily sijaishuollossa lapseen kohdistuneesta väkivallasta .	60
Kuvio 11.	Lasten erityistarpeet sijaishuollon aikana	62
Kuvio 12.	Onko lapsi saanut riittävästi tukea erityistarpeidensa kanssa pärsjäämiseen tai niiden poistamiseen?	63
Kuvio 13.	Vuosittaiset jälkihuoltopäätökset	72
Kuvio 14.	Vastaajan perehtyneisyys lapsen asioihin ja huoli lapsesta	73
Kuvio 15.	Vastaajan asema organisaatioissa ja huoli lapsen tämän hetkisestä tilanteesta	74
Kuvio 16.	Vastaajan asema organisaatioissa ja arviot huostaanotto-prosessin (huostaanotto, sijoitus/sijoitukset) onnistumisesta kokonaisuus- dessaan	75

Tiivistelmä

Tuija Eronen. Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 4/2013. 107 sivua. Helsinki 2013.

ISBN 978-952-245-832-2 (painettu); ISBN 978-952-245-833-98 (verkkojulkaisu)

Tutkimuksen tarkoituksena on seurata huostaanotettujen lasten institutionaalisia polkuja huostaanoton jälkeen. Tutkimuksessa kysytään: Millaisia muutoksia lasten institutionaalisissa poluissa on tapahtunut huostaanoton jälkeen? Millaisia prosesseja huostaanotto ja sitä seurannut sijaishuolto on ollut käynnistämässä vuonna 2006 huostaanotettujen lasten kohdalla? Millaisia erilaisia tarinoita ja institutionaalisia polkuja lapsille muodostuu huostaanoton jälkeen?

Tutkimuksen aineisto koostuu keväällä 2011 e-lomakekyselyllä kootusta, lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokoamasta seuranta-aineistosta (n=97 lasta) vuonna 2006 huostaanotetuista lapsista. Lisäksi toteutettiin kaksi sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelua. Niissä pyrittiin syventämään tietoa lapsille rakentuvista erilaisista poluista. Sosiaalityöntekijät toimivat sekä aineistokeruun suunnittelijoina, aineiston tuottajina että kanssatutkijoina. Yhdessä tutkimisen menetelmässä tutkimuksesta muodostuu vuorovaikutuksellinen käytäntö, jossa voidaan osin purkaa myös tutkijan ja tutkittavien suhdetta tiedontuottajina. Osa sosiaalityöntekijöistä osallistui kyselyn muokkaamiseen ja alustavan tutkimustiedon analysointiin. Osa osallistui ryhmähaastattelujen kautta lasten erilaisten institutionaalisten polkujen pohdintaan. Suurin osa osallistuneista sosiaalityöntekijöistä vastasi vain kyselyyn.

Tietoja lapsista keräsivät lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä 70 lapsesta, yksikön esimies 21 lapsesta ja muu yksikön työntekijä 5 lapsesta kymmenestä kunnasta. Lasten tilanteiden arvioinnissa oli eroja tutkimukseen vastanneiden kesken sekä sen mukaan, miten pitkään vastaaja oli hoitanut lapsen asiaa ja sen mukaan mikä vastaajan organisatorinen asema oli. Sosiaalityöntekijöiden osallistuminen tutkimuksen tekemiseen kanssatutkijoina lisäsi tutkimuksen luotettavuutta. Aineistojen analysoinnissa yhdistyvät kuvaavat tilastolliset ja laadulliset menetelmät. Aineistosta muokattiin kahdeksan tarinaa.

Tutkimuksen tuloksena korostuu se, ettei huostaanotetuista lapsista voida puhua yhtenä kategoriana vaan lasten institutionaaliset polut eroavat sekä ajallisesti että lapsen tarpeiden mukaan. Viisi vuotta huostaanoton jälkeen huostassapito jatkui enää 44 prosentilla vuonna 2006 huostaanotetuista lapsista. Juridisesti huostassapito oli päätetty 56 lapsen kohdalla. Suurin huostassapidon päättymisen syy oli täysi-ikäiseksi tulo (n= 41). Tämän tutkimuksen tulosten perusteella ei korostu ajatus huostassapidon väliaikaisuudesta tai kotitilanteen paranemisesta lapsen huostaanoton aikana. Ainoastaan yksitoista vuonna 2006 huostaanotetuista lapsista oli palannut kotiin muuttuneen elämäntilanteen vuoksi, ja heistäkin kolme oli otettu uudelleen huostaan myöhemmin.

Lasten institutionaaliset polut näyttävät jakautuvan aina kahtia. Riippumatta siitä, mikä ulottuvuus tai asia kulloinkin on tarkastelun kohteena, osalle lapsista rakentuu turvallisuutta, pysyvyyttä ja hyvinvointia tukeva polku. Vähemmistönä olevalle lapsiryhmälle rakentuu turvaton, katkoksellinen ja ristiriitainen polku, jossa lapsen hyvinvointi on vaakalaudalla. Puolet lapsista oli ollut huostaanoton jälkeen sijoitettuna yhteen ja samaan paikkaan. Näille lapsille sijaishuolto paikka merkitsi tässä suhteessa pysyvyyttä. Sijaishuollon muutospäätöksiä oli vuoden 2006 huostaanoton jälkeen tehty joka toiselle lapselle (n= 48).

Suurimmalla osalla (86 %) huostaanotto ja sen jälkeinen sijaishuolto on sosiaalityöntekijän arvion mukaan vastannut lapsen tarpeisiin hyvin tai jopa erittäin hyvin, ja se on luonut lapsille erilaisia reittejä selviytymiseen. Lapsen sijaishuollolle asetetut tavoitteet olivat sosiaalityöntekijöiden kuvauksen mukaan pysyneet samoina 82 prosentin (n=76) kohdalla läpi koko huostassaoloajan. Sijaishuollon aikana lasten tilanne muuttui sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan huomattavasti paremmaksi ja turvallisemmaksi verrattuna aikaan, jolloin huostaanotto tehtiin.

Sosiaalityöntekijät arvioivat lasten saaneen pääsääntöisesti riittävästi apua erityisiin tarpeisiinsa, joita kuvattiin runsaiksi. Lapsilla oli sijaishuollon aikana erityisiä mielenterveyteen liittyviä tarpeita (65 % lapsista), mutta tältä osin palvelut eivät yhtä usein järjestyneet tarvetta vastaavasti. Myös koulunkäyntiin liittyviä erityistarpeita paikannettiin 41 prosentilla lapsista, mutta vain 33 prosenttia lapsista oli saanut erityisopetukseen liittyvää tukea. Sen sijaan kun erityiset tarpeet liittyivät arjen sujumiseen (41 % lapsista), terveyteen (35 %) tai kommunikaatioon (25 % lapsista), tarvittavat palvelut järjestyivät paremmin. Päihdehuollon palveluita oli tarvinnut 12,5 prosenttia lapsista. Sijaishuollon aikana lapsille oli räätälöity suhteellisen hyvin lasten tarpeita vastaavasti julkisia ja yksityisiä terveyspalveluja sekä erityisopetuksen palveluja. Sen ei kuitenkaan koettu poistaneen huolta, joka liittyi tiettyjen lasten elämässä jatkuviin terveyden, hyvinvoinnin tai turvallisuuden uhkiin.

Tukevat ja uhkaavat tekijät liittyvät pääosin lapsen ihmissuhteisiin, niiden laatuun ja huoleen lapsen omista kyvyistä selviytyä. Sijaishuollon sosiaaliset suhteet, vanhempien, läheisverkoston ja suvun tuki lapselle tukivat lasta selviytymiseen. Uhkina taas korostuivat vanhempien ja suvun elämänvaikeudet ja lapsen psyykkiseen terveyteen liittyvät uhat. Erilaisten lasta tukevien tai lasta uhkaavien vanhemmuussuhteiden säätely sijaishuollon aikana korostui. Myöskään huostaanotettujen lasten vanhemmistta ei voida puhua yhtenä kategoriana. Sijaishuollon sosiaalityöntekijöiltä vaaditaan kykyä ymmärtää lasten ja vanhempien välisiä suhteita ajassa muuttuvina ja arvioida niitä lapsen edun toteutumisen kannalta joko lasta tukevin tai lasta uhkaavina.

Tutkimuksessa korostuu, että työskentely lapsen huostaanoton jälkeenkin on ”yksilöllistä käsityötä”. Sijaishuollossa lapsille rakentuu monenlaisia polkuja, joissa kaikki ”hyvä” ei tapahdu eikä toteudu yhden lapsen kohdalla, mutta ei myöskään kaikki mahdollinen ”paha” ja elämän arvaamattomuus ja epäoikeudenmukaisuus kasaudu yhdelle lapselle. Jokainen lapsi on nähtävä ja tunnettava omassa tilanteessaan ja oman verkostojensa keskellä. Työ vaatii sekä sosiaalityöntekijöiltä, laitosten työntekijöiltä

että sijaisperheiltä jaksamista, erityistä ammattitaitoa ja runsaasti käytännön viisautta. Myös tutkimukselta vaaditaan sensitiivisyyttä tunnistaa lasten polkujen ominaispiirteet, muuttuvuus ja erot.

Avainsanat: huostaanotto, seurantatutkimus, sijaishuolto, lastensuojelu, sosiaalityö

Sammandrag

Tuija Eronen. Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista [Fem år efter omhändertagandet. En uppföljande undersökning av institutionella vägar för barn som omhändertagits]. Institutet för hälsa och välfärd. Rapport 4/2013. 107 sidor. Helsingfors 2013

ISBN 978-952-245-832-2 (tryckt); ISBN 978-952-245-833-98 (nätpublikation)

Undersökningen syftar till att följa barnens institutionella vägar efter att de omhändertagits. Undersökningens frågeställningar: Hurdana förändringar har skett i barnens institutionella vägar efter omhändertagandet. Hurdana processer har omhändertagandet och den efterföljande vården utom hemmet lett till när det gäller barn som omhändertagits år 2006? Hurdana berättelser och institutionella vägar uppstår för barnen efter omhändertagandet?

Undersökningens material består av uppföljande statistik över barn som omhändertagits år 2006 ($n = 97$ barn) som sammanställts våren 2011 av barnskyddets socialarbetare med hjälp av en elektronisk frågeblankett. Dessutom genomfördes två gruppintervjuer med socialarbetarna i syfte att få en djupare inblick i barnens olika vägar. Socialarbetarna medverkade i arbetet med att planera datainsamlingen, producera data och även som medforskare. Metoden att samforsa innebär att forskningen utformar en dialogisk praxis där förhållandet mellan forskaren och socialarbetaren som producerare av information kan analyseras. En del av socialarbetarna deltog i arbetet med att redigera enkäten och analysera preliminära forskningsobservationer. Andra deltog via gruppintervjuerna i resonemangen kring barnens varierande institutionella vägar. Merparten av de socialarbetare som deltog svarade endast på enkäten.

Barnets ansvariga socialarbetare lämnade uppgifter om inalles 70 barn, enhetens förman om 21 barn och annan anställd vid enheten om 5 barn i tio kommuner. I bedömningen av barnens situation framkom skillnader mellan uppgiftslämnarna beroende på hur länge uppgiftslämnaren hade haft hand om barnets ärenden och vilken position uppgiftslämnaren hade i organisationen. Undersökningens tillförlitlighet ökade i och med att socialarbetarna som medforskare deltog i arbetet med att utarbeta undersökningen. För att analysera materialet användes beskrivande statistiska och kvalitativa metoder. Åtta berättelser skapades utifrån materialet.

Undersökningens resultat visar tydligt att det inte går att tala om omhändertagna barn som en enda kategori eftersom barnens institutionella vägar skiljer sig både vad gäller tid och barnets behov. Fem år efter omhändertagandet var endast 44 procent av de barn som omhändertagits år 2006 fortfarande omhändertagna. Juridiskt hade omhändertagandet hävts för 56 barns del. Huvudorsaken till att omhändertagandet avslutades var att barnet nått myndig ålder ($n = 41$). Resultatet för denna undersökning stöder inte tanken på att omhändertagandet är tillfälligt eller hemförhållandena förbättras medan barnet är omhändertaget. Endast elva av de barn som omhändertagits

år 2006 hade återvänt hem till följd av en förändrad livssituation, och tre av dem hade dessutom senare omhändertagits på nytt.

Barnens institutionella vägar tycks alltid förgrena sig i två. Oavsett vilken dimension eller sak som vid olika tillfällen granskas, kommer en del av barnen in på en väg som stöder trygghet, kontinuitet och välbefinnande. En minoritet av barnen går en otrygg, osammanhängande och kontroversiell väg till mötes där barnets välbefinnande står på spel. Hälften av barnen var placerade på ett och samma ställe efter omhändertagandet. I det avseendet gav vården utom hemmet dessa barn stabilitet i tillvaron. Nya beslut om vård utom hemmet fattades för vartannat av de barn (n = 48) som omhändertagits år 2006.

Enligt socialarbetarnas bedömning har merparten (86 %) av omhändertagandena och den vården utom hemmet svarat väl eller rentav väldigt väl mot barnets behov, och det har gett barnet möjlighet att på olika sätt klara sig. De mål som hade satts upp för barnets vård utom hemmet hade, enligt socialarbetarnas beskrivning, förblivit de samma i 82 procent (n = 76) av fallen under hela den tid barnet var omhändertaget. Enligt socialarbetarnas bedömning skedde en avsevärd förbättring i situationen och tryggheten ökade för barnen under den tid de vårdades utom hemmet jämfört med läget i samband med omhändertagandet.

Vidare bedömde socialarbetarna att barnen i regel hade fått tillräckligt mycket hjälp för sina särskilda behov, som uppgavs förekomma i stor utsträckning. Medan barnen vårdades utom hemmet hade de (65 % av barnen) särskilda behov när det gällde den mentala hälsan, men i de här fallen hade inte tjänster som svarade mot behovet lika ofta ordnats. Även särskilda behov i anknytning till skolgången uppdagades hos 41 procent av barnen, medan endast 33 procent av barnen hade fått stöd i form av specialundervisning. Däremot ordnades nödvändiga tjänster på ett bättre sätt om de särskilda behoven gällde smidighet i vardagen (41 % av barnen), hälsa (35 %) eller kommunikation (25 % av barnen). Inalles 12,5 procent av barnen var i behov av tjänster inom missbrukarvården. Medan barnet vårdades utom hemmet skraddarsyddes offentliga och privata hälsovårdstjänster samt tjänster inom specialundervisningen som relativt väl svarade mot barnets behov. Trots det ansåg socialarbetarna att en oro kvarstod över vissa fortsatta riskfaktorer i barnets liv som knöt an till hälsa, välbefinnande eller trygghet.

Skydds- och riskfaktorerna gällde huvudsakligen kvaliteten på barnens människo-relationer och en oro över barnets förmåga att klara sig. Det stöd och skydd barnet fick genom sociala relationer i vården utom hemmet, föräldrar, närkrets och släkt hjälpte barnet att klara sig. Till riskfaktorerna hör främst föräldrarnas och släktens livssvårigheter samt faktorer som äventyrar barnets psykiska hälsa. Då barnet vårdades utom hemmet lades stor vikt på att reglera olika föräldrelationer som antingen var till stöd eller till skada för barnet. Föräldrarna till omhändertagna barn kan inte heller ses som en enhetlig kategori. Socialarbetare behöver ha en förmåga att förstå att relationen mellan barn och föräldrar förändras över tid och bedöma om detta förhållande med tanke på barnets bästa är till stöd eller de facto innebär en risk för barnet.

Det framgår tydligt av undersökningen att arbetet är ett ”individuellt hantverk” även efter det barnet har omhändertagits. Inom vården utom hemmet gestaltar sig många olika vägar för barn. Allt ”gott” händer eller förverkligas inte för ett barn, lika lite som allt tänkbart ”ont” eller livets oberäknlighet och orättvisor hopar sig hos ett enda barn. Det är viktigt att se och känna varje barn utifrån den individuella situationen och inom det egna kontaktnätet. Arbetet kräver att socialarbetare, anstaltspersonal och fosterhemmens familjer orkar, har specifik kompetens och i hög grad även vanligt sunt förnuft. Även undersökningens frågeställningar bör vara tillräckligt sensitiva för att identifiera särdrag, variationer och skillnader i barnens vägar.

Nyckelord: omhändertagande, uppföljande undersökning, vård utom hemmet, barnskydd, socialarbete

Abstract

Tuija Eronen. Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. [Five years after a care order. A follow-up study on the institutional paths of children taken into care]. National Institute for Health and Welfare (THL). Report 4/2013, 107 pages. Helsinki 2013
ISBN 978-952-245-832-2 (printed); ISBN 978-952-245-833-98 (online publication)

The aim of this study is to follow the institutional paths of children subsequent to the care order. The study asks the following questions: What kind of changes in the children's institutional paths have occurred after care order? What kind of processes has the care order and subsequent out-of-home care set in motion in respect of children taken into care in 2006? What kind of stories and institutional paths emerge for children after being taken into care?

The study material consists of follow-up material (n = 97 children) gathered by child welfare social workers on children taken into care in 2006 and compiled into an e-questionnaire survey in spring 2011. In addition, two group interviews of social workers were carried out. These aimed to deepen the information on the different paths of the children. The social workers planned the data collection, provided the material and acted as co-researchers. In the co-research method, the study becomes an interactional practice where the relationship of the researcher and the subjects as information providers can be partially unravelled too. Some of the social workers were involved in working on the questionnaire and in analysing the preliminary research data. Others participated through the group interviews in considering the various institutional paths of the children. The majority of the participating social workers responded only to the questionnaire.

Information about the children was collected by the social worker responsible for the child's case on 70 children, by the head of the unit on 21 children and by another employee of the unit on 5 children in 10 municipalities. The assessment of the children's situations differed among the respondents depending on how long the respondent had handled the child's case and on the respondent's position in the organisation. The social workers' participation in conducting the study as co-researchers increased the study's reliability. The analyses of the materials combine the descriptive statistical and qualitative methods. Eight stories were compiled from the material.

The result of this study highlights the fact that children in care cannot be considered as a single category; instead the children's institutional paths differ both in terms of time and in the needs of the child. Five years after the care order, only 44% of the children taken into care in 2006 were still in care. Legally, care had come to an end in respect of 56 children. The main reason for care coming to an end was because the child had come of age (n = 41). Based on the results of this study, the idea that care is temporary or that the home situation will improve during the child's time in care was not emphasised. Only eleven of the children taken into care in 2006 had returned

home because of a changed life situation and, of these, three had been taken into care again later.

The children's institutional paths always seem to branch into two. Regardless of the dimension or issue being studied at any given time, a path supporting security, permanency and well-being emerges for some of the children. For a minority of the group an insecure, disconnected and contradictory path emerges where the child's welfare is at stake. Half of the children had been placed after being taken into care in one and the same place. For these children, out-of-home care meant stability in this respect. Decisions on changes in out-of-home care subsequent to the care order in 2006 were made for every other child (n = 48).

In the majority (86%) of cases, the care order and subsequent out-of-home care have, according to the social worker's assessment, met the child's needs well or even extremely well and created for the children different routes for coping. The objectives for out-of-home care had, according to the description of the social workers, remained the same in respect of 82% (n = 76) throughout the entire period in care. During the period in care, the children's situation, according to the assessment of the social workers, became considerably better and safer compared with the point in time when the children were taken into care.

The social workers considered the children to have usually received sufficient help for their special needs, which were described as numerous. During the period in care, the children had special mental health-related needs (65% of the children), but in this respect the services were less often provided in accordance with need. Special needs relating to school attendance were found in 41% of the children too, but only 33% had received special education support. In contrast, when special needs related to the smooth running of everyday life (41% of the children), health (35%) or communication (25% of the children), the necessary services were provided more adequately. Substance abuse treatment services were needed by 12.5% of the children. Public and private health services and special education services tailored during out-of-home care met the children's needs relatively well. This was not, however, experienced as having removed the concern relating to the continuous health, welfare or safety risks in particular children's lives.

Supportive and risk factors related mainly to the child's relationships, their quality and concern about the child's own ability to cope. Social relationships in out-of-home care, the support of parents, the network of people close to the child and the wider family helped the child to cope, whereas difficulties in life experienced by the parents and wider family and risks relating to the child's psychological health stood out as risks. The regulation of various parental relationships supporting or endangering the child was emphasised during out-of-home care. Likewise, the parents of the children taken into care cannot be considered as a single category. Social workers must have the ability to understand the relations between children and parents as changing over time and assess them in terms of realisation of the child's best interests as being either supportive to the child or being a risk.

The study highlights the fact that working with a child also after care order is “individual handiwork”. A variety of paths emerge for children in out-of-home care. On these paths, not all “good” happens or is realised in respect of a single child, but neither does all potential “bad” and the unpredictability and injustice of life accumulate in respect of a single child. Every child should be seen and known in his or her own situation and amongst his or her own networks. The work requires that social workers, residential staff and foster care families have the ability to cope, special professional skills and a wealth of practical wisdom. Research too must have the sensitivity to identify the characteristics, the variability and the differences of the children’s paths.

Keywords: care order, follow-up study, out-of-home care, child welfare, social work

Johdanto

Lasten lisääntyvä määrä lastensuojelun asiakkaana on jo pitkään ollut julkisen keskustelun kohteena ja huolen aiheena. Lasten huostaanotot ja sijoitukset kodin ulkopuolelle ovat Suomessa lisääntyneet 1990-luvun lopulta alkaen. Valtakunnallinen lastensuojelutilasto vuodelta 2010 kertoo, että kodin ulkopuolelle oli vuoden aikana sijoitettuna 17 064 lasta ja nuorta, joista oli huostassa 10 003 lasta. (Lastensuojelu 2010.) Vaikka lasten sijoitukset kodin ulkopuolelle ovat jatkuvasti lisääntyneet, niin tämä yhteiskunnallinen huoli ei ole kuitenkaan heijastunut aiemmin akateemisen lastensuojeluntutkimuksen lisääntymiseen vaan lastensuojelussa on yhtälailla teoreettisen, tilastollisen kuin käytännöllisenkin tiedon aukkoja (Eronen 2007; Pekkarinen 2011).

Dosentti Tarja Heinon johdolla käynnistyi vuonna 2010 tutkimus huostaanotetuista lapsista. Se on osa Suomen Akatemian Lasten ja nuorten hyvinvointi ja terveys (SKIDI-KIDS) -tutkimusohjelmaa. Kokonaisuudessaan tällä tutkimushankkeella pyritään vastaamaan ajankohtaiseen tiedontarpeeseen kolmella tasolla.

1. Valtakunnallisen rekisteritutkimuksen keinoin tarkastellaan yksilöllisten polkujen ohella myös lastensuojelun vaikuttavuutta ja kustannuksia.
2. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten poluista tehdään paikallisella tasolla ammattilaisten näkökulmasta.
3. Lasten näkökulmasta toimijuutta tarkastellaan mielikuvituksen, taiteen ja toiminnallisten menetelmien avulla.

Tutkimushankkeessa lasten elämänkulkuja analysoidaan sekä kvantitatiivisin että kvalitatiivisin ottein, lasten keskinäisiin eroihin, osallisuuteen ja toimintaan keskittyen. Tavoitteena on koota eri tieteenalojen tutkijoita – yhteiskuntatieteet, terveystieteet, kasvatustieteet, taloustieteet – sekä yliopistojen, tutkimuslaitosten ja -tutkimusverkostojen tutkimuskapasiteettia yhteen. Tutkimuskokonaisuuden rahoittamiseen ovat osallistuneet Suomen Akatemian Lasten ja nuorten hyvinvointi ja terveys (SKIDI-KIDS) -ohjelman lisäksi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos THL, Tampereen yliopiston sosiaalityön tutkimuksen laitos sekä Helsingin yliopiston käyttäytymistieteiden laitos.

Tämä raportti kertoo hankkeen paikallisen tutkimuksen (osa 2) toteutuksesta ja tuloksista. Raportissa tarkastellaan sitä, mitä vuonna 2006 Tampereen seudulla huostaanotetuille 103 lapselle on tapahtunut, kun huostaanotosta on kulunut viisi vuotta. Tutkimus on jatkoa aiemmille Tampereen seudulla tehdyille tutkimus- ja kehittämishankkeille (Heino 2007; Hiitola 2008 ja 2009). Lastensuojelun tiedon aukollisuus ja seurantatiedon puute (Heino & Pösö 2003) käynnisti vuonna 2006 tutkimushankkeen, jossa on paikallisesti kolmen maakunnan alueella tutkittu yhdessä sosiaalityöntekijöiden kanssa sitä, mikä on tärkeää tietoa lastensuojelussa ja miten lasten asiakkuutta voi seurata yhdessä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Hanke on tuottanut uutta tietoa lastensuojelun piirissä olevista lapsista ja heidän tilanteistaan (Heino 2007, Hii-

tola 2008; Hiitola 2009). Se on myös nostanut näkyviin vaikeudet määrittää tärkeän tiedon sisältöjä, koottavan tiedon aukkoja sekä konkreettisen vaikeuden saada tätä tietoa viranomaisten tai asianosaisten näkökulmasta (Huuskonen ym. 2010). Seuranta-tutkimukset myös viittaavat siihen, että parinkin vuoden aikana lastensuojelun avo-huollon asiakkuuksissa voi tapahtua monenlaisia käännteitä (Huuskonen & Korpinen 2009).

Lastensuojelun asiakkuuksissa on paljon sekä paikallisia että ajallisia vaihteluita. Tarja Heinon (2009, 200) mukaan lastensuojelussa asiakasmäärien paikalliset vaihtelut voivat johtua monistakin syistä eikä lukujen tulkinta ole yksioikoista. Lukuihin vaikuttaa se tapa, jolla valtakunnalliset tilastot kerätään. Luvut eivät kuitenkaan ole tarkkoja vaan jotakin voi myös jäädä sekä tilastoimatta että huomaamatta. Lastensuojelun asiakasmääriin yhtä lailla avo- kuin sijaishuollossa voivat vaikuttaa enemmän kunnan taloudelliset resurssit, ajassa liikkuvat vaihtelevat trendit, kuntakohtaiset linjaukset ja organisaatiouudistukset kuin lasten tai perheiden tarpeet.

Lastensuojelutyötä on pyritty muuttamaan ennakoivaksi, suunnitelmalliseksi, perheitä tukevaksi ja avo-huollon tukea ensisijaisesti tarjoavaksi. Samaan aikaan valtakunnallisissa tilastoissa näkyy perheiden ja lasten tilanteiden kärjistyminen ja kiireellisen puuttumisen kasvava trendi: vuonna 1997 joka toisen (49 %) lapsen huostaanotto alkoi kiireellisenä, kun taas vuonna 2007 lasten ensimmäisenä huostaanottomuotona kiireellisten sijoitusten osuus oli jo 69 prosenttia. Toinen suuri muutos viimeisen kymmenen vuoden aikana on ollut lastensuojelun palvelujen yksityistyminen ja markkinaistuminen: vuonna 2007 valtakunnallisesti lastensuojelun sijaishuollon palveluista yksityiset palveluntuottajat hoitivat jo 70 prosenttia. (Heino 2009.) Perinteinen kunnallinen lastenkoti näyttää olevan häviämässä lastensuojelun sijaishuollon palveluna, ja lakimuutosten avulla perhehoito on nostettu ensisijaiseksi sijoitusmuodoksi. Samaan aikaan pohditaan myös adoption mahdollisuutta yhtenä lastensuojelullisena toimenpiteenä silloin, kun kyse on lapsen pitkäaikaisesta sijoittamisesta. Lastensuojelun sijaishuollon kentällä ollaan tekemässä suuria poliittisia linjauksia, jotka tulevat vaikuttamaan tulevaisuudessa monien lasten ja perheiden elämään.

Nykykeskusteluissa yhtenä hyvän sijaishuollon kriteerinä pidetään pysyvyyttä, mutta pysyvyys saa lastensuojelun käytännöissä hyvin erilaisia tulkintoja. Esimerkiksi voidaan pyrkiä ”pysyviin” ratkaisuihin, kuten pienten lasten adoptioon. Toisaalta pysyvyys voi liittyä siihen, miten kauan lapset voivat tukeutua sijaiskasvattajiinsa. Keskustellaan siitä, miten kauan tai miten laajaa valtiollisen vastuun ja vanhemmuutta korvaavan kasvatuksen tulisi huostaanotettujen lasten kohdalla olla. (Fawcett, Featherstone & Goddard 2004, 71–72). Lasten sijaishuollossa pysyvyyden voidaan myös ymmärtää tarkoittavan yhtä lailla lapsen läheisyyden pysyvyyttä, kuulumista paikallisyhteisöön kuin hoidollisten tai koulutuksellisten suhteiden pysyvyyttä (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010). Yvonne Unrau (2007) väittää, että sijaishuoltoon liittyvissä tutkimuksissa pysyvyyttä ovat harvoin päässeet määrittelemään lapset tai edes sosiaalityöntekijät, vaan pysyvyys on ollut tutkijan luoma käsite ja kovin riippuvainen tutkimuksen taustateoriasta. Tarja Heino (2009) kuvaa lasten polkuja suomalaisessa

sijaishuollossa yhtäältä paljon kuljetuiksi, toisaalta taas ainutlaatuisiksi ja mutkikkaitsi reiteiksi. Useimmiten lapsen sijoitusura alkaa laitoksesta, jatkuu toiseen laitokseen ja sieltä perhehoitoon tai kolmanteen laitokseen. (myös Kivinen 1992.)

Lapselle sopivan ja hänen tarpeitaan vastaavan sijaishuoltoapaikan etsimiseen ja löytämiseen liittyvää prosessia voidaan tarkastella muodollisena prosessina, jota säätelevät lakiin kirjatut menettelytavat, paikalliset poliittiset linjaukset ja hallinnolliset käytännöt. Toinen puoli tästä prosessista taas perustuu joko yksittäisen sosiaalityöntekijän tai ryhmän käytännölliseen tietoon, arvoihin, neuvotteluihin ja eri toimijoiden vaikutukseen valintapäätöstä tehtäessä. Lapsen sijoittaminen voidaan teoreettisesti ymmärtää päätöksentekoprosessina, jossa tieto lapsesta ja lapsen tarpeista yhdistetään tietoon erilaisten sijaishuoltoapaikkojen yhtäläillä perhehoidon kuin laitosten mahdollisuuteen vastata juuri tämän lapsen hoidon, hoivan, suojelun ja kontrollin tarpeisiin. (Forkby & Höjer 2011).

Tämä raportti etenee tutkimuksen lähtökohtien, käytettyjen käsitteiden ja tutkimusmenetelmien esittelystä tutkimuksen tuloslukuihin. Tutkimuksen tuloksia esitellään ensin kahdeksaan tarinan kautta. Tarinoissa tulee näkyväksi lasten elämäntilanteiden kirjo, ja myös monet muutokset lapsen elämän ympäristössä ja sosiaalisissa suhteissa huostassaolon aikana tai sen jälkeen. Seuraavaksi tutkimuksen tuloksia analysoidaan ja raportoidaan kiinnittyen yhteen institutionaaliseen polkuun tai suhteeseen. Tutkimuksen lopuksi johtopäätösluvussa käsitellään tutkimuksen keskeisimpiä tuloksia ja niiden merkityksiä yhtäläillä lastensuojelun kuin lastensuojelun tutkimuksen kannalta.

Tämä seurantatutkimus vuonna 2006 huostaanotettujen lasten institutionaalista poluista on ollut mahdollista toteuttaa monien toimijoiden yhteistyönä. Skidi-Kids – tutkimusohjelma on luonut tutkimuksen tekemiselle puitteet ja liittänyt tämän tutkimuksen osaksi valtakunnallista lastensuojelun tiedontuotantoa. Kiitokset dosentti Tarja Heinolle mahdollisuudesta toteuttaa tämä tutkimus osana laajempaa hanketta. Kiitokset professori Tarja Pösölle neuvoista, kommenteista ja opastuksesta, joita hän on antanut tämän osatutkimuksen vastuullisena johtajana. Erityiset kiitokset haluan osoittaa kaikille Tampereen yliopiston Yhteiskunta- ja kulttuuritieteellisen yksikön sosiaalityön oppiaineen alla toimineeseen tutkimuksen suunnittelu- ja reflektointiryhmään kuuluneille. Ryhmän kokoonpano vaihteli tutkimuksen edetessä. Arja Viitanen, johtava sosiaalityöntekijä (Satama), Hanna Harju-Virtanen, johtava sosiaalityöntekijä (Luotsi) ja Tarja Pösö, professori (Tay) kuuluivat koko tutkimuksen teon ajan tähän ydinjoukkoon. Kiitokset kaikille Tampereen sijaishuollon yksikön Sataman sosiaalityöntekijöille, jotka osallistuivat ryhmähaastatteluihin. Kiitokset myös kaikille niille kyselyyn vastanneille, joiden avulla tiedot lapsen institutionaalisista poluista tulivat tämän tutkimuksen käyttöön. Ilman teidän panostanne ei tämän tutkimuksen tekeminen olisi ollut mahdollista.

Lasten institutionaaliset polut tutkimuskohteena

Teoreettiset ja metodologiset sitoumukset

Suomessa huostaanoton jälkeisistä prosesseista tai lasten elämästä sijaishuollossa on vain vähän akateemista tutkimusta (Eronen, Laakso & Pösö 2010). Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa (esim. Collins & Pinkerton 2008; Biehal & Wade 1996; Stein & Munro 2008) korostetaan, että toimivan lastensuojelun kannalta lastensuojelun sijaishuolto ja sieltä poistuminen on yhtä lailla tärkeä kohta kuin sijaishuoltoon tuleminen: lapsen oma tapa selviytyä, hänen luonnolliset sosiaaliset tukiverkostonsa ja lastensuojelun institutionaalinen tuki muodostavat kompleksisen kokonaisuuden, josta tulee tietää enemmän.

Lastensuojelun tutkimus ja sijaishuollon tutkimus erityisesti on metodologisesti vaativaa eikä tiedon lähteille ole kovinkaan helppo päästä. Institutionaalinen tarve tietää enemmän sijaishuollossa eläneiden ja elävien lasten elämästä, tarpeista, toiveista ja interventioiden vaikutuksista ja lasten tai vanhempien halu kertoa, eivät lastensuojelututkimuksessa aina välttämättä kohtaa toisiaan. Oman elämän kertominen ulkopuoliselle ja vieraille tutkijalle voi osoittautua liian suureksi kynnykseksi. (Eronen 2012.) Laadulliset seurantatutkimukset, joissa lasten elämää ja sosiaalisten suhteiden kehittymistä ja muuttumista tutkittaisiin vuosikymmenten ajan, puuttuvat suomalaistutkimuksesta kokonaan ja myös kansainvälisesti tällaiset tutkimukset ovat hyvin harvinaisia (ks. Andersson 2005 ja 2009).

Suomalaistutkimuksissa, joissa pyritään kuvaamaan sijaishuollossa olevien tai olleiden lasten elämää, on tutkimustietoa haettu erilaisilla metodologisilla otteilla, usein kuitenkin keskittyen yhteen aineistoon tai tiedon hankinnan menetelmään. Ensinnäkin sijaishuollossa elävistä lapsista muodostunut tutkimustieto rakentuu usein tutkijan tulkintoina lasten erilaisista institutionaalisista asiakirjoista (esim. Saurama 2002; Kitinoja 2004; Pekkarinen 2010). Toisena tutkimusmenetelmänä ovat olleet etnografiset kuvaukset, jolloin tutkimus rajautuu tiettyyn yhteisöön, aikaan ja paikkaan (esim. Törrönen 1999; Pösö 2004; Kempainen 2006). Kolmantena aineiston hankinnan menetelmänä on käytetty haastatteluja, joiden avulla pyritään tavoittamaan erilaisissa lastensuojelulaitoksissa eläneitä usein jo aikuistuneita lapsia itseään, jolloin tieto muotoutuu muistojen, kokemusten ja tarinoiden välittämänä (esim. Kekoni 2004; Reinikainen 2009; Eronen 2012). Neljäntenä tiedon lähteenä huostassa olleiden lasten elämään ovat kansalliset rekisterit. Rekisteripohjaisissa seurantatutkimuksissa toistuvat lastenkodeista aikuistuneiden kohdalla tutkimuksesta toiseen erilaiset sosiaalisen ja taloudellisen syrjäytymisen muodot. Lastenkodeista itsenäistyneet perustavat perheen tai saavat lapsia muita ikäisiään nuorempina. Heidän koulutustasonsa jää puutteelliseksi ja alhaisemmaksi kuin ikätovereilla. Heillä on enemmän terveyden ja mielenterveyteen liittyviä ongelmia, työttömyyttä ja rikoksiin liittyviä tekoja kuin muilla

ikäisillään. Kansainvälisissä tutkimuksissa nousee esiin myös asunnottomuus. (Stein 2006; Heino & Johnsson 2010; Hiilamo & Kangas 2010.) Tällaisen kategorisoinnin avulla muodostuu yleisempiä institutionaalisia tarinoita politiikan ja lainsäädännön tarpeisiin.

Paikallisella tasolla voidaan rakentaa yksilöllisempiä tarinoita organisaation tarpeisiin, jolloin tarinoilla on enemmän kosketuspintaa sekä lapsen henkilökohtaiseen elämään ja henkilökohtaiseen tarinaan että lasten auttamiseen ja sosiaalityön käytäntöihin. Tässä tutkimuksessa lasten tarinoita ja polkuja pyritään selvittämään sosiaalityöntekijän tiedon kautta, jota käsitteellistetään organisaation muistin käsitteen avulla. Organisaation muisti koostuu sekä tallennetuista dokumenteista että työntekijöiden omassa henkilökohtaisessa muistissa olevasta tiedosta. Osa organisaation muistista jaetaan työyhteisössä erilaisina tarinoina myös muiden työntekijöiden kanssa (esim. Olivera 2000, 815; Stein 1995, 22–23). Organisaation muistiin ei suinkaan tallennu kaikki tieto lapsesta ja hänen elämästään vaan tietoa kerätään ainoastaan niiltä osin kuin sitä pidetään instituution tehtävän hoitamisen kannalta tarpeellisenä ja välttämättömänä. Ian Shaw ja Nick Gould (2001, 18) väittävät, että institutionaalinen dokumentointi on yksi keskeinen tapa tuottaa tietoa sekä instituutiosta itsestään että sen tavoista luoda, käsitteellistää ja ymmärtää todellisuutta. Aino Kääriäisen (2003) väitöskirja käsittelee sosiaalityöntekijöiden tapaa kirjoittaa lastensuojeluasiakirjoja, ja hän päätyi tekemänsä analyysin pohjalta antamaan suoria ohjeita dokumentoinnista ja asiakirjojen lukemisesta, jolloin niihin liittyviä erilaisia alistavia käytäntöjä voitaisiin muuttaa. Kääriäinen (2005, 166–167) näkee Katie Princen (1996) tavoin dokumentoinnilla olevan keskeinen osa sosiaalityön tiedon tuotannossa. Asiakastietojärjestelmässä oleva tieto koskee lapsen institutionaalista polkua, jossa erilaiset lasta koskevat päätökset vaikuttavat lapsen elämään ja samalla ne jättävät jälkiään järjestelmään merkkeinä lapsen ja perheen kanssa tehdystä työstä ja erilaisista tulkinnoista lapsen elämän tilanteesta. (ks. Huuskonen ym. 2010.)

Sosiaalityöntekijöiden tieto lapsesta ja lapsen tilanteesta rakentuu organisaation muistin ja myös organisaation tarinoiden varaan, jossa ammatillisen arvioinnin ja lukutaidon avulla asiakirjatieto yhdistyy henkilökohtaiseen muistiin ja yhteisöllisempään muistiin. Donileen R. Loseke (2007) erottelee erilaisia ja eri tarkoituksiin käytettäviä tarinoita toisistaan. Yleisimmällä (makro) tasolla toimivat kulttuuriset tarinat, joiden tehtävänä on yksinkertaistaa kompleksista maailmaa. Mesotasolla toimivat institutionaaliset ja organisaationaaliset tarinat. Institutionaalisia tarinoita tarvitaan lainsäädännössä ja suunnattaessa erilaisia sosiaalipoliittisia etuuksia tietyille ryhmille. Organisaationaaliset tarinat taas muotoutuvat organisaatioiden piirissä lähellä ihmisten henkilökohtaista elämää ja henkilökohtaista tarinaa. Nämä tarinat muodostuvat organisaatiossa kysytyistä hyvin yksinkertaisista kysymyksistä, joissa kysytään kuka on asiakkaamme, millaisia ongelmia hänellä on ja mitä hän tarvitsee tullakseen autetuksi.

Metodologisen taustana tässä tutkimuksessa ovat narratiivisen tutkimuksen ja muistitietotutkimuksen ajatukset ja perinteet (esim. Gubrium & Holstein 2009; Josselson 2007; Riessman 2008; Ukkonen 2001). Yhtälailla henkilökohtaiset kuin institu-

tionaalisetkin tarinat tuottavat ja kantavat kulttuurisia merkityksiä. Kerronta on aktiivista menneen tulkintaa kerrontahetkestä käsin eikä vain menneen kuvaamista tai heijastamista. Narratiivisen tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat kertomus, kerronta, tarina ja juoni. Erittäin yleistäen voisi luonnehtia, että kertomus on tapahtumasarjan muodon taso, jolla on alku, loppu ja kärki (engl. plot). Kärki ei kuitenkaan ole välttämättä kertomuksen kronologisessa lopussa, mutta se tiivistää merkityksen. Kerronta taas on ilmaisun taso ja liittyy tapahtumasarjan esittämiseen. Tarina on sisällön taso, ja juoni kantaa mukanaan merkityksiä ja etsii yhteyksiä tapahtumien välillä. (Ukkonen 2006, 192.)

Jerome Bruner (1991) kuvaa erilaista narratiivin peruspiirrettä. Ensimmäiseksi hän korostaa, että narratiivit ovat kertomuksia tapahtumista ajassa. Ne voivat olla kronologisia tai sisältää takaumia ja sivupolkuja. Narratiivista voidaan erottaa diskurssin tai kerronnan aika eli aika, joka kuuluu kertomiseen ja kuuntelemiseen, sekä tarinan aika, joka voi olla vuosia. Pitkiä ajanjaksoja voidaan kertoa lyhyesti tai lyhyitä pitkästi. Toisinaan nämä ajat kohtaavat toisensa. Toiseksi narratiivit ovat jälkikäteistä aktiivista tapahtumien tulkintaa, yhteyksien hakemista ja järjestämistä tietystä näkökulmasta. Kolmanneksi ne kertovat sekä kertojan että muiden toiminnasta. Liz Stanley (1992, 158) käyttää mikroskoopin ja kaleidoskoopin metaforia selittäessään kahta erilaista näkemystä kerrottuihin tarinoihin ja tapahtumiin. Tässä näkyy myös kahden todellisuuskäsityksen ero. Toisessa oletetaan, että riittävän tarkasti katsoen voidaan löytää asioiden todellinen kulku tai kertojan sisin minä. Mikroskoopilla voidaan syventää ja tarkentaa tätä kuvaa niin, että se lopulta piirtyy tarkasti. Vastakohtana tälle Stanley (emt.) pitää kerrottuja tarinoita enemmän kaleidoskooppimaisena. Jokaisella uudella katsomiskerralla kuva muodostuukin erilaiseksi. Kuva koostuu samoista elementeistä, mutta ne muuttavat hivenen järjestystään ja muodostavat uuden kuvan.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan vuonna 2006 Tampereen seudulla huostaanotettujen lasten institutionaalisia polkuja. Tavoitteena on myös nähdä huostaanotettu lapsi ensisijaisesti lapsena, jonka elämässä on huostaanoton, ja siihen johtaneiden tekijöiden ja syiden, takia erityisiä haasteita ja kohtaamisia. Lastensuojelussa ja erityisesti huostaanoton jälkeen lapsi kohtaa sekä julkisen instituution ja palvelujärjestelmän perinteitä ja muuttuvia käytäntöjä että niiden hallintaan liittyviä vaihtelevia ammatillisia, taloudellisia, poliittisia ja moraalisia käytäntöjä (Hall & Juhila & Parton & Pösö 2003). Erityistä lastensuojelun ongelmissa on myös niiden sotkuisuus. John Devaney (2004) kuvaa lastensuojelun ongelmia sotkuisiksi, perheiden ja lasten ongelmat eivät rakennu lineaarisesti toistensa jatkeiksi eivätkä ne ole ratkaistavissa sektoroidun palvelujärjestelmän avulla kuten lineaariset ongelmat. Hän käyttää esimerkkinä lineaarisesta ongelmasta auton hajoamista, joka on selkeä ajassa tapahtuva tilanne. Auton kuntoon saaminen etenee ajassa ongelman määrittelemisen, erilaisten toimenpiteiden ja korjaamiseen käytettävien resurssien myötä. Sotkuiset ongelmat taas ovat hankalasti määriteltäviä eikä etukäteen voi tietää miten paljon ihmisiä tai aikaa tarvitaan niiden ratkaisemiseen.

Osa huostaanotettujen lasten ongelmista lienee kuitenkin lineaarisia ja ajassa ratkaistavia, mutta osaa leimaa sotkuisuus. Mike Steinin (2006) mukaan huostassa olleista lapsista (tai nuorista) ei kuitenkaan voida puhua yhtenä kategoriana. Hän löytää sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten poluista kolme erilaista kehityssuuntaa. Osa lapsista ”siirtyy elämässä eteenpäin” ja he pääsevät yli hankaluuksistaan. He omaksuvat aikuisten rooleja ja kiinnittyvät yhteiskuntaan. He hankkivat itselleen koulutuksen ja pystyvät huolehtimaan terveydestään. Vaikka heillä saattaa olla taloudellisia hankaluuksia, he osaavat hakea tarvitessaan apua. Heille on syntynyt luottamus avun saamiseen ja omiin kykyihin. Tätä ryhmää on helpointa auttaa ja he hyötyvät selvästi saamastaan avusta. Toinen Steinin luokittelema ryhmä ovat ”selviytyjät” (survivors). He sinnittelevät huonojen kokemustensa kanssa ja usein myös hieman puutteellisen avun turvin. Kolmantena ryhmänä Stein kuvaa ”uhrit”, joille vaikeudet, huonot kokemukset ja kapeat elämän mahdollisuudet ennen huostaanottoa, sen aikana ja sen jälkeen näytävät kasaantuvan. Osaltaan tällaisia tarinoita on voitu löytää myös tutkittaessa erikäisten huostassa olleiden suomalaisten elämäkertoja (Eronen 2004).

Huostaanotolla pyritään lapsen elämää kuormittavien tekijöiden poistamiseen ja lapsen myönteisten kasvu- ja kehitysedellytysten turvaamiseen. Sijaishuollon tehtävänä on taata se, että nuo tavoitteet toteutuvat. Koska lasten huostaanoton syyt ja tilanteet ovat moninaisia, tulee sijaishuollon toimia niin, että se vastaa lasten yksilöllisiin tarpeisiin ja tilanteeseen. Jollekin lapselle on tärkeää ja riittävää turvallinen arki, joku lapsi tarvitsee vahvasti terapeutista ympäristöä. Jollekin lapselle sijaishuollon aikuiset ja ihmissuhteet täydentävät olemassa olevia perhesuhteita, joillekin niistä voi tulla ensimmäisiä turvallisia ihmissuhteita. Lapsen sijoitus huostaanoton jälkeen laitokseen tai sijaisperheeseen määrittelee perhesuhteita ja luo elämälle uuden tilan, jossa elämää sijoituksen jälkeen eletään. Elämä huostaanoton jälkeen ei kuitenkaan ole staattista eikä etene ainoastaan lineaarisesti. Myöskään hallinnollis-juridiset puuttumiset lasten ja perheiden elämään eivät pääty huostaanottoon. Huostaanoton jälkeiseen elämäntulkkuun kuuluu aiemman tutkimuksen pohjalta käännteitä ja yllätyksiä (Ungar 2004).

Tutkimustehtävä

Tutkimus on seurantatutkimus Tampereella ja sen lähikunnissa vuonna 2006 huostaanotetuista lapsista. Lapsia tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden tiedon kautta ja seurannan kohteena ovat lasten institutionaaliset polut vuonna 2006 tehdyn huostaanoton jälkeen vuoteen 2011 mennessä. Sosiaalityöntekijöiden tieto lapsesta ja hänen elämänsä muutoksista koostuu merkinnöistä erilaisiin asiakirjoihin (päätökset ja niiden perustelut, palvelusuunnitelmat ja muut asiakirjatiedot) ja henkilökohtaisen muistin yhdistelmästä. Tässä tutkimuksessa lapsista kirjoitettua asiakirjatietoa ovat tutkijoiden sijaan lukeneet sosiaalityöntekijät. Sosiaalityöntekijälle rakentuu merkittävän lukijan ja tiedon tulkitsijan paikka myös arkisissa ammatillisissa käytännöissä. Sosiaalityöntekijöiden tieto lapsesta määrittää lastensuojelun aikana lapsen elämään

liittyviä erilaisia päätöksiä, joilla on vaikutuksensa lapsen elämänsä kulkuaan päätösti-
lanteessa ja myös pitkälle senkin jälkeen kuin varsinainen lastensuojelun asiakkuus on
päättynyt (Eronen 2009).

Tavoitteena on yhdessä sosiaalityöntekijöiden kanssa muokatun kyselyn ja sosi-
aalityöntekijöiden haastattelujen avulla kerätä organisaation muistiin eri tavoin kerty-
nyttä ja jälkiä jättänyttä tietoa lasten institutionaalisista poluista. Tietoa on pyritty saa-
maan niistä erilaisista prosesseista, joilla sijaishuollon aikana on pyritty vähentämään
ja poistamaan lasten elämää kuormittaneita tekijöitä ja turvaamaan myönteisiä kasvu-
ja kehitysedellytyksiä. Tutkimuksessa kysytään myös, miten sijaishuollossa on pystyt-
ty lisäämään erilaisten lasten selviytyvyyttä ja pääsyä osallisiksi esim. koulutuksellisiin
tai terveyteen liittyviin resursseihin? (Stein 2006; Ungar 2005.)

Tutkimuksessa tarkastellaan huostaanotettujen lasten polkuja ja tarinoita huos-
taanoton jälkeen ja kysytään:

1. Millaisia muutoksia lasten institutionaalisissa poluissa on tapahtunut huostaan-
oton jälkeen?
2. Millaisia prosesseja huostaanotto ja sitä seurannut sijaishuolto on ollut käynnis-
tämässä vuonna 2006 huostaanotettujen lasten (ja heidän vanhempiansa) koh-
dalla?
3. Millaisia erilaisia tarinoita ja institutionaalisia polkuja lapsille muodostuu huos-
taanoton jälkeen?

Tutkimuksen menetelmät ja tutkimuksessa käytetyt aineistot

Tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden asema lapsista saadun tiedon tuottajina ja
tulkitsijoina korostuu läpi koko tutkimusprosessin. Caroline Leesonin (2010) mukaan
sosiaalityöntekijöiden tiedon kautta voidaan valottaa huostaanotettujen elämää ja elä-
mänsä kulkua, koska sosiaalityöntekijöiden vastuulla on asiakkuuden alussa kerätä tie-
toa lapsen tarpeista ja seurata koko lapsen sijaishuollossa oloajan, miten sijaishuolto
vastaa lapsen ehkäpä muuttuviinkin tarpeisiin. Tässä suhteessa sosiaalityöntekijä toi-
mii ikään kuin portinvartijana avaten tai sulkien lapselle erilaisia kehittymisen mah-
dollisuuksia sinä aikana, jonka lapset ovat yhteiskunnan vastuulla. Sosiaalityöntekijöi-
den tehtävänä on huolehtia siitä, että lapsen ympäristö, lapselle järjestettävät palvelut
ja erilaiset sosiaaliset suhteet tukevat lasta. Sosiaalityöntekijän asema olisi näin ollen
toimia lapsen avustajana. (Leeson 2010.) Toisaalta sosiaalityöntekijällä tulisi olla myös
välineitä koota sekä tietoa lapsista ja heidän tilanteistaan että tiivistää sitä palvelu-
järjestelmän kehittämiseksi ja palvelujen vaikuttavuuden arvioimiseksi ryhmätasolla.
Tällaisia välineitä sosiaalityöntekijät tarvitsevat käyttöönsä lastensuojelun rakenteelli-
sen työn tueksi.

Tutkimuksen suunnitteluun paikallisella tasolla on osallistunut työryhmä, johon on kuulunut tamperelaisia sosiaalityöntekijöitä Asiakasohjaus Luotsista ja sijaishuollon sosiaalityönyksiköstä Satamasta ja kaksi tutkijaa Tampereen yliopiston Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksiköstä. Työryhmä on myös osaltaan osallistunut aineiston analyysiin ja kommentointiin. Tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijät ovat toimineet sekä aineiston tuottajina että kanssatutkijoina. Tutkimuksessa tieto lapsista muodostuu monikerroksisessa suhteessa. Se alkaa sosiaalityöntekijän suhteesta lapseen, lapsesta muodostuneen tiedon raportoinnista asiakirjoihin, asiakirjojen lukemisesta, tiedon etsimisestä ja luetun tiivistämisestä kyselyyn. Osa sosiaalityöntekijöistä on tutkimuksen ajan ollut refleктоimassa sitä, millaista tietoa asiakirjoista tai sosiaalityöntekijöiden muistitietona lapsesta on mahdollista saada. Tätä suhdetta on pyritty muokkaamaan läpi tutkimusprosessin vuorovaikutteiseksi ja näin poistamaan ainakin osin tuotettuun tietoon ja sen tulkintaan liittyvää valta-asetelmaa. Yhdessä tutkimisen menetelmässä tutkimuksesta muodostuu vuorovaikutuksellinen käytäntö, jossa voidaan osin purkaa myös tutkijan ja tutkittavien suhdetta tiedontuottajina (Shaw & Gould 2001, 38–39; Tee & Lathlean 2004; Ronkainen 2004; ks. myös Syrjälä ym. 2006).

Monet tässä tutkimuksessa mukana olleista sosiaalityöntekijöistä vastasivat jo vuoden vaihteessa 2007–2008 kyselyyn koskien vuonna 2006 huostaanotettuja (n=103) lapsia (Hiitola 2008). Kyselytutkimus toteutettiin osana Lastensuojelun sijaishuollon kehittäminen Tampereen seutukunnassa ja Etelä-Pirkanmaalla kehittämissuunnitelmaa (2006–2008), ja sitä kutsutaan tässä tutkimuksessa Pilotiksi. Nyt raportoitavaa tutkimusta kutsutaan Seurannaksi. Uudempi vuonna 2011 sosiaalityöntekijöiltä kerätty aineisto koostuu lomakekyselystä, jossa osin toistetaan aiemman Pilotin kysymyksiä, mutta sitä on myös täydennetty useilla avoimilla kysymyksillä, joilla pyritään tavoittamaan muutosta lasten elämässä ja elämän ympäristöissä. Kysymysten pohjana oli sosiaalityöntekijöiden kokemustieto huostaanotetuista lapsista. Se ohjasi tapaa muotoilla kysymyksiä ja tehdä erilaisia luokituksia, siitä mitä sijaishuollon aikana lasten elämästä olisi tärkeää tietää ja myös tämän tiedon arvioinnista. Jo tässä tutkimuksen toteutusvaiheessa muodostui ymmärrys siitä, että lapsen oma tapa selviytyä, hänen luonnolliset sosiaaliset tukiverkostonsa ja lastensuojelun institutionaalinen tuki muodostavat kompleksisen kokonaisuuden huostaanotettujen lasten elämässä. Sosiaalityöntekijöiden tuottaman tiedon avulla pyrittiin valottamaan asiakastyökokemuksen pohjalta huostaanotettujen lasten erilaisia selviytymisen tai syrjäytymisen prosesseja. Tutkimuskeskusteluissa, joita ei kuitenkaan nauhoitettu tutkimuksen aineistoiksi, päästiin vaihtamaan kokemuksia sijaishuollon toiminnan vaikutuksista yksilötasolla, mutta samalla rakentui käsitys myös erilaisista sijaishuollon prosesseista ja niihin vaikuttavista tekijöistä, joita kyselyllä voitiin selvittää. Tällaista paikallisen tason seurantatietoa huostaanotetuista lapsista ei ole Suomessa aiemmin kerätty ja tältä osin tutkimus on ainutlaatuinen ja edelläkävijänä tämän kaltaisen tiedon tuotannossa.

Kyselylomaketta muokattaessa yhtenä taustateorianä on ollut selviytyvyyden – käsite, joka ymmärretään Michael Ungarin (2004 ja 2008) tapaan kompleksisena vuorovaikutuksellisenä prosessina itsen, sosiaalisen ympäristön, kulttuurin ja kertomisen

välillä. Selviytyvyys (resilience) on sekä yksilön omaa kyvykkyyttä navigoida terveystä ja hyvinvointia ylläpitävien resurssien äärelle että perheen, yhteisön ja kulttuurin mahdollisuutta tarjota näitä resursseja ja kokemuksia kulttuurisesti merkityksellisellä tavalla. Jännitteet yksilön, kontekstin ja kulttuurin välillä tulevat ratkotuiksi erilaisen neuvottelujen kautta.

Kyselyssä pyrittiin kartoittamaan lapsen kehitystä ja hyvinvointia osin selviytyvyyden käsitteen avulla. Tätä käsitettä oli operationalisoitu jo edellisessä tutkimuksessa (ks. Hiitola 2008). Kysymyksissä korostuivat sosiaalityöntekijöiden käsitykset lapsen kehityksen vahvuuksista ja uhista, lapsen tilanteen ammatillinen arviointi sekä lasten erilaiset erityisen tuen tarpeet ja polut erilaisissa erityispalveluissa, joita lapsille oli tarjottu sijaishuollon aikana. Kyselyssä pyydettiin sosiaalityöntekijöitä myös arvioimaan palvelujen saatavuutta ja niistä lapselle saatua apua. Perhe, suku ja sosiaaliset suhteet muodostavat yhden kyselyn avulla kartoitettavan kokonaisuuden lasten elämässä. Tällä osuudella pyrittiin selvittämään erilaisia muutoksia, joita näissä suhteissa oli tapahtunut vuoden 2006 huostaanoton jälkeen.

Kyselylomake (Ks. Liite) sisälsi tietoja lapsen taustasta, lapsen asioista vastaanottavan sosiaalityöntekijän pysyvyydestä ja vaihtuvuudesta, lasta koskevista hallinnollisista päätöksistä ja sijaishuollon tavoitteista sekä siinä kartoitettiin lapsen polkua erilaisissa sijaishuoltoapaikoissa. Sijaishuolto kasvuympäristönä -osiossa sosiaalityöntekijät kuvasivat lapsen viimeisintä sijaishuoltoapaikkaa erilaisten yleisesti sijaishuoltoon liitettävien väittämien tai toiveiden kautta. Lopuksi sosiaalityöntekijät arvioivat huostaanotto- ja sijaishuoltoprosessin onnistumista erilaisista näkökulmista ja mitä eväitä elämään sijaishuolto oli lapselle/nuorelle antanut.

Kysely toteutettiin sähköisenä kyselynä ajanjaksolla 15.3.–27.5.2011. Alkuperäisen suunnitelma oli saada vastaukset kyselyyn kuukauden aikana, ajalla 15.3.–11.4.2011, mutta vastausaikaa pidennettiin kuitenkin kolmella viikolla, koska kyselyajan kohta osui loma-aikaan. Kysely aukaistiin vielä viikoksi toukokuun lopussa 2011. Kyselyn linkki toimitettiin kunnissa sijaishuollosta vastaaville lähiesimiehille, jotka toimittivat linkin eteenpäin sosiaalityöntekijöille tai muille kyselyyn vastanneille. Osa lähiesimiehistä myös vastasi kyselyyn itse. Kyselyn tavoitteena oli saada esille sitä tietoa lapsesta joka oli kertynyt erilaisten asiakirjojen, päätösten ja suunnitelmien muodossa. Niistä etsittiin tietoa lapsesta sekä lapsen tilanteesta ja ympäristössä tapahtuneista muutoksista kuluneiden viiden vuoden aikana. Jotta lasten polkua voidaan tehdä näkyväksi, lapsesta tarvitaan tietoa sekä huostaanoton hetkeltä vuodelta 2006, nykytilanteesta vuodelta 2011 ja myös neljän (viiden) vuoden ajalta 2006–2010.

Tätä tietoa sosiaalityöntekijät täydensivät muistissaan olevilla tiedoilla. Tavoitteena oli myös tuoda esille organisaation muistiin liittyvää kollektiivista muistamista sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelujen avulla. Ryhmässä keskustelujen pohjaksi esitettiin kyselyaineistosta rakennettu tarinan alku tai loppu johon sosiaalityöntekijöiden toivottiin kertovan jatkoa. Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluja oli suunniteltu toteutettaviksi niin, että niissä käsiteltäisiin lapsille ajassa rakentuneita kolmea selkeästi eripituista polkua lastensuojelussa. Ensimmäisen muodostivat lapset, joiden pol-

ku sijaishuollossa jatkuu joko vakaana tai huolta aiheuttavana. Toisena ryhmänä olivat teini-ikässä huostaanotetut ja nyt jälkihuoltoon siirtyneet lapset. Kolmas ryhmä olivat lapset, joiden oma asiakkuus lastensuojelussa oli kuluneiden viiden vuoden aikana kokonaan päättynyt

Tutkimuksessa edettiin käytännön ehdoilla. Se tarkoitti, että sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluista pystyttiin toteuttamaan vain kaksi suunniteltujen viiden ryhmän sijaan. Tarkoituksena oli järjestää kolme ryhmähaastattelua tamperelaisille ja kaksi muiden paikkakuntien sosiaalityöntekijöille. Ajan löytäminen haastatteluille osoittautui hankalaksi. Tutkimuksessa edettiin sensitiivisesti ja noudattaen yhdessä tutkimisen periaatteita, mikä tarkoitti myös sitä, että tutkijat olivat valmiita toimimaan sosiaalityön käytännön ja sen erilaisten aikapaineiden puitteissa. Haastattelut tehtiin touko-kesäkuun vaihteessa 2011 Tampereella Satamassa. Ensimmäisessä ryhmässä sosiaalityöntekijät pohtivat pienenä huostaanotettujen ja sijaisperheisiin sijoitettujen lasten polkuja. Ajan puute ja erilaiset sattumukset aiheuttivat sen, että ajallisesti lyhyemmän institutionaalisen polun lasten (jälkihuollossa olevien ja niiden lasten, joiden asiakkuus lastensuojelussa oli jo päättynyt) tarinoita jouduttiin rakentamaan yhdessä ryhmässä.

Sosiaalityöntekijöiden vastauksia kyselyyn ja myös haastatteluaineistoa on lähestytty riittävän ymmärrettävän tarinan rakentamisena lapsen institutionaalisesta polusta. Suvi Ronkaisen (1999, 113) tavoin ajattelen, että tutkimuksen tiedon voi käsittää tietyissä paikassa syntyneeksi ammatilliseksi arkitiedoksi, joka koostuu havainnoista, tiedosta, teoretisoinneista, kokemuksista tai etnometodologisemmin selonteoiksi, riittäväksi tiedoksi organisaation tarpeisiin. Selonteon käsitteen pohjana on ajatus siitä, että pystymme tekemään toisillemme selkoa tietyn toiminnan syistä, seurauksista ja johdannaisista. Selontekojen ja erilaisten tarinoinen avulla kerrotaan toiminnan merkityksellisyydestä samaan aikaan sekä muille että itselle.

Lasten tarinoiden rakentamisessa on käytetty sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluissa syntynyttä ymmärrystä siitä, että lasten polut ovat monimutkaisia eikä polkuja voida esittää tai eritellä vain niiden ajallisen keston mukaan. Seuraavassa analyysivaiheessa tämä sosiaalityöntekijöiden ammatillinen tieto ja ymmärrys yhdistettiin uudelleen kyselyssä saatuun tietoon lapsista. Organisaation muistiin jää jokaisesta lapsesta jälkiä ja analyysin avulla nämä jäljet on koottu ajassa eteneväksi tarinoiksi. Näissä tarinoissa tähtytään menneeseen ja kerronnan aika on tässä hetkessä. Kertojana tarinassa on pääasiassa lapsen sosiaalityöntekijä. Tarinoiden lähtökohtana olivat lasten syntymävuodet, joiden perusteella aineisto on ensin jaettu ryhmiin: 1989–1990 syntyneet (n=20), 1991–1992 syntyneet (n=22), 1993–1994 syntyneet (n=11), 1995–1999 syntyneet (n=18), 2000–2002 syntyneet (n=11) ja 2003–2005 syntyneet (n=13). Sen jälkeen analyysi eteni keskiarvoja ja tavallisuutta etsien. Näin ovat määrittäneet tarinoiden muut elementit.

Aineiston toinen analyysitapa pilkkoo tarinat yksiulotteisiksi. Jokaisessa luvussa tarkastellaan lasten institutionaalista polkua pääasiassa vain yhdestä tulokulmasta. Ensimmäisessä tarkastellaan aikaa sijaishuollossa ja sitä miten pitkä polku on ja kauan-

ko sen kulkeminen kestää. Seuraavaksi kuljetaan erilaisia pysyvyyden ja vaihtuvuuden polkuja, joiden kautta etsitään yhtäläillä sitä, miten suuri osa lapsista missäkin tilanteessa ohjautuu pysyvyyttä tai vaihtuvuutta kuvastavalle polulle. Analyysissä pyritään tuomaan esiin myös sitä miksi näin käy. Polkujen tarkastelu kiinnittyy yhtäältä hyvinvointia ja terveyttä uhkaavien tekijöiden, toisaalta selviytymistä tukevien tekijöiden ja vahvuuksien tarkasteluun, joita on etsitty sekä kyselyaineiston että sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelujen avulla. Kyselyaineiston analyysiä on tehty myös ristiintaulukoimalla. Tietoja on verrattu tilastollisesti ja osin myös laadullisesti ryhmätasolla Pilotin tietoihin. Näissä vertailuissa lapsen elämä valottuu usein pistemäisenä muutoksena suhteessa huostaanottoaikaan tai juuri tämän hetkisen tilanteen kuvauksena.

Tutkimusetiikka

Tutkimusta varten haettiin ja saatiin tutkimusluvut kaikista 10 tutkimuskunnasta. Tutkimusprosessin eettiset näkökulmat on pyritty ottamaan huomioon läpi koko tutkimusprosessin (Kuula 2006). Vaikka huostaanotettujen ja huostassa olleiden lasten elämän ja polkujen tutkimista voidaan pitää erityisen sensitiivisenä aiheena (Eronen 2012), niin moraalisen perustelunsa tutkimus saa yhteiskunnallisesta puuttumisesta näiden lasten elämään ja siitä, että sekä paikallisesti että valtakunnallisesti tulisi tietää miten huostaanotto on vaikuttanut näiden lasten elämään.

Tutkimuksen keskiössä on tieto lapsesta ja lapsen elämän vaiheista sijaishuollossa. Tämä tieto lapsesta rakentuu lastensuojelussa ajan myötä ja tulee kirjoitetuksi sosiaalityön asiakirjoihin. Erilainen dokumentointi ymmärretään yhdeksi keskeiseksi sosiaalityön tiedonmuodostuksen tavaksi ja myös yhdeksi keskeiseksi sosiaalityön kontekstiksi (Shaw & Gloud 2001, 18) Tutkimusta varten tutkijoille ei haettu lupaa asiakastietojärjestelmän sisältämiin tietoihin. Sen sijaan lupa haettiin sille, että sosiaalityöntekijät voivat käyttää käytössään olevaa sekä asiakirjoihin että ammatilliseen kokemukseensa perustuvaa tietoaan, kun he osallistuvat tutkimukseen antamalla tietoja. Tutkimuksessa tutkijat eivät käsitelleet asiakkaiden henkilö- tai rekisteritietoja vaan sosiaalityöntekijät koostivat nämä tiedot tunnistamattomina tutkijoiden käyttöön. Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluissa ei käsitelty yksittäisen lapsen tai perheen henkilö- tai rekisteritietoja vaan sosiaalityöntekijöiden ammatillista kokemustietoa erilaista lapsista ja organisaation muistin avulla jaettavaa kollektiivista tarinallista tietoa.

Koska sosiaalityöntekijät ovat kuitenkin tuottaneet tietoa yksittäisestä lapsesta ja tutkimustiedoissa rakentuu lapsikohtaisesti hyvinkin tunnistettavia polkuja, kuten taupaus- ja henkilöhistoriallisissa tutkimuksissa voi käydä, on tutkimuksen raportoinnissa pyritty pysymään yleisellä tasolla. Lasten tarinat on tässä raportissa pilkottu osiin, jotta lapsikohtaisesti ei voisi tunnistaa yksityiskohtia. Silti raportoitessa on pyritty kertomaan myös niistä kapenevista poluista, joita vain muutamat lapset tiettyinä aikana kulkevat. Aineistoa on analysoitu sekä kokoamalla tarinoita että vertaamalla ryh-

mätasolla Pilotin tietoja Seurannassa saatuihin tietoihin. Yhden lapsen elämä ei tule kerrotuiksi tutkimusta raportoitaessa lapsen henkilökohtaisena elämänä tai identiteettinä. Lapsista kerrotaan yhdistämällä erilaisia tarinoita. Näin luodut lasten organisaationaaliset tai institutionaaliset elämäntarinat ovat lastensuojeluorganisaation sisällä syntyneitä vastauksia kysymyksiin: kuka on meidän asiakkaamme, millaisia ongelmia hänellä on ja miten häntä voidaan auttaa (vrt. Loseke 2007).

Lapsista saadun tiedon luonne ja luotettavuus

Seurannassa oli tavoitteena saada tiedot samoista (n=103) lapsista kuin Pilotissa. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaikka kyselyaikaa pidennettiin aluksia kolmella viikolla ja kyseily myös avattiin uudelleen toukokuun 2011 lopussa yhdeksi viikoksi. Vastaukset lomakekyselyyn vuonna 2011 saatiin 97 lapsesta, joista yhtä vastausta ei sen keskeneräisyyden vuoksi ole pystytty käyttämään tutkimuksessa. Viiden lapsen tiedot jäivät yhdestä kunnasta puuttumaan kokonaan, koska sopivaa ajankohtaa vastaamiseen ei löytynyt. Pilotin (n=103) ja Seurannan (n=96) välillä on siis seitsemän lapsen ero.

Taulukko 1. Vastausten jakauma Pilotissa ja Seurannassa

	Pilotti N	Seuranta N
Tampere	49	49
Muut kunnat	54	47
Yhteensä	103	96

Pilotissa sosiaalityöntekijöiden kuvailemista lapsista 47 prosenttia (n=48) oli poikia ja 53 prosenttia (N=55) tyttöjä. Seurannassa poikia oli 44 prosenttia (n=42) ja tyttöjä 56 prosenttia (n=54). Seurannassa tiedot puuttuvat kuudesta pojasta ja yhdestä työstä.

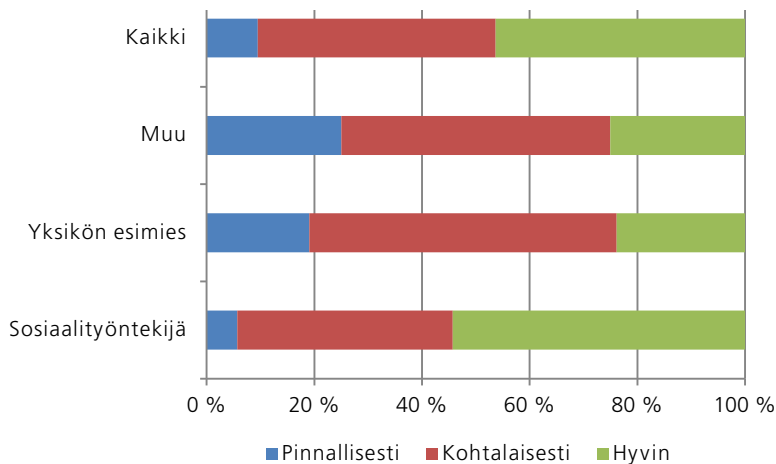
Taulukko 2. Lasten sukupuoli ja ikäjakauma huostaanotettaessa vuonna 2006

Ikä	poika %	(N)	tyttö %	(N)	yhteensä	(N)
0–6	26 %	(12)	23.5 %	(13)	24.5 %	(25)
7–12	36 %	(17)	13 %	(7)	23.5 %	(24)
13–17	38 %	(18)	63.5 %	(35)	52 %	(53)
Yhteensä	100 %	(47)	100 %	(55)	100 %	(102)

Tiedot lapsesta oli Seurannassa antanut lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä 70 lapsesta, yksikön esimies 21 lapsesta ja muu yksikön työntekijä 5 lapsesta. Se, että vastaajana on ollut yksikön esimies, ei välttämättä tarkoita, että tieto lapsesta olisi saatu vain asiakirjojen perusteella. Yksikön esimiehen toimenkuvat voivat kunnissa vaihdella. He ovat voineet olla joka tiivisti lasten ja perheiden kanssa työskenteleviä johtavia sosiaalityöntekijöitä tai enemmän hallinnollisista asioista vastaavia lastensuojelunjohtajia. Keitä olivat ”muu työntekijä” – luokkaan kuuluneet vastaajat, ei tiedetä, koska kyselyssä ei pyydetty tätä kertomaan.

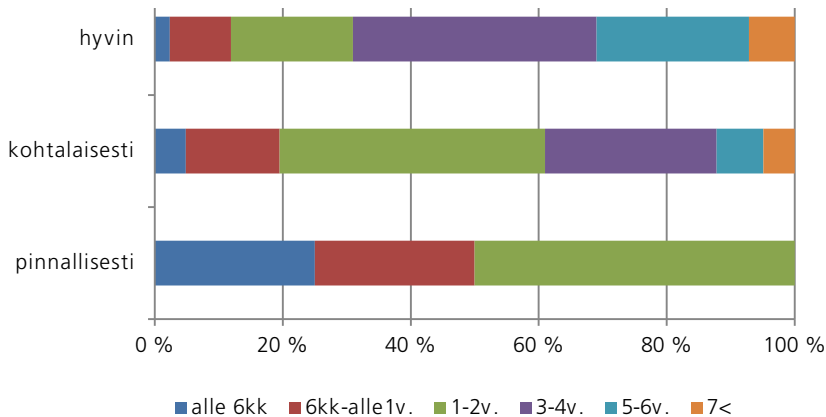
Tamperelaiset vastaajat olivat pääasiassa lapsen asioista vastaavia tai vastanneita sosiaalityöntekijöitä. Heitä oli tamperelaisista vastaajista 84 prosenttia (n=41), kun taas muilla paikkakunnilla kyselyyn vastaajista 62 prosenttia (n=29) oli lapsen asioista vastaavia tai vastanneita sosiaalityöntekijöitä. Vastaajista 10 prosenttia kertoi perehtyneensä lapsen asioihin pinnallisesti, 44 prosenttia kohtalaisesti ja 46 prosenttia hyvin.

Vastaajien kesken oli eroja lapsen asioihin perehtymisen suhteen sen mukaan mikä oli vastaajan asema organisaatioissa. Sosiaalityöntekijät kertoivat perehtyneensä lapsen asioihin pääasiassa kohtalaisesti tai hyvin.

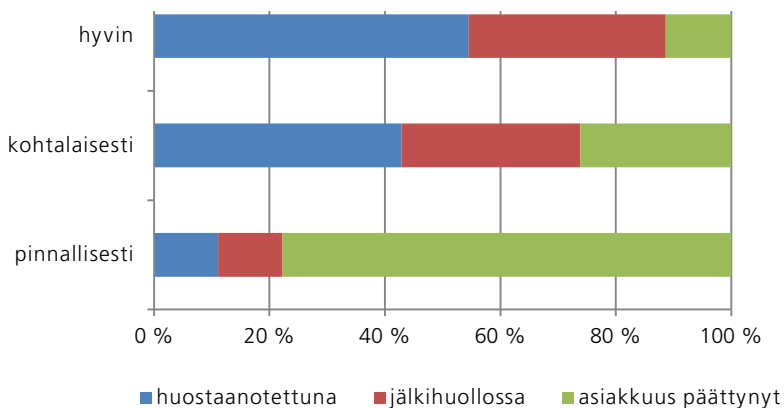
Kuvio 1. Lapsen asioihin perehtyminen ja vastaajien asema organisaatioissa

Lapsen asioista vastanneet sosiaalityöntekijät olivat perehtyneet lapsen asioihin paremmin kuin yksikön esimiehet tai muut vastaajat. Esimiesten ja muiden vastaajien tieto lapsen asioista on voinut kyselyyn vastatessaan olla asiakirjatiedon avulla koottua tietoa lapsesta. Vaikka tässä perehtyneisyydessä on pieniä eroja vastaajien kesken, niin kaiken kaikkiaan lapsen asiat tiedetään organisaatioissa varsin hyvin. Yhtäläillä sosiaalityöntekijät, jotka olivat hoitaneet lapsen asioita yli seitsemän vuotta kuin alle puoli vuotta lapsen asioita hoitaneet sosiaalityöntekijät, vastasivat perehtyneensä lapsen asioihin hyvin tai kohtalaisesti.

Kuvio 2. Lapsen asioihin perehtyminen ja aika, jonka sosiaalityöntekijä oli hoitanut lapsen asioita

Lapsen asioiden hoitamisen ajalla on kuitenkin merkitystä lapsen asioihin perehtymisen suhteen. Sosiaalityöntekijöiden perehtyneisyys lapsen asioihin voitiin nimetä pinnalliseksi niissäkin tilanteissa, joissa lapsen asioita oli hoidettu 1-2 vuotta, mutta kukaan yli kolme vuotta lapsen asioista vastannut ei enää arvellut olevansa perehtynyt lapsen asioihin pinnallisesti. Pinnallinen perehtyminen korostuu myös niiden lasten asioissa, jotka eivät enää olleet lastensuojelun asiakkuudessa. Näiden lasten asiat eivät enää rakennu työntekijöiden henkilökohtaisen muistin varassa vaan ne pohjautuvat dokumenttien perusteella löytyvään tietoon.

Kuvio 3. Miten hyvin vastaaja on perehtynyt lapsen asioihin ja lapsen asema lastensuojelussa

Seurantatietoja huostassa ja jälkihuollossa olevista lapsista voidaan pitää suhteellisen luotettavina institutionaalisina ja muistitietoon perustuvina kuvauksina lapsen tilanteesta, kun taas niiden lasten kohdalla, joiden oma asiakkuus on jo päättynyt, muuttuu tieto ohuemmaksi. Tätä tilannetta muutamit kyselyyn vastaajat myös kommentoivat avoimissa vastauksissa. Lapsen tämän hetkisen tilanteen arviointi osoittautui osasta vastaajista haasteelliseksi, koska asiakkuuden päättymisen jälkeen tietoja lapsesta ei enää ollut asiakastietojärjestelmissä. Tällaisissa tilanteissa seurantatieto muuttuu epävarmaksi ja tulkinnalliseksi. ”Lapsi on kotiutettu ja huostaanotto lopetettu 1.12.08 ja sen jälkeen ei ole mitään tietoa tai merkintää hänestä. Joten siitä päätellen hyvin menee.” Toisaalta taas tieto siitä, miksi lapsesta ei enää ole tietoja on myös vaikuttanut vastaamiseen. ”Kaikkiin kysymyksiin ei ole ollut mielekästä vastata, koska nuori on kuollut.”

Vastaajat kuvasivat kyselyyn vastaamista haasteelliseksi myös kyselyn viemän ajan vuoksi. Vaikka lapsen asiat tuntisi hyvin yhtälailla oman muistitiedon pohjalta kuin dokumenteista, niin ajan löytäminen vastaamiseen koettiin haastavaksi: ”Tsemppiä tutkimukselle! Vastaaminen kesti kyllä enemmän kuin 30 min, vaikka tiesin lapsen tilanteen hyvin. Onneksi löytyi aika vastata paitsi että klo on 18.30 ja minun pitäisi olla jo kotona eikä töissä, tv rasittunut lastensuojelun sosiaalityöntekijä”. Osa kyselyyn vastanneista oli käyttänyt asiakirjatiedon lisäksi tarvittavan tiedon löytämiseen muiden tietoja: ”Kaavakkeen täyttäjätutustunut papereihin ja käynyt kysymyksiä läpi lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa.”

Kyselyn, sitä täydentäneen ryhmähaastattelun ja yhdessä tutkimisen prosessin avulla saatiin suhteellisen kattavaa ja luotettavaa tietoa lasten institutionaalisista poluista vuoden 2006 huostaanoton jälkeen. Sosiaalityöntekijöiden suhde lapseen, lasta koskevien dokumenttien ammatillinen lukutapa ja ymmärrys ovat tässä tutkimuksessa vaikuttaneet saadun tiedon luonteeseen ja myös lisänneet lapsista saadun tiedon luotettavuutta. Tutkimuksessa yhteistyössä muokattu kyselylomake oli suunnattu erityisesti lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän käyttöön ja vastaaminen vaati ammatillista arviointia lapsen tilanteesta.

Kahdeksan tarinaa

Lasten polkuja huostaanoton jälkeen jäsennetään ensin kahdeksan tarinan avulla. Ne kertovat erilaisista huostaanotoista, huostassaoloista ja valaisevat sitä institutionaalisten polkujen moninaisuutta, joka on sekä huostassa olevien lasten että sosiaalityöntekijöiden tiedossa. Seuraavassa esitellään kahdeksan tarinaa, jotka on järjestetty lasten iän mukaan. tarinat on muokattu tutkimusprosessissa, jossa ensin sosiaalityöntekijöille suunnatun kyselyn vastauksista koottiin ryhmähaastattelujen pohjaksi mallitarinoiden alkuja ja loppuja. Ryhmähaastattelujen avulla selvisi, että siinä vaiheessa mallitarinoina oli liian vähän eivätkä ne tuntuneet kertovan riittävän hyvin lasten poluista. Tässä kerrotut kahdenkaan tarinaa on muokattu kyselyaineistosta keskiarvojen perusteella ja yhdistäen sekä kyselyn että ryhmähaastattelujen kerronnallisia elementtejä. Niiden avulla tuotetaan tarina, jonka ajallinen pituus on noin viisi vuotta. Tosin jokainen tarina alkaa ennen huostaanottoa ja jatkuu myös tässä kerrotun jälkeen.

Kerronnan kieli poikkeaa elävästä omaelämäkerrallisesta henkilökohtaisen tarinan kerronnasta, ja myös sosiaalityössä käytetystä prosessikuvauksen kerronnan kielestä. Tarinoiden juoni ei ole yhtä sotkuinen kuin henkilökohtaisten tarinoineiden, mutta ei myöskään niin selkeä ja ajassa etenevä kuin hyvien prosessikuvausten. Tarinan elementit ja tapahtumat rakentuvat kyselyssä käytetyn kielen varaan. Jos lapset itse tai sosiaalityöntekijät kertoisivat tarinaa vaikkapa haastattelussa yhdessä tai erikseen, niin kerronta olisi erilaista. Tarinoissa kerrotaan lapsen elämästä institutionaalisen narratiivin muodossa, jossa tarinaa rakennetaan kerronta hetkestä käsin. Tarinassa on henkilöt, henkilöiden väliset suhteet ja tapahtumapaikat. Kertojana tarinoissa on pääasiassa lapsen asioista vastannut tai vastaava sosiaalityöntekijä.

Anni

Anni on kuusi vuotias sijaisperheessä asuva tyttö. Hän oli vuonna 2006 huostaanottoaikaan reilun vuoden ikäinen. Annin huostaanoton perusteina olivat yksinhuoltajaäidin vakava huumeongelma, Annin puutteellinen perushoito ja äidin puutteellinen vanhemmuus. Avohuollon sijoitukset olivat olleet riittämättömiä eikä äiti ollut kuntoutunut. Ennen huostaanottoa Anni oli kiireellisesti sijoitettuna kerran. Ikänsä perusteella Anni sijoitettiin päiväystävään sijaisperheeseen, joka jatkoi Annin varsinaisena sijaisperheenä. Sijaishuollon tavoitteina oli taata lapselle turvalliset kasvuolosuhteet, vakaat ja läheiset ihmissuhteet ja turvata lapsen ikätasoinen kasvu ja kehitys. Kukaan ei ole valittanut Annin huostaanotosta tai vaatinut sen purkua.

Sijaishuollon aikana huomattiin, että Annilla oli viivästymistä puheen kehityksessä ja sitä seurataan yhä. Annilla oli käyntejä myös lastenpsykiatrian palveluissa. Sosiaaliset suhteet muihin lapsiin ovat hänelle haastavia ja edessä on esikouluvuoden kertaaminen. Arjen selviytymisessä muutos- ja siirtymätilanteet ovat Annille vaikeita

eikä hän oikein halua osallistua päiväkodin retkille. Sosiaalityöntekijän mielestä Anni on saanut riittävästi tukea ja apua erityistarpeisiinsa. Anni on tavannut äitiään sijaiskodissa. Äiti on tullut tapaamisiin erittäin epäsäännöllisesti. Tapaamisia on myös järjestetty perhetukikeskukseen, jossa äiti kävi myös epäsäännöllisesti. Kun äiti on ollut kunnossa, tapaamiset ovat olleet lapsen kannalta hyviä. Äidin muutettua toiselle paikkakunnalle tapaamiset harvenivat ja nyt Anni tapaa äitiä 3-4 kertaa vuodessa. Isän tapaamiset ovat olleet koko ajan epäsäännöllisiä ja isä on hävinnyt viimeisen vuoden aikana kokonaan. Anni on vierailut sekä äidinäidillä että isänäidillä. Siellä hän on joskus tavannut muitakin sukulaisiaan.

Annin äiti ja isä ovat elossa. Äidin elämäntilanne on ollut viiden vuoden aikana monien muutosten alla. Välillä on ollut rauhallinen perhe-elämän jakso, jonka aikana äidin suhde päihteisiin näytti korjaantuneen ja äidille syntyi toinen lapsi. Perheen haajottua ja pikkusiskon jäätyä isän luokse, äidin päihteiden käyttö on lisääntynyt ja asiosta huolehtimiskyky vähentynyt. Viime aikoina äidin tilanne on sosiaalityöntekijän arvion mukaan kääntynyt paremmaksi. Hän on muuttanut toiselle paikkakunnalle, päihteiden käyttö on vähentynyt ja äiti jatkaa opiskelua. Äidin ymmärrys ylipäänsä lasten tarpeista on kasvanut paljon. Anni ei ole aina ollut perillä äidin elämän muutoksista, joten niillä kaikilla ei ole ollut merkitystä Annille. Annin isovelipuoli, isän puolelta, on sijoitettuna samaan perheeseen kuin Anni.

Annin sijaisperhe on sosiaalityöntekijän mukaan pärjännyt erittäin hyvin kaikissa tehtävissään: suojellut ja hoivannut, tukenut yksilöllistä kehitystä, tehnyt yhteistyötä terveydenhuollon ja päiväkodin kanssa. Sijaisperhe on vastannut erittäin hyvin Annin tarpeita. Hänen tilanteensa on ymmärretty, häntä on kannustettu ja kunnioitettu erittäin hyvin. Sijaisperhe on Annille erittäin hyvä, turvallinen ja virikkeellinen kasvuympäristö. Sijaisperhe on tehnyt hyvää yhteistyötä sekä sosiaalityöntekijä että lapsen vanhempien kanssa ja turvannut hyvin lapselle läheiset ja tärkeät ihmissuhteet. Sosiaalityöntekijän arvioin mukaan Annin sijoitus on ollut välttämätön lapsen kehityksen turvaamiseksi. Anni saa perheessä hyvän hoidon ja hänen vuorovaikutustaitonsa ovat parantuneet. Välillä sosiaalityöntekijä on ollut huolissaan lasten keskinäisistä väleistä sijaisperheessä ja tapaturmista, joita lapsille on sattunut. Perheeseen on sijoitettu kaksi uutta lasta Annin sijoittamisen jälkeen. Tämä ei suorastaan ole vaarantanut Annin tilannetta, mutta uudet lapset ovat vaikuttaneet ja asettaneet Annin uudelleen arvioimaan paikkaansa perheessä ja "taistelemaan" perheen aikuisten huomiosta.

Tällä hetkellä Anni on päivisin päiväkodissa ja asuu sijaisperheessä. Sosiaalityöntekijä arvioi, että tällä hetkellä Annin saamassa fyysisessä tai emotionaaliossa hoivassa ei ole lainkaan puutteita. Anni ei sairastele eikä hän ole fyysisesti vammaisen. Annin kehitys on erittäin vähän viivästynyt ja hänellä on erittäin vähän ongelmia psyykkisessä terveydessä. Annilla ei ole lainkaan ongelmia sijaisvanhempien kanssa, mutta hänellä on jonkin verran ristiriitoja suhteissaan biologisiin vanhempiin. Anni on sijaiskodin jäsen. Hänellä on perheessä vanhemmat, sosiaalisia ja biologisia sisaruksia. Annin isoäidit pitävät hyvin yhteyttä lapsiin. Annin verkostoon kuuluvat sijaisperheen vanhemmat, muut sijaisperheessä asuvat lapset, ystävät ja sijaisperheen sukulaiset. Eniten

Annin tukevia ihmissuhteita ovat sijaisvanhemmat, sijaisperheen lapset ja omat isoäidit. Annin eväät myöhempää elämää varten ovat sijaisvanhemmat, joilta lapsi on saanut hyvää ja lapsen tarpeet huomioivaa vanhemmuutta ja läheisyyttä, turvallisuutta, rakkautta ja iloa elämäänsä.

Sosiaalityöntekijä arvioi Annin huostaanotto-prosessin onnistuneen kokonaisuudessaan, vanhempien kannalta ja sijaishuollon sosiaalityön kannalta kohtalaisen hyvin. Mutta paremmin on onnistuttu huostaanotossa lapsen edun kannalta ja hallinnollisena prosessina. Annin tilanne on parantunut selvästi verrattuna huostaanoton aikaan ja sosiaalityöntekijä arvelee tilanteen olevan vuoden kuluttua vähän parempi tai pysyvän ainakin samana. Sosiaalityöntekijä on tällä hetkellä kuitenkin vähän huolissaan Annin tilanteesta.

Annin tilanteesta kertoi lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, joka oli perehtynyt hyvin lapsen asioihin ja ollut hänen sosiaalityöntekijänään neljä vuotta. Huostaanoton jälkeen Annilla oli ollut kaksi sosiaalityöntekijää.

Otto

Perhecodissa asuva Otto on 10-vuotias. Hänet otettiin huostaan 5-vuotiaana. Oton huostaanoton perusteina olivat vanhempien päihteidenkäyttö, kodin olosuhteet ja perheväkivalta. Otto sijoitettiin ensin laitokseen ja sieltä puolen vuoden päästä perhekotiin. Samaan aikaan sijoitettiin kaksi Oton sisarusta, isosisko ja pikkuveli, samaan paikkaan. Sijaishuollon tavoitteina oli taata Otolle vakaa ja turvallinen arki, johdonmukainen ja riittävä vanhemmuus, joka mahdollistaa varhaislapsuuden kehityksessä tapahtuneiden viivästymien ja käytöshäiriöiden hoitamisen. Isä on valittanut Oton huostaanotosta, mutta huostassa pidon purkua ei ole haettu kertaakaan.

Sijaishuollon alussa huomattiin, että Otolla oli monenlaisia fyysisiä tapoja reagoida pahoihin tilanteisiin. Jo ennen huostaanottoa oltiin huolissaan pojan aggressiivisuudesta ja keskittymiskyvyn puutteesta. Oton koulunkäynnin aloitusta lykättiin vuodelle, koska lapsi oli tunne-elämältään ikäistään nuorempi. Otto on erityisluokalla. Hän tarvitsee avustajan koulutyönsä tueksi. Arjen selviytymisessä Otolla on ongelmia, joihin auttavat hyvin strukturoidut arkirutiinit ja aikuisen valvonta. Otto tarvitsee muistuttamista selvittääkseen kotoa kouluun ja koulusta kotiin. Otto on käynyt pidempiä jaksoja perheneuvolassa ja myös lastenpsykiatrian palveluissa. Eri asiantuntijat ovat olleet erimielisiä Oton tarvitsemasta terapiasta tai tuesta. Sosiaalityöntekijän mielestä Otto on saanut riittävästi tukea ja apua erityistarpeisiinsa.

Oton äiti ja isä ovat elossa. Oton vanhempien toimeentulotuen saannista ei ole tietoa. Vanhemmat ovat eronneet ja asuvat nyt eri paikkakunnilla. Isä on välillä ollut vankilassa. Äidillä on uusi puoliso. Otto tapaa jonkin verran äitiä tämän kotona. Äiti myös soittaa Otolle ja käy välillä tapaamassa tätä ja muita sisaruksia perhecodissa. Isää Otto tapaa valvotusti säännöllisin väliajoin. Isä ei halua käydä lapsen sijaishuolto-paikassa. Hän ei luota perhecodin kykyyn huolehtia hänen lapsestaan. Otto pitää yh-

teyttä myös isän aiemmasta liitosta syntyneisiin aikuisiin lapsiin, äidin vanhempiin ja täteihinsä.

Perhekoti on sosiaalityöntekijän mukaan suojellut ja hoivannut Ottoa erittäin hyvin. Siellä on tuettu Oton yksilöllistä kehitystä, tehty yhteistyötä päiväkodin ja koulun kanssa myös erittäin hyvin. Oton tilanne on kaikin kaikkiaan ymmärretty erittäin hyvin. Häntä on kannustettu ja kunnioitettu erittäin hyvin. Hänelle on tarjottu erittäin hyvä turvallinen ja virikkeellinen kasvuympäristö. Perhekoti on vastannut erittäin hyvin Oton tarpeita. Vähän huonomman arvostelun perhekoti saa yhteistyöstä sosiaalityöntekijän, lapsen vanhempien ja terveydenhuollon kanssa, vaikka sekin on sujunut hyvin. Lapselle läheisten ja tärkeiden ihmissuhteiden turvaamisessa on onnistuttu hyvin. Sosiaalityöntekijän mukaan sijoituspaikassa ei ole tapahtunut lapsen alistamista, lapseen kohdistunutta fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa, lapsen emotionaalista laiminlyöntiä, ruumiillista kurittamista tai kohtuuttomia rangaistuksia. Siellä ei ole myöskään tapahtunut mitään sellaisia muutoksia, joilla olisi ollut vaikutusta Ottoon.

Tällä hetkellä Otto on päivisin peruskoulussa pienluokalla. Hän asuu perhekodissa, jossa on luotu turvalliset olosuhteet, joissa lapsen ei tarvitse pelätä. Se, että Oton äiti on hyväksynyt sijoituksen ja pitänyt sitä Otolle tarpeellisenä on vaikuttanut Oton tilanteeseen tukevana tekijänä. Vaarantavina tekijöinä on sosiaalityöntekijän sanojen mukaan lapsen lojaliteettiristiriitä sijaishuoltoapaikan ja isän mielipiteiden välillä. Myöskään eri asiantuntijat eivät ole sosiaalityöntekijän mukaan olleet yksimielisiä lapselle annettavasta tuesta ja hoidosta.

Sosiaalityöntekijä arvioi, että tällä hetkellä Oton saamassa fyysisessä tai emotionaalisisessa hoivassa ei ole lainkaan puutteita. Otto ei sairastele eikä hän ole fyysisesti vammaisen. Oton kehitys on enää viivästynyt vain erittäin vähän. Otolla on jonkin verran ongelmia kaverisuhteissa, koulunkäynnissä ja psyykkisessä terveydessä. Otolla ei ole lainkaan ongelmia perhekodin vanhempien kanssa, mutta hänellä on jonkin verran ristiriitoja suhteissaan biologisiin vanhempiin.

Oton verkostoon kuuluvat äiti, isä, äidin uusi puoliso, biologisia ja sosiaalisia sisarusia, biologisia ja sosiaalisia sukulaisia, perhekodin vanhemmat, muut siellä asuvat lapset ja pojan omat ystävät. Eniten Ottoa tukevia ihmissuhteita ovat perhekodin vanhemmat, heidän omat lapsensa ja Oton harrastuksesta tulevat kaverit. Sijaishuollosta saadut eväät myöhempää elämää varten ovat luottamus aikuiseen, mahdollisuus saada aikuisen huomiota ja kannustusta.

Sosiaalityöntekijä arvioi Oton huostaanotto prosessin onnistuneen kokonaisuudessaan, vanhempien kannalta ja sijaishuollon sosiaalityön kannalta suhteellisen hyvin. Hän arvioi prosessin onnistuneen lapsen edun kannalta ja hallinnollisena prosessina hyvin. Oton tilanne on parantunut selvästi verrattuna huostaanottoaikaan ja vastaaja arvelee tilanteen olevan vuoden kuluttua vähän parempi kuin tällä hetkellä. Hän on tällä hetkellä kuitenkin vähän huolissaan Oton tilanteesta.

Oton tilanteesta kertoi yksikön esimies, joka oli perehtynyt kohtalaisesti lapsen asioihin. Otolla on ollut kaksi sosiaalityöntekijää huostaanoton jälkeen ja viimeisin heistä on hoitanut Ottoa asioita neljä vuotta.

Oskari

Sijaisperheessä asuva 13-vuotias Oskari oli vuonna 2006 huostaanottoaikaan 8-vuotias. Oskarin huostaanoton perusteina olivat lapsen laiminlyönti, äidin päihteiden käyttö ja riittämätön vanhemmuus. Avohuollon sijoitukset olivat olleet riittämättömiä, koska äiti tarvitsi pitkäaikaista hoitoa mielenterveytensä takia. Kodin olosuhteita ei pystytty muuttamaan sellaisiksi, että lapsi olisi voinut turvallisesti palata kotiin. Oskari sijoitettiin aluksi kaupungin omaan laitokseen, joka oli tuttu paikka lapselle, koska hän oli ollut siellä perheosastolla äidin kanssa. Sieltä hänet sijoitettiin kokeneeseen sijaisperheeseen, jotta poika saisi kokemuksen tavallisesta perhe-elämästä. Sijaishuollon tavoitteena oli tavallinen perhe-elämä, jossa Oskarilla olisi mahdollisuus onnistumisen kokemuksiin, hyväksyntään ja ikäisensä pojan elämään.

Sijaishuollon aikana Oskarilla oli käynejä perheneuvolassa ja muutamia käyntejä lasten psykiatrian palveluissa, joissa hänelle tehtiin tutkimuksia. Oskarilla todettiin olevan varhaisen vuorovaikutuksen ongelmien aiheuttamia traumoja ja hän sai yksityisiä terapiapalveluita. Arjen selviytymisessä Oskari tarvitsi alkuun paljon opastusta. Hän tarvitsee yhä kokoaikaista ohjausta selviytyäkseen omasta osuudestaan ison perheen arjessa. Hän sai sosiaalityöntekijän mukaan riittävästi apua ja tukea.

Oskarin äiti elää, mutta isä on kuollut ennen vuoden 2006 huostaanottoa. Isä on haudattu isoisän kanssa samaan hautaan. Oskari puhuu isästään ja hänellä on mahdollisuus käydä haudalla halutessaan. Oskarin äidin elämässä on tapahtunut Oskarin huostaanoton jälkeen paljon muutoksia. Äidillä on ollut uusia parisuhteita ja eroja. Oskarille on syntynyt pikkusisko. Äiti on myös muuttanut pari kertaa. Oskarin äiti saa säännöllisesti toimeentulotukea. Sijaishuollon alussa Oskari tapasi äitiä tuetusti äidin luona. Oskari toivoi itse, että joku olisi mukana tapaamisissa. Sen jälkeen tapaamisia oli harvakseltaan sijaisperheessä tai Oskari tapasi äitiä kaupungilla. Osa tapaamisista oli onnistuneita, mutta sitten äiti ei tullutkaan tapaamisiin. Tapaamiset ovat olleet aaltoliikettä koko Oskarin sijoituksen ajan ja muutokset ovat liittyneet äidin elämäntilanteisiin, psyykkisen terveyden ja päihteiden käytön vaihteluihin. Oskari pitää yhteyttä äidinäitiin ja tämän mieheen myös kummitäti pitää yhteyttä Oskariin. Veljet eivät ole käyneet sijaisperheessä, mutta Oskari tapaa isoveljiään satunnaisesti mummolassa.

Oskarin sijaisperhe on sosiaalityöntekijän mukaan suojellut ja hoivannut, tukenut Oskarin yksilöllistä kehitystä, tehnyt yhteistyötä terveydenhuollon, koulun ja sosiaalityöntekijän kanssa erittäin hyvin. Oskarille sijaisperhe on ollut erittäin hyvä turvallinen kasvuympäristö, jossa häneen on sitouduttu ja häntä on kannustettu ja kunnioitettu erittäin hyvin. Sijaisperhe on vastannut erittäin hyvin Oskarin tarpeita. Sijaisperheessä on tehty hyvin yhteistyötä vanhempien kanssa ja siellä on tarjottu virikkeitä Oskarille ihan hyvin. Sijoitus on tukenut lasta tavalliseen elämään, antanut mallin perheestä ja sen toiminnasta. Sijaisperheessä ei ole tapahtunut sellaisia muutoksia, joilla olisi vaikutusta Oskariin. Oskarin kohdalla perhesijoitus on mahdollistanut luottamukselliset ihmissuhteet häntä hoitaviin aikuisiin. Oskarin tilannetta sijaisperheeseen sijoituksen aikana vaaransi äidin ymmärtämätön toiminta. Äiti ei

hyväksynyt sijoitusta useaan vuoteen ja hän oli vaatinut Oskaria kertomaan sijaisperheestä juttuja, joita sitten selviteltiin ja todettiin niiden olevan valheita.

Sosiaalityöntekijän mukaan sijaisperheessä ei tapahtunut lapsen alistamista, lapseseen kohdistunutta fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa, lapsen emotionaalista laiminlyöntiä, ruumiillista kurittamista tai kohtuuttomia rangaistuksia. Välillä sosiaalityöntekijä on ollut huolissaan sijaisvanhempien jaksamisesta.

Tällä hetkellä Oskari opiskelee peruskoulussa ja asuu sijaisperheessä. Oskarin verkostoon kuuluvat äiti, sisarukset ja biologisia sukulaisia. Verkostoon kuuluvat myös sijaisperheen äiti, isä, muut sijaisperheessä asuvat lapset, ystävät ja sijaisperheen sukulaiset. Muita verkostoon kuuluvia ovat terapeutti, kummitäti ja opettajat. Oskaria eniten tukevia ihmissuhteita ovat suhteet sijaisäitiin, terapeuttiin ja kummitätiin. Oskarin tilannetta tukevat asiat ovat terapian alkaminen, harrastuksessa tukeminen sekä hyvä suhde sijaisperheeseen. Uhkaavia tekijöitä ovat äidin ja Oskarin välisen yhteydenpidon hankaluudet, jotka aiheuttavat koko ajan huolta. Yhteydenpidosta sopiminen on vaikeaa, koska lapsen ja äidin toiveet ovat niin erilaiset. Oskarin sosiaalityöntekijä kuuntelee tässä kohtaa enemmän Oskarin kuin äidin toiveita. Oskarin kohdalla on koko ajan arvioitu ulkopuolisten tukitoimien tarpeellisuutta. Lapsen tarvitsemat palvelut ovat järjestyneet. Koulu sujuu erinomaisesti ja terapiasta on hyötyä.

Sosiaalityöntekijän mukaan Oskarin saama fyysisessä hoivassa ei ole lainkaan puutteita, sen sijaan emotionaalisessa hoivassa niitä on vähän. Oskarilla on jonkin verran ristiriitoja suhteessa biologisiin vanhempiin vähän suhteessa sijaisvanhempiin. Oskari on fyysisesti terve. Oskarin kehitys on erittäin vähän viivästynyt ja hänellä on erittäin vähän väkivaltakokemuksia. Oskarin psyykkisessä terveydessä, kaverisuhteissa ja koulunkäynnissä on vähän vaikeuksia. Päihteet, rikokset tai taloudenpitoon liittyvät vaikeudet eivät koske Oskaria.

Sosiaalityöntekijä arvioi Oskarin huostaanottoprosessin onnistuneen kokonaisuudessaan kohtuullisen hyvin. Hän arvioi prosessin onnistuneen lapsen edun kannalta ja hallinnollisena prosessina erittäin hyvin. Sijaishuollon sosiaalityön ja vanhempien kannalta on onnistuttu hyvin. Oskarin tilanne on parantunut selvästi verrattuna huostaanottoaikaan ja sosiaalityöntekijä arvelee tilanteen pysyvän samana vuoden kulluttua. Sosiaalityöntekijä on tällä hetkellä erittäin vähän, jos ollenkaan huolissaan Oskarin tilanteesta.

Oskarin tilanteesta kertoi lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, joka oli perehtynyt hyvin Oskarin asioihin ja ollut hänen sosiaalityöntekijänään neljä vuotta. Huostaanoton jälkeen Oskarilla oli ollut kolme sosiaalityöntekijää.

Joni

Joni on tällä hetkellä 15-vuotias ja asuu kotona. Hän oli vuonna 2006 huostaanottoaikaan 10-vuotias. Jonin huostaanoton perusteina olivat puutteet perushoivassa ja huolenpidossa, lapsen oireilu rajattomalla ja itsetuhoisella käyttäytymisellä. Synä oli-

vat myös vanhempien välinen väkivalta ja vanhempien mielenterveysongelmat. Lapsi oli ahdistunut pieni poika, joka tarvitsi mahdollisimman tasaisen ja strukturoidun arjen ympärilleen. Joni oli ollut aluksi kiireellisesti sijoitettuna päiväystyöpaikkaan, johon hän ei voinut pysyvästi jäädä. Siellä oloaikana Jonille etsittiin sopivan kokoinen laitos, sillä lapsen oireilun vuoksi perhesijoitusta ei nähty vaihtoehdoksi. Sijaishuollon tavoitteiksi asetettiin vanhempien jaksamisen tukeminen, lapsen psyykkisen tilanteen selvittäminen ja äidin psykoterapia. Jonin ollessa sijoitettuna, vanhempien tueksi järjestettiin perhetyötä ja äidin psykoterapiaa tuettiin. Jonin tilanteessa lasta tukevia asioita olivat sijoitus ja äidin halu oman tilanteensa korjaamiseksi.

Jonilla oli käyntejä perheneuvolassa ja muutamia käyntejä lasten psykiatrian palveluissa, joissa hänelle tehtiin tutkimuksia ja arvioitiin terapian tarvetta. Sijaishuollon aikana Jonilla todettiin olevan varhaisen vuorovaikutuksen ongelmia ja jonkin verran koulunkäyntiin liittyviä haasteita. Hän sai sosiaalityöntekijän mukaan riittävästi apua ja tukea. Joni piti yhteyttä sekä isään että äitiin suunnitelman mukaisesti. Tapaamisissa äidin kanssa oli alkuun epävarmuutta ja muita ongelmia. Lapsi joutui kantamaan huolta äidistään eikä äiti tukenut sijaishuoltopaikkaa eikä pitänyt kiinni sovituista asioista. Sijaishuolto tarjosi Jonille fyysisen turvan, tuki häntä koulunkäynnissä ja mahdollisti Jonin terapiahoitoon pääsyn. Jonin sijoitusta vaarantaneita tekijöitä olivat alun hyvin sekava ja riittävä tilanne vanhempien kanssa, sillä vanhemmat eivät antaneet "lupaa" olla laitoksessa.

Sijaishuoltopaikka on sosiaalityöntekijän mukaan onnistunut kaikissa sille asetuissa tehtävissään hyvin. Sosiaalityöntekijän mukaan laitoksessa ei tapahtunut lapsen alistamista, lapseen kohdistunutta fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa, lapsen emotionaalista laiminlyöntiä, ruumiillista kurittamista tai kohtuuttomia rangaistuksia.

Äiti oli valittanut Jonin huostaanottopäätöksestä. Myöhemmin äiti teki myös hake muksen sijaishuollon purkamisesta ja valitti lautakunnan kielteisestä päätöksestä hallinto-oikeuteen. Hallinto-oikeus määräsi lapsen väliaikaisesti sijoitettavaksi kotiin vuonna 2009 ja samalla huostaanoton tarpeen uudelleen arvioitavaksi. Sijaishuollon edellytyksiä ei Jonin kohdalla enää vuonna 2009 ollut ja Jonin huostassapito lakkautettiin.

Tällä hetkellä Joni opiskelee peruskoulussa ja asuu kotona äidin ja sisarustensa kanssa. Vanhemmat ovat eronneet. Jonia tuetaan perheneuvolan ja terapian keinoin, mutta perheellä ei ole oikein ollut halua tehdä yhteistyötä lastensuojelun kanssa, joten Joni ei ole virallisesti jälkihuollon asiakas. Tällä hetkellä Jonia tukee se, että vanhemmat osaavat paremmin tukea lasta, lapsi on älykäs eikä äiti ole enää niin masentunut. Uhkina tilanteessa ovat äidin terveyden epävakaus, murrosiän mukanaan tuomat haasteet ja vanhempien rajalliset resurssit tukea nuorta aikuistumiseen liittyvissä haasteissa. Sosiaalityöntekijä ei osaa arvioida millaisia eväitä Joni on sijaishuollosta saanut elämäänsä. Sosiaalityöntekijä ei osaa sanoa millaista Jonin samaa fyysinen hoiva on tällä hetkellä, mutta emotionaalisisessa hoivassa on jonkin verran puutteita. Jonin kehitys ei ole viivästynyt. Vanhempien kanssa on jonkin verran ristiriitoja ja Jonin psyykinen terveys on jonkin verran huono. Jonin päihteiden käytöstä, kaverisuhteista tai koulunkäynnistä ei ole tietoa.

Sosiaalityöntekijä arvioi Jonin huostaanottoprosessin onnistuneen kokonaisuudessaan kohtalaisen hyvin. Hän arvioi prosessin onnistuneen lapsen edun, vanhempien ja sijaishuollon sosiaalityön kannalta hyvin. Hallinnollisena prosessina Jonin huostaanotto taas onnistui vain jotenkuten. Jonin tilanne on parantunut selvästi verrattuna huostaanottohetkeen ja sosiaalityöntekijä arvelee tilanteen pysyvän samana vuoden kuluttua. Lapsen tilanne huolestuttaa sosiaalityöntekijää kuitenkin vähän.

Jonin tilanteesta kertoi lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, joka oli perehtynyt kohtalaisesti Jonin asioihin ja ollut hänen sosiaalityöntekijänään kolme vuotta. Huostaanoton jälkeen Jonilla oli ollut yksi sosiaalityöntekijää. Jonin tämän hetkistä tilanteesta oli hankala löytää tietoja, koska perhe ei enää ollut lastensuojelun asiakaina.

Matti

Matti oli vuonna 2006 huostaanottoaikaan 13-vuotias. Ennen varsinaista huostaanottoa Matti oli ollut kiireellisesti sijoitettuna. Matin huostaanoton perusteina olivat perheristiriidat, vanhempien kyvyttömyys huolehtia lapsesta ja Matin koulunkäyntivaikkeudet. Matin vanhemmilla oli mielenterveysongelmia. Pojalla itsellään taas oli erityistarpeita ja käytöshäiriöitä. Matti sijoitettiin aluksi yksityiseen laitokseen, koska hän tarvitsi turvallisen paikan, jossa oli riittävästi asiantuntemusta ja mahdollisuus käydä kotikoulua. Vuoden sijoituksen jälkeen Matti oli koetteeksi kotiutettuna puoli vuotta, mutta kotona ristiriidat kärjistyivät ja 15-vuotiaalle Matille etsittiin paikka laitoksesta, joka oli erikoistunut nuorten psykiatriisiin ongelmiin. Nyt 17-vuotias poika asuu yhä tässä laitoksessa. Matin sijaishuollon tavoitteiksi oli asetettu turvallinen ja tasapainoinen kasvuympäristö, koulunkäynnin tukeminen ja mahdollisuus tukea vanhempien ja lapsen myönteistä vuorovaikutusta. Tavoitteiden saavuttamista ovat tukeneet arjen perusrakenteet hoitopaikassa, selkeät rajat ja säännöt, turvallinen ympäristö ja hoitopaikan ammattitaito vastata lapsen tarpeisiin. Myös vanhempien hiljakseen syntynyt luottamus ja yhteistyöhalu ovat tukeneet tavoitteisiin pääsemistä. Matille on tehty 10 asiakassuunnitelman tarkistusta vuoden 2006 huostaanoton jälkeen. Huostaanoton tavoitteet ovat pysyneet samoina.

Sijaishuollon aikana Matin erityistarpeet ovat liittyneet mielenterveyteen, kommunikaatioon, koulunkäyntiin ja arjen selviytymiseen. Alkuun Matti näki öisin painajaisia ja käveli unissaan. Hänen oli hyvin vaikea ilmaista itseään sanallisesti tai hän saattoi juuttua johonkin asiaan. Koulunkäyntiin liittyi sosiaalisten tilanteiden vaikeus ja hänen oli myös vaikea hahmottaa lukemaansa. Koulussa Matille oli tehty mukautuksia tiettyihin oppiaineisiin. Matti tarvitsi sijoituksen alkuaikoina erittäin paljon tukea arjen asioiden tekemisessä. Hänellä oli kaikki tavarat hukassa ja julkisilla paikoilla käyttäytyminen piti opetella alusta alkaen. Matti sai riittävästi tukea erityistarpeisiinsa, mutta koulunkäynnin tukea hän olisi tarvinnut enemmänkin. Matti ja vanhemmat ovat käyneet perheneuvolassa pidempiä ajan jaksoja ja heillä on ollut myös käynte-

jä lastenpsykiatrian ja nuorisopsykiatrian palveluissa. Matti on saanut myös yksityisiä terapiapalveluita. Koulua hän on välillä käynyt erityisjärjestelyin kotikoulussa tai erityisopetuksessa.

Matin molemmat vanhemmat ovat elossa. Perheessä on tapahtunut muutoksia Matin huostassaolon aikana ja niillä on ollut vaikutusta Matin tilanteeseen. Matin huostassaolon aikana vanhemmat ovat eronneet. Äiti on ollut välillä psykiatrisessa hoidossa ja saanut siitä voimia, mutta äidin jaksaminen on sitten taas huonontunut muiden lasten ongelmien vuoksi. Matin vanhemmat ovat saaneet satunnaisesti toimeentulotukea. Matti on tavannut sekä isää että äitiä säännöllisesti ja sovitusti kotilomilla sijaishuollon ajan. Samalla hän on tavannut sisaruksiaan. Tapaamisissa on tapahtunut tiivistymistä viime aikoina.

Sijaishuoltopaikka on sosiaalityöntekijän mukaan onnistunut kaikissa sille asetetuissa tehtävissään hyvin tai jopa erittäin hyvin. Nykyinen paikka tukee Matin yksilöllistä kehitystä hyvin. Se turvaa läheiset ihmissuhteet, tekee yhteistyötä vanhempien, terveydenhuollon ja sosiaalityöntekijän kanssa hyvin. Se on sitoutunut, ymmärtää Matin tilanteen, vastaa hänen tarpeitaan ja tukee yksilöllistä kehitystä hyvin. Siellä tarjotaan hyvin virikkeitä ja kannustetaan ja kunnioitetaan Mattia. Siellä tehdään yhteistyötä koulun kanssa erittäin hyvin. Laitos on antanut turvallisen kasvuympäristön, tukenut myönteisen suhteen kehittymistä äidin ja Matin välillä ja tukenut koulunkäyntiä. Laitoksessa on tapahtunut henkilökunta vaihdoksia, mutta niillä ei ole ollut merkittävää vaikutusta Matin tilanteeseen. Sosiaalityöntekijä mukaan laitoksessa ei ole tapahtunut lapsen alistamista, lapsen kohdistunutta fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa, lapsen emotionaalista laiminlyöntiä, ruumiillista kurittamista tai kohtuuttomia rangaistuksia. Sosiaalityöntekijä on kuitenkin ollut huolissaan kuullessaan joskus halventavaa puhetta lapsista.

Tällä hetkellä Matti opiskelee ammatillista tutkintoa ja asuu vielä laitoksessa. Matin elämässä tukevia asioita ovat laitoksen selkeä rytmi ja säännöt. Myös koulu ja terapia tukevat Mattia. Uhkina Matin elämässä ovat ristiriitaiset suhteet vanhempiin, täysi-ikäistyminen ja jälkihuollon alkaminen. Nuorella on itsellään huoli selviytymisestä ja siitä pystyykö hän jatkamaan kouluaan jälkihuollon tuen avulla. Sosiaalityöntekijä arvioi, että Matin kehitys on vähän viivästynyt ja hänen emotionaalinen hoivansa on vähän puutteellinen. Matti on kokenut väkivaltaa ja hänellä on mielenterveyden ongelmia. Matin koulunkäyntiin liittyy yhä vähän ongelmia samoin kuin sekä asumiseen että taloudenpitoon. Hänellä on jonkun verran ristiriitoja sekä suhteessa vanhempiin että kaverisuhteissa. Sen sijaan päihteet tai rikokset eivät liity lainkaan Matin elämään ja hänen fyysinen terveytensä aiheuttaa vain erittäin vähän ongelmia. Matin verkostoon kuuluvat äiti, isä, biologiset sisarukset, sukulaiset, laitoksen henkilökunta ja laitoksen muut lapset sekä ystäviä. Erityisesti Matti tukevia ihmissuhteita ovat Matin suhde laitoksen henkilöstöön, omaohjaajaan, kavereihin ja veljiin.

Sosiaalityöntekijä arvioi Matin huostaanoton ja sijaishuollon onnistuneen kokonaisuudessaan kohtalaisen hyvin. Hän arvioi hallinnollisen prosessin onnistuneen erittäin hyvin ja huostaanoton olleen myös lapsen edun mukaan arvioituna hy-

vin onnistunut. Sen sijaan vanhempien kannalta ja sijaishuollon sosiaalityönä Matin kohdalla on onnistuttu huomattavasti paremmin. Matin tilanne on kuitenkin parantunut selvästi verrattuna huostaanoton aikaan. Hän on sijaishuollossa oppinut erilaisia taitoja joita elämässään tarvitsee ja saanut hyvän koulupohjan jatko-opinnoille. Matin tilanne huolestuttaa sosiaalityöntekijää jonkin verran. Hän arvelee tilanteen pysyvän samana tai heikkenevän hieman seuraavan vuoden aikana.

Matin tilanteesta kertoi lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, joka oli perehtynyt hyvin Matin asioihin ja ollut hänen sosiaalityöntekijänään neljä vuotta. Huostaanoton jälkeen Matilla on ollut kaksi sosiaalityöntekijää.

Tiina

19-vuotias Tiina on tällä hetkellä jälkihuollon asiakkaana. Tiina otettiin huostaan 15-vuotiaana. Syynä huostaanottoon olivat sekä vanhempien välinen perheväkivalta ja vanhempien mielenterveysongelmat että Tiinan kuljeskelu, koulunkäyntivaikeudet ja itsetuhoiset käytös. Ennen huostaanottoa Tiina oli ollut kiireellisesti sijoitettuna ja perheen lastensuojeluhistoria oli pitkä. Huostaanoton jälkeen hän oli ensin päivystävässä laitoksessa ja siirtyi sitten laitokseen, jonka valinnassa korostettiin kodinomaisuutta. Vanhemmat eivät hyväksyneet huostaanottoa ja äiti valitti päätöksestä. Tiina ei itse valittanut päätöksestä.

Huostaanoton tavoitteina oli luoda turvalliset olosuhteet, joissa Tiina ei joudu elämään pelossa eikä psyykkisen ja fyysisen väkivallan uhan alla. Tavoitteena oli myös terapian turvaaminen Tiinalle. Huostaanoton avulla lapselle pyrittiin varmistamaan kasvuympäristö, jossa pystytään turvaamaan hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukainen huolenpito ja valvonta. Tavoitteiden toteutumista tukivat nuorelle sijaishuoltopaikassa asetetut rajat ja säännöllinen arki.

Tiinalle järjestettiin terapiapalveluja ja apua koulunkäyntiin liittyvien hankaluuksien ylittämiseen. Hänellä oli pidempiä jaksoja nuorisopsykiatrian palveluissa, kun taas tuki koulun käyntiin tuli laitoksen henkilökunnalta eikä erityisopetuksesta. Välillä koulun käyminen oli vaikeaa, koska Tiina oli psyykkisesti niin huonossa kunnossa. Sosiaalityöntekijä arvioi Tiinan saaneen riittävästi tukea erityistarpeidensa kanssa pärjäämiseen tai niiden poistamiseen. Rikoksiin Tiina ei ole syyllistynyt.

Sijaishuoltopaikka vastasi Tiinan tarpeisiin paremmin kuin hyvin. Laitoksen teemmää yhteistyötä sosiaalityöntekijän, koulun ja terveydenhuollon kanssa sosiaalityöntekijä kuvasi erittäin hyväksi. Läheisten ja tärkeiden ihmissuhteidenkin turvaaminen ja yhteistyö vanhempien kanssa sujui hyvin. Laitoksessa oli selkeät tavoitteet ja vastuutasot, joita nuoren oli helppo toteuttaa. Laitossijoitus on sekä tukenut lasta näkemään omat vahvuutensa että ymmärtämään sijoitukseen. Toisaalta taas laitosaikana Tiinalla näytti välillä olevan liikaakin vastuuta asioista ja sosiaalityöntekijästä tuntui, että nuorelle annettiin paljon päätösvaltaa. Tiina pitää yhä yhteyttä laitoksen henkilökuntaan.

Laitoksessa tapahtui muutoksia lapsiryhmässä, henkilöstössä ja myös Tiinan omaohjaaja vaihtui. Tiinan kohdalla ei tapahtunut kasvatuksessa mitään ylilyöntejä eikä niistä ollut epäilyjäkään, mutta sosiaalityöntekijä oli saanut tietää, että laitoksessa oli käytetty kohtuuttomia rangaistuksia toisen lapsen kohdalla.

Tiinan vanhemmat eivät asuneet yhdessä. Vanhemmat olivat saaneet satunnaisesti toimeentulotukea. Vanhemmat, Tiina ja sijaishuoltopaikka sopivat joustavasti yhteydenpitoon liittyvistä asioista. Äiti kävi myös sijaishuoltopaikassa tapaamassa nuorta. Isään Tiina piti yhteyttä harvoin, mutta laitoksessa asuessaan Tiina kuitenkin kävi myös isänsä luona muutaman kerran vuodessa. Yhteydenpito vanhempiin lisääntyi sijoituksen loppua kohden. Tiina piti yhteyttä myös sisaruksiinsa ja isovanhempiin. Tiinan ja laitoksen työntekijöiden välille syntyi läheinen suhde. Sosiaalityöntekijän mukaan varsinaisesti vanhempien elämäntilanteesta ei tapahtunut muutoksia sijaishuollon aikana, mutta äiti sai tukea kasvatukseensa sijaishuoltopaikasta ja sitä kautta tyttärensä ja äidin luottamus toisiinsa lisääntyi.

Tiina siirtyi jälkihuoltoon vuoden 2010 alussa ja aluksi häntä tuettiin laitoksesta käsin. Jälkihuollon tavoitteina olivat itsenäisen asumisen sujuminen, ammattitutkinnon suorittaminen ja psykososiaalisen tuen järjestäminen. Jälkihuollon avulla Tiinaa autettiin asunnon löytymisessä ja varustelussa. Hän sai myös tukihenkilön ja taloudellista tukea. Tiina ottaa vastaan hänelle tarjottua tukea tarpeensa mukaan. Sosiaalityöntekijä arvioi, että Tiinan luottamus avunsaantiin ja auttaviin työntekijöihin lisääntyy koko ajan.

Tällä hetkellä Tiina on yhä jälkihuollon asiakkaana ja opiskelee ammatillisia opintoja. Sosiaalityöntekijän mukaan häntä tukevat tällä hetkellä eniten opiskelumotivaatio ja luottamuksellinen suhde jälkihuollonohjaajaan, joka valikoitui hänelle ohjaajaksi sijoituksen ajalta. Sosiaalityöntekijä arvelee, että suurimmat uhat Tiinan elämässä voisivat liittyä psyykkisen tilanteen romahdukseen opintojen henkisen kuormittavuuden takia. Opinnot ovat loppusuoralla. Tiinalla on yhä mielenterveyteen liittyviä ongelmia, joita sosiaalityöntekijä kuvasi terapian tarpeena. Tiinan verkostoon kuuluvat äiti, sisarukset ja ystäviä, mutta näitä suhteita rasittavat ristiriidat, joita työllä on biologisten vanhempien kanssa ja kaverisuhteissa. Sosiaalityöntekijä arvioi myös, ettei työltä itsenäinen taloudenpito aina onnistu.

Tiinan sosiaalityöntekijä arvioi huostaanoton kokonaisuudessaan onnistuneen hyvin ja parantaneen Tiinan tilannetta selvästi verrattuna siihen aikaan kun huostaanotto tehtiin. Sosiaalityöntekijän mukaan sijaishuolto tarjosi tiettyä struktuuria, jossa tyttö selvisi murrosiän kokeiluista ja kahinoista turvallisessa ympäristössä. Tätä vanhemmat eivät olisi pystyneet tarjoamaan. Hän arvioi Tiinan tilanteen olevan vuoden kuluttua vielä vähän parempi tai pysyneen suunnilleen samana.

Tiinan tilanteesta kertova sosiaalityöntekijä oli lapsen asioista vastannut sosiaalityöntekijä. Hän oli Tiina kolmas sosiaalityöntekijä huostaanoton jälkeen ja hän oli hoitanut tämän asioita 3,5 vuotta. Hän kertoi olevansa hyvin perehtynyt Tiinan tilanteeseen.

Kati

Kati on tällä hetkellä 21-vuotias. Kun Kati otettiin huostaan syksyllä 2006, hän oli 16-vuotias. Syyksi huostaanottoon oli Katin kohdalla kirjattu päihdekäyttö ja siitä seuranneet psyykkiset vaikeudet sekä vanhempien kasvatuskyvyttömyys ja jaksamattomuus. Hänet sijoitettiin yksityiseen nuorille tarkoitettuun laitokseen, joka oli erikoistunut nuorten päihde- ja mielenterveysongelmiin. Laitos sijaitsi jonkin matkan päässä kotikunnasta. Sekä vanhemmat että Kati itse suostuivat huostaanottoon ja sijaishuoltoon eikä Katin huostaanottopäätöksestä valitettu. Vuoden 2006 ja 2011 välillä Katin asiakassuunnitelmaa tarkistettiin neljä kertaa. Ensimmäisessä niistä asetettiin sijaishuollon tavoitteiksi turvattoman, päihteitä käyttävän, psyykkisesti oirehtivan ja kuljeskelevan nuoren arjen normalisoiminen. Katin sosiaalityöntekijä arvioi, että Kati alkoi kuntoutua aikuisten tuella ja pystyi käymään koulua. Tavallinen laitoksen arki, koulunkäynti ja aikuisten tuki auttoivat nuorta.

Laitoksessa Katilla huomattiin syömiseen liittyviä ongelmia, masentuneisuutta ja koulunkäyntiin liittyi haluttomuutta eikä hän halunnut miettiä jatko-opintoja. Myös arjen asioihin tarttuminen oma-aloitteisesti oli vaikeaa. Hänellä oli käynejä nuorisopsykiatriselle poliklinikalle. Sosiaalityöntekijä arvioi Katin saaneen riittävästi tukea muihin erityistarpeisiinsa, mutta mielenterveyden tukea hän piti riittämättömänä. Katin kohdalla tähän vaikutti hänen ikänsä, sillä siirtyminen nuorisopsykiatrisen palveluista aikuisten puolelle ei sujunut joustavasti.

Sijaishuoltopaikka suojeli ja hoivasi, oli sitoutunut häneen, vastasi hänen tarpeisiinsa ja tuki yksilöllistä kehitystä toisinaan hyvin tai toisinaan vain jotenkuten, vaikka siellä ymmärrettiin Katin tilanne hyvin. Laitos tarjosi Katille sosiaalityöntekijän arvion mukaan turvallisen kasvuympäristön ja virikkeitä. Läheiset ihmissuhteet turvattiin, yhteistyö vanhempien ja sosiaalityöntekijän kanssa sujuivat hyvin. Sijaishuoltopaikka teki erittäin hyvin yhteistyötä terveydenhuollon ja koulun kanssa.

Laitossijoituksen aikana Katin tilanne saatiin normalisoitumaan, koulunkäynti lähti sujumaan ja koulu tuli suoritettua loppuun. Toisaalta sijoitus oli kuitenkin hyvin lyhyt ja monet asiat, kuten terapian järjestäminen, jäivät kesken. Sosiaalityöntekijä oli ollut joskus huolissaan siitä, ettei laitoksessa tunnuttu oikein sitoutuvan Katin hoitoon. Sosiaalityöntekijällä ei ole tietoa onko Kati laitoksesta lähdettyään pitänyt sienne yhteyttä.

Katin vanhemmat ovat molemmat elossa ja molemmat pitivät yhteyttä Katiin. Samoin Katilla oli yhteys sisaruksiinsa. Katin sisaruksia ei ole sijoitettu. Kati tapasi vanhempiaan säännöllisesti ja kävi kotona lomilla, myös puhelinyhteys puolin ja toisin oli olemassa. Kati piti säännöllisesti yhteyttä myös yhteen sisaruksistaan ja välillä mummoon. Laitoksen työntekijöihin hänellä ei syntynyt läheistä suhdetta. Katin vanhempien tilanne ei sanottavasti muuttunut Katin huostassaolon aikana, mutta äiti pääsi töihin. Muutoksilla ei ollut paljon vaikutusta Katin elämään.

Kati siirtyi jälkihuoltoon vuoden 2008 alussa ja muutti takaisin kotipaikkakunnalle. Jälkihuollon tavoitteiksi asetettiin itsenäiseen asumiseen tukeminen, koulutus-

tai työpaikan hankinta ja psyykinen tukeminen. Raha-asioiden hoitoon Kati tarvitsi neuvoja ja opastusta, jota hän sai jälkihuollon työntekijöiltä. Katilla oli käyntejä mielenterveystoimistossa ja työvoimatoimistossa. Sosiaalityöntekijän juttusilla hän kävi myös silloin tällöin, kun hänellä oli tarvetta toimeentulotukeen. Katin sosiaalityöntekijä arvioi, että Kati olisi voinut hyötyä enemmänkin jälkihuollon tuesta, jos olisi ottanut kaiken tarjotun tuen vastaan, mutta Kati oli halunnut itsenäisesti päättää mitä ottaa vastaan ja milloin.

Tällä hetkellä Kati ei ole enää lastensuojelun asiakkaana. Sosiaalityöntekijällä ei ole tarkkaa tietoa siitä, mitä Kati tekee päivisin, mutta hän ei ole jatko-koulutuksessa eikä työssä. Sosiaalityöntekijä arvelee, että suurimmat uhat Katin elämässä liittyvät syrjäytymisvaaraan, mielenterveyteen ja päihteisiin. Sosiaalityöntekijä arveli, että Katin kehitys on viivästynyt ja hänellä on yhä terveyteen ja mielenterveyteen liittyviä ongelmia. Katilla on yhä jonkin verran ristiriitoja suhteissa vanhempiin ja kavereihin. Hänellä on myös koulunkäyntiin ja arjen selviytymiseen liittyviä haasteita. Katin tilanne huolestuttaa sosiaalityöntekijää tällä hetkellä paljon. Tällä hetkellä Katin tuki- verkostoon kuuluvat äiti, sisarukset ja poikaystävä.

Katin sosiaalityöntekijä arvioi Katin huostaanoton parantaneen tytön tilannetta hivenen. Sijaishuolto tarjosi Katille käsityksen rajoista, tietoa arjen sujumisesta ja käytännön asioiden hoitamisesta ja turvallisuuden tunnetta. Sosiaalityöntekijä arvioi Katin tilanteen olevan vuoden kuluttua suunnilleen samanlainen kuin vastaushetkellä.

Katin tilanteesta kertova sosiaalityöntekijä oli lapsen asioista vastannut sosiaalityöntekijä. Hän oli Katin kolmas sosiaalityöntekijä huostaanoton jälkeen ja hän oli hoitanut tämän asioita 2,5 vuotta. Hän kertoi olleensa kohtalaisen perehtynyt Katin tilanteeseen.

Heikki

Kun 22-vuotias Heikki otettiin huostaan vuonna 2006, oli hän täyttänyt jo 17 vuotta. Synnä huostaanottoon oli Heikin päihdekäyttö. Hänet sijoitettiin aluksi päihdekatkolle, sieltä päivystyksikköön ja lopulta yksityiseen nuorisokotiin, joka oli erikoistunut nuorten päihdeongelmiin. Laitos sijaitsi jonkin matkan päässä kotikunnasta. Sijainniltaan se oli sosiaalityöntekijän arvioin mukaan riittävän kaukana, että se hillitsi yhteydenpitoa kaveriporukkaan, mutta kuitenkin niin lähellä, että yhteydenpito läheisiin oli mahdollista. Sekä vanhemmat että Heikki itse suostuivat huostaanottoon ja sijaishuoltoon eikä huostaanottopäätöksestä tai sijaishuollon muutospäätöksestä valitettu. Vuoden 2006 jälkeen Heikin asiakassuunnitelmaa tarkistettiin kolme kertaa. Ensimmäisessä suunnitelmassa tavoitteiksi asetettiin päihteettömyys, säännöllinen päivärytmi ja rikosten loppuminen. Heikki oli syyllistynyt useamman kerran rikokseen täytettyään 15 vuotta.

Sijaishuollossa ollessaan Heikin ongelmat liittyivät päihteisiin, masentuneisuuteen ja arjen rajattomuuteen. Hänellä oli muutamia käyntejä nuorisopsykiatrian pal-

veluissa ja pidempiä päihdekuntoutusjaksoja. Sosiaalityöntekijän arvioin mukaan sijaishuoltopaikka tuki Heikin yksilöllistä kehitystä, suojeli ja hoivasi, turvasi läheiset ihmissuhteet, teki yhteistyötä vanhempien kanssa, loi turvallisen kasvuympäristön ja oli sitoutunut Heikin asioihin jotenkuten ja joskus hyvin. Yhteistyö sosiaalityöntekijän ja terveydenhuollon kanssa sujui hyvin. He myös ymmärsivät hyvin Heikin tilanteen ja kunnioittivat ja kannustivat tätä. Kokonaisuudessaan sijaishuoltopaikka vastasi kohtalaisesti Heikin tarpeisiin. Sijoitus oli lyhyt ja sosiaalityöntekijä arvioi sen tukevia vaikutuksia varsin vähäisiksi, vaikka pojan meno kuitenkin hidastui. Sosiaalityöntekijän arvioin mukaan varsinainen työ on tehty jälkihuollon aikana.

Sosiaalityöntekijällä ei ollut tietoa tapahtuiko laitoksessa jotakin muutoksia Heikin siellä ollessa. Laitoksessa ei kuitenkaan tapahtunut mitään lapseen kohdistuneita väärinkäytöksiä, väkivaltaa tai muuta josta hän olisi saanut tietoa tai ollut huolissaan.

Heikin vanhemmat ovat molemmat elossa ja molemmat pitivät yhteyttä häneen suhteellisen säännöllisesti. Heikillä oli yhteys myös sisaruksiinsa, mutta muista sukulaisista sosiaalityöntekijä ei osannut sanoa. Heikillä ei ollut sisarusia sijoitettuna samaan paikkaan. Vanhempien tilanne oli muuttunut jonkin verran parempaan suuntaan, sillä äidin päihteiden käyttö oli vähentynyt ja pojan suhteen vanhempiin eivät olleet enää yhtä huonot kuin huostaanoton aikaan. Sosiaalityöntekijä arvioi, että sijaishuollon aikana pojan päihteiden käyttöön saatiin katko. Laitoksen säännöllinen arki ja rajat olivat rauhoittaneet pojan käytöstä, mutta yhteistä säveltä ei löytynyt vanhempien kanssa.

Heikki siirtyi jälkihuoltoon vuoden 2007 aikana ja muutti takaisin kotipaikkakunnalle. Jälkihuollon tavoitteiksi asetettiin päihteettömyys, itsenäinen asuminen ja kouluttautuminen. Lyhyen huostaanoton jälkeen Heikin tukena olivat jälkihuollon avotyö, käynnit sosiaaliasemalla, taloudellinen tuki ja moniammatillinen yhteistyö. Heikin sosiaalityöntekijä arvioi, että jälkihuollossa kyettiin järjestämään riittävät palvelut Heikin tueksi ja hän myös otti tarjotut palvelut vastaan.

Tällä hetkellä Heikki ei ole enää lastensuojelun asiakkaana. Hän on saanut ammattitutkinnon suoritettua. Hän on ollut välillä työssä ja välillä työttömänä. Hän on muuttanut toiselle paikkakunnalle ja perustanut perheen. Sosiaalityöntekijä arvelee, että suurimmat uhat Heikin elämässä liittyvät päihteisiin, työttömyyteen ja mahdollisesti eroon puolisoista. Sosiaalityöntekijä ei osannut kuvata Heikin tilannetta tällä hetkellä, mutta oli siitä kuitenkin jonkin verran huolissaan.

Heikin sosiaalityöntekijä arvioi huostaanoton olleen hyvin onnistunut hallinnollisena prosessina ja myös vanhempien kannalta. Lapsen edun kannalta ja kokonaisuutena arvioiden sitä voitaisiin pitää melkein pä huonona. Kuitenkin sosiaalityöntekijä arvioi huostaanoton parantaneen vähän Heikin tilannetta ja sijaishuollon tarjonnan Heikille ratkaisuja päihteiden käytön hillitsemiseen ja käsityksen siitä, että apua voi pyytäänsä saada. Hän arvioi Heikin tilanteen olevan vuoden kuluttua suunnilleen samanlainen.

Heikin tilanteesta kertonut sosiaalityöntekijä oli lapsen asioista vastannut sosiaalityöntekijä. Hän oli hoitanut tämän asioita 2,5 vuotta ja oli kohtalaisen perehtynyt Heikin tilanteeseen.

Tarinoiden lyhyt opetus

Tässä kerrotut kahdeksan tarinaa kuvaavat erilaisia eri-ikäisiä huostaanotettuja lapsia ja heidän elämäänsä sellaisena kuin se rakentui kyselyvastausten kautta sosiaalityöntekijän kertomana. Tarinoissa tulee näkyväksi moninaisten elämäntilanteiden kirjo, jossa lapset ovat olleet huostaanoton aikaan ja myös monet muutokset lapsen elämän ympäristössä ja sosiaalisissa suhteissa huostassaolon aikana tai sen jälkeen. Tarinoissa näkyy myös se, miten lasten erilaiset erityistarpeet voivat olla ajallisesti erilaisia, muuttua ajan myötä ja niistä selviytymiseen tarvittava tuki on arkista päivittäistä puurtamista tai erityistä muualta ostettua palvelua tai näiden yhdistelmiä.

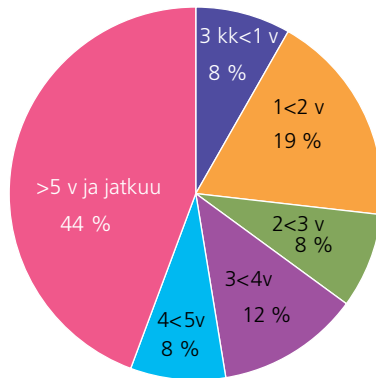
Tarinoiden ensimmäisenä opetuksena on, että yksilötasolla erilaiset yleistykset huostaanotetuista lapsista ja lapsen parhaasta menettävät selitysvoimansa. Erityisesti puhe huostaanotetuista lapsista yhtenä tai edes kolmena kategoriana osoittautuu ongelmalliseksi. Lasten kohdalla myös selviytymisen ja sijaishuollon onnistumisen mittaaminen osoittautuu hyvin monimutkaiseksi ja suhteelliseksi. Lapset ja heidän tarpeensa ovat erilaisia ja nämä tarpeet muuttuvat myös yhden lapsen kohdalla ajan kuluessa ja lapsen kasvaessa. Toiveena on, että sijaishuoltopaikka joustaisi ja kehittyisi näiden tarpeiden mukana, mutta näin ei aina käy. Näissäkin tilanteissa tarvitaan yksilöllistä harkintaa. Lasten sosiaalisten suhteiden pysyvyys suhteessa vanhempiin ja sukuun ei sekään ole huostaanotettujen lasten kohdalla yksinkertainen asia. Tämä pysyvyys saa yksilötasolla monia merkityksiä. Pysyvyys voi merkitä yhtälailla hyvien lasta tukevien suhteiden jatkumista kuin lasta haavoittavien suhteiden jatkumista huostaanoton jälkeen. Siksi tavoitteena huostaanotettujen lasten kohdalla onkin tukea yhtälailla pysyvyyttä joissakin suhteissa ja pyrkiä katkoksiin toisissa. Vaikka lastensuojelutyötä on pyritty muuttamaan ennakoivaksi, suunnitelmalliseksi, perheitä tukevaksi ja avohuollon tukea ensisijaisesti tarjoavaksi, on silti pyrittävä kehittämään työskentelyä huostaanotettujen lasten ja heidän perheidensä kanssa. Tässä työskentelyssä tulisi samaan aikaan olla avoin pysyvyyden tukemiselle ja elämän ennakoimattomuudelle, muutokselle.

Toinen opetus on, että työskentely huostaanotettujen lasten kanssa on yksilöllistä käsityötä. Lapsen kanssa kuljetaan vaihtelevassa ja ennakoimattomassa maastossa. Lapsen elämänpiirissä on monia asioita, jotka voivat huostassaolon aikana muuttua moneen kertaan. Näiden muutosten ymmärtäminen ja niiden merkityksen selvittäminen lapsen kannalta, ja lopulta kaiken tämän arvottaminen hyvässä ja pahassa on sosiaalityöntekijän erityistä ammattitaitoa vaativa tehtävä.

Institutionaalisia polkuja ja suhteita

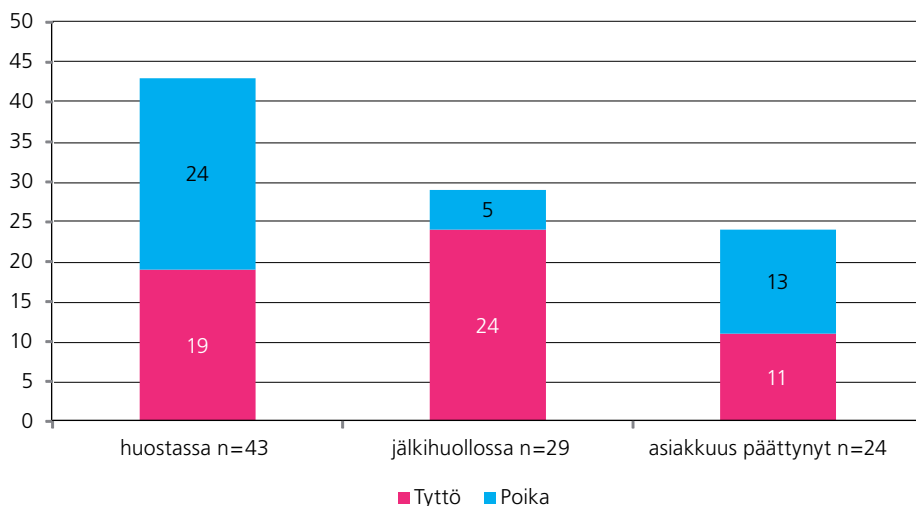
Pitkiä ja lyhyitä polkuja järjestelmässä

Huostaanotettujen lasten kohdalla seurantatutkimuksen tekeminen viisi vuotta huostaanoton jälkeen osoittautui samaan aikaan pitkäksi ja lyhyeksi ajaksi. Lapsen ajalla lastensuojelussa on monia merkityksiä. Kun aikaa tarkastellaan lineaarisesti etenevänä, voidaan etsiä siirtymiä ja lineaarisessa ajassa tapahtuneita muutoksia lasten elämässä. Tällöin saadaan näkyviin yksi aikaan liittyvä ulottuvuus huostaanottojen erilaisuudesta. Huostaanotettaessa vuonna 2006 lapsista 52 prosenttia (n=53) oli 13–17-vuotiaita, 23,5 prosenttia oli 7–12-vuotiaita ja 24,5 prosenttia oli 0–6-vuotiaita. Jo lasten ikä vuonna 2006 antoi viitteitä siihen, että huostassaolo on usean lapsen kohdalla päätynyt. Se kertoi myös huostaanottotilanteiden erilaisuudesta ja viittasi jo lähtötilanteessa muodostuviin eripituisiin institutionaalsiin polkuihin näiden eri-ikäisten lasten kohdalla.

Kuvio 4. Lasten huostassapidon kesto vuodesta 2006 vuoden 2011 huhtikuuhun

Lasten sijaishuollon kesto huostaanoton jälkeen voi vaihdella muutamasta kuukaudesta jopa pisimmillään miltei 18-vuoteen. Nämä molemmat ajalliset vaihtoehdot ovat eräänlaisia ääripäitä kaikkien huostassa olleiden lasten joukossa. Tässä aineistossa lyhyet alle vuoden kestävät huostassaolot ovat poikkeuksellisia (8 %), alle neljä vuotta huostassa olleita lapsia oli 48 prosenttia (n=46) ja yli neljä vuotta huostassaolo oli kestänyt lapsista 52 prosenttia (n=51).

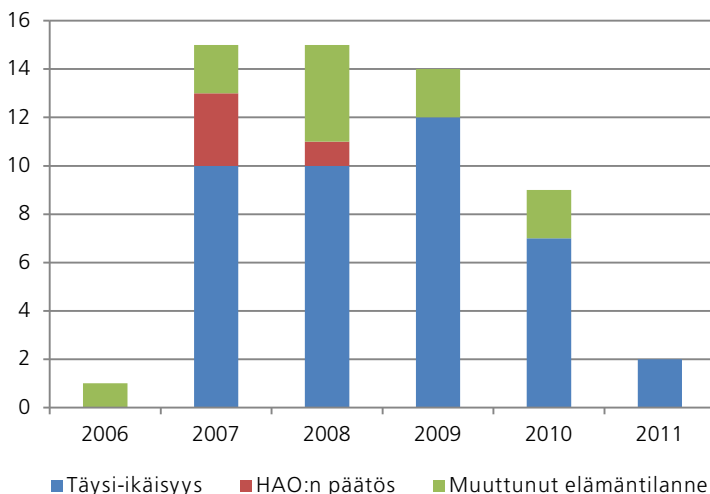
Kuvio 5. Lasten sukupuoli ja asema lastensuojelussa huhtikuussa 2011 (N=96)

Huostassa olevat lapset (n=43) oli huostaanotettu alle 12-vuotiaana. Heidän sijoituspaikkoinaan ovat joko sijaisperheet, sukulaissijaisperheet, laitokset, perhekodit tai oma biologinen perhe. Annin, Oton, Oskarin ja Matin tarinat kertoivat näistä yhä huostassa olevista lapsista.

Jälkihuollossa olevat lapset (n=29) olivat pääasiassa 13–15-vuotiaana huostaanotettuja tyttöjä. Tiinan tarina oli rakennettu näistä elementeistä.

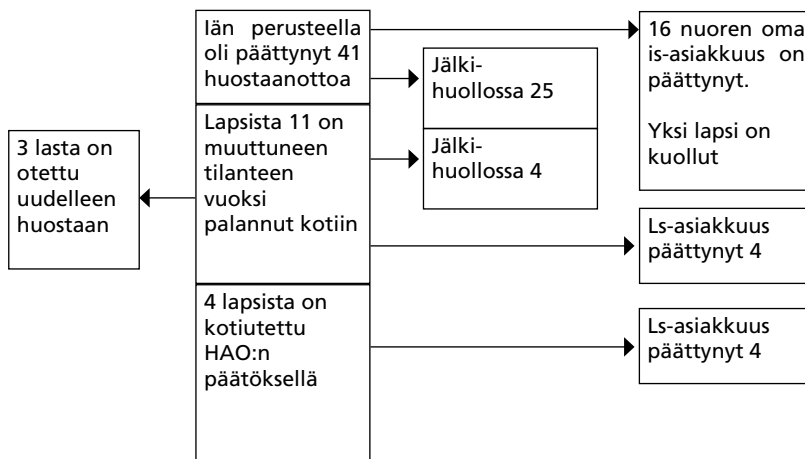
Lapset, joiden asiakkuus oli päättynyt (n =24) lapset jakautuvat kahteen hyvin erilaiseen lapsiryhmään, joista osan asiakkuus ja myös jälkihuolto on päättynyt lapsen täytettyä 21 vuotta. Nämä lapset (n=16) olivat 16–17 –vuotiaina sijoitettuja. Tarinoissa Kati ja Heikki edustavat näitä nuoria, jotka ovat kulkeneet läpi lyhyen sijaishuoltojakson, siirtyneet jälkihuoltoon ja ikääntyneet pois lastensuojelun piiristä. Kaikkien lasten kohdalla ei polku huostaanoton jälkeen johtanut jälkihuoltoon vaan asiakkuuden päättymiseen. Näitä lapsia oli kahdeksan. Neljän lapsen huossapito oli lakkautettu muuttuneen elämäntilanteen vuoksi ja neljän lapsista oli kotiutettu HAO:n päätöksellä. Jonin tarina oli esimerkki kotiuttamisesta silloin, kun vanhemman elämäntilanne muuttuu paremmaksi. Samalla se oli esimerkki vanhemman aktiivisuudesta huostassapidon purkamiseksi ja myös esimerkki siitä, ettei lastensuojelun jälkihuollon tarjoamia palveluja aina halua ottaa vastaan.

Juridisesti huostassapito oli viiden vuoden aikana päätetty 56 lapsen kohdalla, mutta kolme näistä lapsista oli otettu uudelleen huostaan. Lapsen tulo täysi-ikäiseksi oli näiden lasten kohdalla ollut suurin huostassapidon päättämisen peruste (n=41). Vuosittain muutamien lasten kohdalla huostassapito päättyy muuttuneen elämäntilanteen vuoksi. Näitä lapsia oli yhteensä 11, mutta heistä kolme otettiin uudelleen huostaan.

Kuvio 6. Huostassapidon päättymisen vuosittain ja päättymisen peruste (N)

Vuonna 2006 tehdyissä huostaanotoissa noudatettiin vanhan vuoden 1983 lastensuojelulain hallintokäytäntöjä. Niiden lasten kohdalla, joiden huostassapito oli päättynyt hallinto-oikeuden päätöksellä, vanhempi oli hakenut huostaanoton purkua ja vallittanut lautakunnan päätöksestä hallinto-oikeuteen. Yksikään lapsista ei ollut näissä tilanteissa valittanut päätöksestä tai hakenut huostassapidon purkua. (ks. taulukot 8 ja 9).

Kuvio 7. Lapset, joiden huostassapito on päättynyt (N =56), päättymisen peruste ja lasten nykyinen asema lastensuojelussa

Tässä kuviossa on tarkasteltu niiden lasten polkuja, joiden huostassapito on päättynyt. Silloin, kun huostassapito on päättynyt iän perusteella, lapsen polku kulkee useammin jälkihuollon kautta itsenäistymiseen ja oman lastensuojelun asiakkuuden päättymiseen. Yksi lapsista on kuollut. Niiden lasten kohdalla, jotka on kotiutettu muuttuneen elämäntilanteen vuoksi, voi polku johtaa jälkihuoltoon, asiakkuuden päättymiseen tai uuteen huostaanottoon. Lapsen kotiutus on neljän lapsen kohdalla ollut hallinto-oikeuden päätös. Vuoden 1983 lastensuojelulain mukaan lautakunnan tekemää vastentahtoista huostaanottopäätöstä on käsitelty hallinto-oikeudessa, ja hallinto-oikeus on päättänyt, ettei lapsen kohdalla ole huostaanoton perusteita. Nämä lapset eivät ole jatkaneet lastensuojelun asiakkuudessa. Mitä näille lapsille on tapahtunut kotiuttamisen jälkeen, ei oikeastaan tiedetä.

Pysyviä ja vaihtuvia tavoitteita

Lakisääteisesti lapsen asiakassuunnitelmaa ja sijaishuollon tavoitteita tarkistetaan vähintään kerran vuodessa. Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin kertomaan kuinka monta asiakassuunnitelmaa ja sen tarkistusta lapsille oli tehty vuoden 2006 huostaanoton jälkeen. Asiakassuunnitelmien määrä vaihteli näiden (tässä n = 93) lasten kohdalla 1-14 välillä. Ainoastaan yksi suunnitelma oli tehty kahdelle 17-vuotiaana huostaanotetulle lapselle. Myös toisessa ääripäässä olivat teini-ikäisenä huostaanotetut lapset, joista seitsemälle (7) 13–16-vuotiaana huostaanotetulle oli tehty yli 11 asiakassuunnitelmaa ja niiden tarkistusta. Lapsille on siis tehty lain velvoittamat joko yksi tai kaksi asiakassuunnitelmaa vuodessa. Tästä voisi päätellä, että lasten tilanne huostaanoton jälkeen on suhteellisen vakaa ja suunnitelmien tarkistaminen on organisatorinen, säännöllisesti toteuttava toimenpide. Niiden kolmen lapsen kohdalla, joiden asiakkuus on päättynyt, ja joille on tehty enemmän kuin kymmenen asiakassuunnitelman tarkastusta, on tilanne ollut monimutkainen ja vaatinut jatkuvaa neuvottelua ja suunnitelmien tarkastusta.

Taulukko 3. Lasten asiakassuunnitelmat ja lasten tämän hetkinen asiakkuus

Asiakassuunnitelmien määrä /lapsi	1–3	4–6	7–10	11–14	N
Huostassa	0	18	23	0	41
Jälkihuollossa	2	10	12	4	28
Asiakkuus päättynyt	12	9	0	3	24
Yhteensä	14	37	35	7	93

Lapsen sijaishuollolle asetetut tavoitteet olivat sosiaalityöntekijöiden kuvauksen mukaan pysyneet samoina 76 lapsen (82 %) kohdalla läpi koko huostassaoloajan. Tavoitteina olivat turvalliset ja vakaat ihmissuhteet ja sellaiset olosuhteet, joissa toteutuu lapsen tarvitsema huolenpito, mahdollisuus koulunkäyntiin, lapsen tarvitsemien tutkimusten ja hoidon toteutumiseen. Se, että lapsen huostaanottoaikaisiin sijaishuollon yleisiin tavoitteisiin ei liity suuria muutoksia, ja sijaishuollolla pystytään vastaamaan huostaanottovaiheessa asetettuihin tavoitteisiin, on hyvä tulos.

Merkittäviä muutoksia tavoitteissa oli tapahtunut 17 (18 %) lapsen kohdalla. Muutokset sijaishuollon tavoitteissa liittyivät vanhemmuuden sääntelyyn (n=7), lapsen hoidon tarpeen uudelleen arviointiin (n=4), nuoren päihteistä ja/tai rikoksista irtottautumiseen (n=4) ja sijaishuollon ennenaikaiseen päättämiseen (n=2). Vaikka nämä muutokset kuvaavat poikkeuksia, on niihin syytä paneutua tarkemmin, sillä ne tuovat esille sijaishuollossa elävien lasten elämään liittyviä haasteita, johon sosiaalityöntekijöiden on pyrittävä vastaamaan lapsen edun näkökulmasta.

Vanhemmuuden sääntelyyn liittyvät muutokset sijaishuollon tavoitteissa liittyivät joko vanhemman toiveeseen lapsen kotiutuksesta ja suhteen uudelleen rakentamiseen tai lapsen suojelemiseen vanhempien vaikutusvallalta. Lapsen kotiutukseen tähtäävässä työskentelyssä saatettiin yhtä lailla päätyä kotiuttamiseen kuin lapsen ja äidin välisen suhteen katkeamiseen ja isän aktivoitumiseen suhteessa lapseen. Lapsen suojeleminen vanhempien vaikutusvallalta liittyi 14–16 –vuotiaina huostaanotettujen lasten tilanteisiin. Sosiaalityöntekijät kuvasivat huostaanoton syiksi perheen aikuisten välistä vakavaa perheväkivaltaa tai lapseen kohdistunutta väkivaltaa ja/tai seksuaalista hyväksikäyttöä. Näiden lasten kohdalla muutokset sijaishuollon tavoitteissa liittyivät lapsen kasvuolosuhteiden turvaamiseen niin, ettei lapsi enää altistuisi väkivallalle tai sen uhalle. Sosiaalityöntekijät kuvasivat varsin niukin sanoin näiden lasten ja heidän vanhempiansa suhteisiin liittyneitä hankaluuksia, vaikka ne olivat myös johtaneet yhteydenpidon rajoittamiseen:

”Yhteydenpitoa alettiin rajoittaa isään aika myöhään, koska tietoa tapaamisten ongelmista ei aikaisemmin ollut. Äidin suhteen ei rajoituksia tehty, vaikka niissäkin oli ongelmia. (id.97; tyttö 1992).

Kaiken kaikkiaan yhteydenpidon rajoittamispäätöksiä oli tehty 16 lapsen kohdalla. Yhteydenpitoa oli saatettu rajoittaa lapsen ja vanhemman välillä tai lapsen ja sisarusten välillä. Sosiaalityöntekijät mainitsivat myös lasten kohdalla olleen viranomaisten kesken näkemuseroja kuitenkin kuvaamatta niitä tarkemmin. Itsenäistyvien nuorten kohdalla sosiaalityöntekijät kuvasivat sitä ristiriitaista tuen ja uhkien kenttää, jossa nämä lapset elävät huostaanoton aikana ja sen jälkeen.

”Nuorella on sosiaalisia taitoja, joiden turvin selviää, vaikka kehitysvamma onkin. Vanhemmat valvovat nuorta ja antavat ns. sanat suuhun valmiiksi, mikä hidastaa itsenäistymistä. Nuori pitää yhteyttä entiseen sijaishuoltopaikkaan ja saa sieltä kaipaa maansa henkistä tukea asioihin.” (id.91).

Muutoksia sijaishuollon tavoitteissa liittyi myös niiden lasten tilanteisiin, joiden terveydelliset ongelmat osoittautuivatkin vakavammiksi kuin oli aiemmin tullut ilmi.

Lapset, joiden huostaanoton perusteina olivat olleet lapsen vakavat psyykkiset ongelmat, itsetuhoisuus ja vanhempien kyvyttömyys huolehtia lapsesta, eivät saaneet sijaishuollon aikana aina helposti tarvitsemaansa tukea. Joillekin lapsille oli myös sijaishuollon aikana tehty kehitysvammadiagnoosi, joka oli vaikuttanut koulunvaihtoon ja psykiatrisen hoitotavan valintaan.

Sijaishuollon tavoitteissa tapahtuu muutoksia myös positiivisista syistä, joita tässä aineistossa olivat nuorten kohdalla päihteistä ja/tai rikoksista irrottautuminen. Näiden nuorten kohdalla sosiaalityöntekijät kuvasivat prosessia, jossa elämässä aiemmin mukana olleet päihteet, vahingonteot ja rajattomuus olivat sijaishuollon aikana jääneet taakse. Tätä kehityskaarta kuvattiin yhtäläillä nuoren omana kasvuprosessina kuin laitoshenkilöstön, sosiaalityöntekijän ja jälkihuollon työntekijän nuorelle antaman tukena.

Tavoitteiden muutokseen voivat vaikuttaa yllättävät muutokset sijaishuoltopaikoissa.

”Nuori joutui palaamaan hiukan liian aikaisin kotiin sijaishuoltopaikan konkurssin takia. Nuori olisi tarvinnut vielä ammatillista tukea arjessa, mutta hänelle ei lähdetty hakemaan uutta sijaishuoltopaikkaa lähestyvän täysi-ikäisyyden takia (puoli vuotta 18 ikävuoteen).” (id 32).

Toisaalta myös nuoren jatkuva karkailu on voinut vaikuttaa sijaishuollon tavoitteisiin niin, että niiden toimivuutta ja lapsen edunmukaisuutta on täytynyt harkita, vaikkakaan päätöstä huostassapidon purusta ei ole tehty.

Huostaanoton tavoitteiden pysyminen samoina kuin huostaanotettaessa 76 (82 %) lapsen kohdalla kuvaa huostaanoton jälkeistä lapsen tilanteen vakautta ja sijaishuollon mahdollisuutta tuottaa lapsille tavoitteiden mukainen turvallinen kasvuympäristö. Se, että sijaishuollon tavoitteissa tapahtui muutoksia 17 (18 %) lapsen kohdalla, kuvaa niitä erilaisia vaihtuvia elämäntilanteita, joissa sosiaalityöntekijät joutuvat arvioimaan ja turvaamaan lapsen etua huostaanoton aikana.

Pysyviä ja vaihtuvia sijoituspaikkoja

Suomessa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ikäjakaumassa voidaan havaita eroja vuosien 1995–2007 vertailussa. Vaikka kaikenikäisten lasten huostaanotot ovat lisääntyneet, suhteellisesti eniten ovat lisääntyneet murrosikäisten huostaanotot. (Heino 2009.) Maria Sallnäsin, Bo Vinnerljungin ja Pia Kyhle Westermarkin (2004) mukaan kehitys on samansuuntainen myös Ruotsissa, jossa nuoret olivat 2000-luvun alussa lastensuojelun asiakkaiden suurin ryhmä käsittäen noin puolet uusista asiakkuuksista sekä suurimman osan sijoituksista. Samansuuntainen kehityslinja näkyy myös paikallisesti. Kun lasten huostaanotosta oli kulunut noin viisi vuotta, oli asuinpaikassa tapahtunut muutoksia erityisesti niiden lasten kohdalla, jotka oli vuonna 2006 sijoitettu laitoksiin. Laitoksiin sijoitetut lapset ovat olleet teini-ikäisiä, ja he ovat nyt jälkihuollossa tai heidän oma lastensuojelun asiakkuutensa on jo päättynyt.

Taulukko 4. Pilotin, Seurannan ja koko maan sijoitetut lapset % sijaishuoltomuodon mukaan.

	Pilotti (N=103)	Seuranta kaikki (N=96)	Seuranta huostassa olevat (N=43)	Koko Suomi 30.12.2010
Sijaisperhe tai sukulaissijaisperhe	31	29	61	50
Perhekoti	7	4	9	21
Laitos	38	14	25	27
Muu	11	7	0	3
Kotona biologisten vanhempien luona	13	11	5	
Yksin omassa asunnossa		29		
Yhdessä avo/aviopuolison kanssa		5		

Vuoden 2011 huhtikuussa Seurannan piirissä olleista huostaanotetuista lapsista oli sijoitettuina sijaisperheisiin yhteensä 29 prosenttia (sijaisperheissä 22 % ja sukulaissijaisperheissä 7 %). Laitokseen, jotka olivat pääasiassa yksityisiä laitoksia, oli sijoitettuna 14 prosenttia lapsista. Kotona biologisten vanhempien kanssa lapsista asui 11 prosenttia. Perhekoteihin oli sijoitettuina 4 prosenttia lapsista. Ainoastaan yksi lapsi oli kunnan omassa laitoksessa väliaikaisesti.

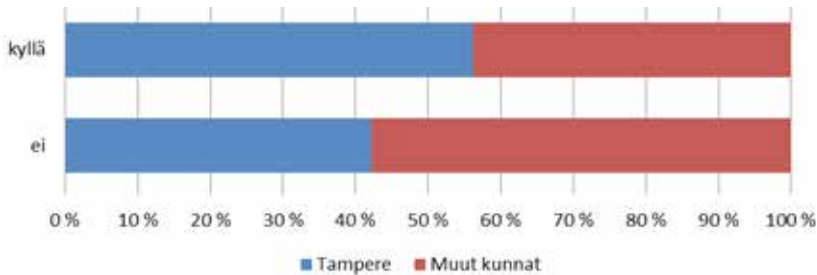
Lasten täysi-ikäistyminen ja siirtyminen pois lastensuojelun piiristä näkyi lapsen asuinpaikassa. Lapsista 29 prosenttia asui yksin omassa asunnossa, yhdessä avio/aviopuolison kanssa asui 5 prosenttia. Seurannassa muualla asuvien lasten määrä oli 7 prosenttia. Ainoastaan yksi asui tuki- tai itsenäistymisasunnossa. Niiden lasten kohdalla, jotka olivat yhä huostassa, näkyy selkeästi se, että lapset on otettu huostaan nuorempina ja heidät on sijoitettu pääasiassa perhehoitoon. Viisi vuotta sijoituksen jälkeen perhehoidossa lapsista oli 61 prosenttia ja laitoshoidossa 25 prosenttia. (ks. taulukko 4).

Seurannassa tiedusteltiin sekä huostaanoton jälkeisiä lapselle tehtyjä sijaishuollon muutospäätöksiä että selvitettiin lapsen sijoitushistoriaa tarkemmin erilaisten todellisten paikanvaihdosten ja niihin johtaneiden syiden myötä. Lapsille rakentuu kaksi polkua. Puolet lapsista on ollut huostaanoton jälkeen sijoitettuina yhteen ja samaan paikkaan. Näille lapsille sijaishuolto on merkinnyt tässä suhteessa pysyvyyttä. Virallisia sijaishuollon muutospäätöksiä oli vuoden 2006 huostaanoton jälkeen tehty 52 prosentille lapsista (n= 48).

Taulukko 5. Lapsille huostaanoton jälkeen tehdyt sijaishuollon muutospäätökset

Päätökset	Ei yhtään	1	2	3	4	5
Lapsia (N =93)	45 (48%)	32 (34%)	11 (12%)	3 (4%)	1	1

Näistä päätöksistä oli valitettu ainoastaan seitsemän lapsen kohdalla. Näyttää siis siltä, että vaikka yli puolet lapsista siirtyy ainakin kerran huostaanoton jälkeen sijaishuolto-
paikasta toiseen, päätöksistä valitetaan harvoin. Tampereella sijaishuollon muutospäätöksiä oli tehty useammalle lapselle kuin muissa kunnissa.

Kuvio 8. Onko lapselle tehty sijaishuollon muutospäätöstä? Vertailu Tampere/muut kunnat

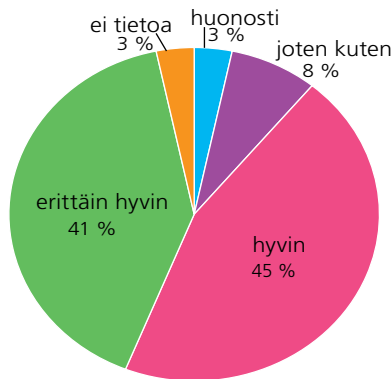
Tamperelaiset myös kertoivat, ettei lapselle ole aina tehty virallista sijaishuollon muutospäätöstä, jos lapsi väliaikaisesta joudutaan sijoittamaan takaisin kunnan omaan vastaanottoyksikköön odottamaan uuden sopivamman sijaishuoltopaikan löytymistä. Lapset, joille oli huostaanoton jälkeen tehty yksi sijaishuollon muutospäätös, olivat ensin olleet sijoitettuina vastaanottoyksikköön tai kriisiperheeseen, josta heille oli etsitty pysyvämpi paikka tai heidät oli sijoitettu takaisin biologisten vanhempien luokse. Biologisten vanhempiensa luokse oli kaikkiaan lapsista ollut sijoitettuina jossakin vaiheessa 28 prosenttia (n=25). Lapsia, joille on tehty kaksi tai enemmän sijaishuollon muutospäätöstä oli 16 (17 %). (ks. taulukko 5). Erilaiset siirtymät sijaishuoltopaikasta toiseen ja niiden ketjuuntuminen (ks. Känkänen 2009) näyttävät johtuvan pikemminkin organisaation rakenteista kuin yksittäisten lasten ongelmallisuudesta.

Tässä aineistossa ennakoimattomuus, joka on johtanut viiden lapsen kohdalla useisiin sijaishuollon muutoksiin, on liittynyt esimerkiksi toisen sijaisvanhemman kuolemaan tai sijaisperheen uupumiseen. Myös lapsen tarpeet voivat muuttua esimerkiksi lapsen sairastuessa psyykkisesti ja tarvitessa pidempiaikaista psykiatrista hoitoa. Sijaishuollon aikana voi lapsen asuinympäristössä ja sosiaalisissa suhteissa tulla esiin sellaista vakavaa väkivaltaa, joka vaatii sijaishuoltopaikan muuttamista. Toisaalta myös vanhempien kuntoutuminen, erilaiset perhekuntoutusjaksot ja niiden epäonnistuminen lisäävät lapsen kohdalla tapahtuneita sijaishuoltopaikan muutoksia. Se, ettei lapsi suostu olemaan sijaishuoltopaikassa vaan karkaa, voi myös johtaa useisiin sijaishuollon muutospäätöksiin ja siihen, että lapsi on virallisesti sijoitettuna jonnekin, mutta todellisuudessa hän on jossakin aivan muualla. Tutkimuksessa ei käy ilmi erityisesti nuorten sijoituksiin liittyvää ongelmallisuutta tai erityistä nuorisoikäisten kohdalla tapahtuvaa sijoitusten epäonnistumista ja uuden sijaishuoltopaikan etsintää

kuten tanskalaistutkimuksissa on esitetty (Egelund & Vitus 2009; Egelund & Olsson & Høst 2011).

Sijaishuolto ja lapsen tarpeet

Lasten sijaishuollossa saamaa tukea voidaan osittain kuvata huolenpidon käsitteen avulla. Käsite pitää sisällään yhtäläillä huolenpitoon liittyvät fyysiset teot (caring for) kuin myös siihen liittyvät tunteet (caring about). Huolenpito liittyy paikkaan (yksityinen/julkinen), luonteeseen (virallinen/epävirallinen) ja sitä voidaan arvottaa myös siitä maksetun palkkion mukaan. Toisaalta huolenpidon käsite on myös lasten kannalta poliittinen, sillä se voi erotella instituution sisällä lapset joko hoivaa ja suojelua tai hoivaa ja kontrollia tarvitseviksi. (Ribbens McCharthy & Edwards 2011, 18.) Sijaishuoltoajan valinnassa lapsen tarpeisiin vastaaminen on ensiarvoista ja tässä näytetään lopulta onnistuvan kokonaisuudessaan varsin hyvin, vaikkakin kysymyksen nykyinen tai viimeisin sijaishuolto paikka on voinut merkitä tässä aineistossa yhtäläillä lapsen ensimmäistä, toista, kolmatta tai neljättä sijaishuolto paikkaa.

Kuvio 9. Nykyinen tai viimeisin sijaishuolto paikka on vastannut lapsen tarpeita (N=91)

Vaikka viimeisin sijaishuolto paikka onkin varsin hyvin vastannut lapsen tarpeisiin, niin silti 11 prosenttia lapsista on ollut sijoitettuna paikkaan, jossa hänen tarpeisiinsa vastataan parhaimmillaan vain jotenkuten. Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin arvioimaan lapsen nykyisen tai viimeisimmän sijaishuolto paikan lapselle antamaa tukea asteikolla yhdestä viiteen. Näitä keskiarvoja on verrattu Pilotin samojen väittäminen keskiarvoihin.

Taulukko 6. Sijaishuoltopaikan tukea mittaavien muuttujien keskiarvot Pilotissa ja Seurannassa

Sosiaalityöntekijän arvio	Pilotti N	Seuranta N	Keskiarvo Pilotti	Keskiarvo Seuranta
Suojelee ja hoivaa lasta	86	91	4.7	4.5
Tukee lapsen yksilöllistä kehitystä	82	90	4.6	4.4
Turvaa lapselle läheiset ihmissuhteet	85	91	4.5	4.2
Ymmärtää lapsen tilanteen	83	92	4.7	4.6
Luo lapselle turvallisen ympäristön	85	92	4.7	4.5
Tarjoaa virikkeitä	82	92	4.6	4.7
Kannustaa ja kunnioittaa lasta	80	90	4.6	4.7

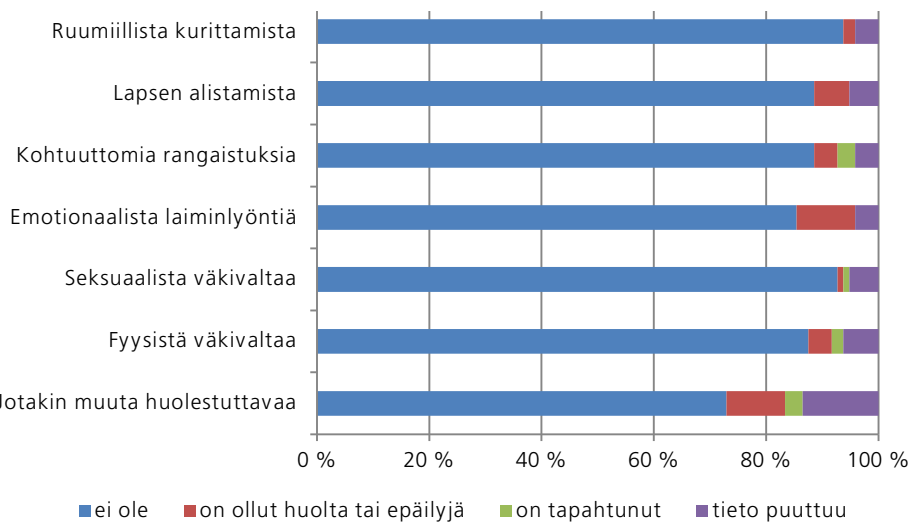
Seurannassa sosiaalityöntekijät arvioivat sijaishuoltopaikkojen virikkeellisyyden ja lapsen kannustamisen ja kunnioittamisen suuremmaksi kuin aiemmin Pilotissa. Alhaisimman, mutta kuitenkin varsin hyvän, arvion sijaishuolto saa silloin kun sijaishuollon tulisi turvata lapselle läheiset ihmissuhteet. Sekä sijaisperheissä että laitoksissa tapahtuu ihmissuhteisiin liittyviä muutoksia, joita ei ole voinut ennakoida lasta sijoitettaessa. Kun sisarusia sijoitetaan samaan paikkaan, voi silloinkin tapahtua ennakoimattomia muutoksia, eikä sama sijaishuoltopaikka lopulta vastaakaan kaikkien sisarusten tarpeisiin. Silti 45 prosentilla yhä huostassa olevista lapsista oli sisarus sijoitettuna samaan paikkaan.

Sijaisperheiden perherakenteen muutokset saattoivat olla yhtälailla positiivisia kuin negatiivisia. Sijaisperheissä tapahtuneet muutokset, joilla on ollut kielteistä vaikutusta lapseen, liittyivät esimerkiksi sijaisvanhempien eroon ja yhteydenpidon loppumiseen toiseen sijaisvanhempaan. Lapsen syntymä sijaisperheeseen saattoi myönteisessä merkityksessä merkitä mahdollisuutta olla isosiskona tai veljenä tai kielteisenä uuden vauvan vuoksi sijaislapselle oli riittänyt vähemmän aikaa ja voimia. Sosiaalityöntekijät kuvasivat sijaisperheisiin liittyneitä hoivan laadun negatiivisia vaihteluita sijaisperheen väsymisenä. Väsyminen taas saattoi liittyä aivan muihin tekijöihin kuin juuri kyseessä olevaan lapseen. Sosiaalityöntekijän huoli perheen väsymisestä liittyi moniin yleisesti positiivisiksi luettaviin muutoksiin sijaisperheen elämäntilanteessa kuten uuden talon rakentamiseen tai perheen lisäykseen. Toisaalta sijaisperheen lapselle antamaa hoivaa voitiin pitää riittävänä, mutta lapsen suojele biologisilta vanhemmilta ei sosiaalityöntekijän näkökulmasta toteutunut riittävän hyvin. Erityisiä puutteita hoivaan liitettyssä tunneilmastossa (caring about) kuvattiin sanalla kylmähäkö. Lapsen saaman hoivan fyysiset puolet saattoivat olla kunnossa, mutta niissäkin saattoi sosiaalityöntekijän kuvauksen mukaan ajan myötä olla vaihtelua.

Laitoksissa tapahtuneet muutokset liittyivät myös ihmissuhteisiin ja niiden vaihtuvuuteen. Toisten lasten kohdalla vaihtuvat omaohjaajat nähtiin uhkana, jolloin lapsella ei ollut mahdollisuuksia pitkäaikaisiin ihmissuhteisiin laitoksessa. Toisten lasten kohdalla sosiaalityöntekijät arvioivat ettei henkilökunnan vaihdoksilla ole ollut merkittävää vaikutusta. Samasta kaveriporukasta sijoitettujen lasten tuloa laitokseen

pidettiin huonona asiana näille lapsille samoin kuin sisarusten muualle siirtymistä. Sijaishuoltopaikan rakenteisiin ja ylläpitoon liittyi sekä positiivisia että negatiivisia asioita. Remontit ja tilojen kunnostus nähtiin hyvinä asioina, mutta kaikkien laitosten talous ei ollut yhtä hyvissä kantimissa, ja yhden lapsen kohdalla yrityksen konkurssi johti sijaishuollon ennenaikaiseen päättämiseen. Laitoksiin liittyvää hoivaa sosiaalityöntekijät arvioivat hoivan ja kontrollin toteutumisenä. Laitoksessa nuori on voinut kasvaa selkeästi ja turvallisesti rajatussa paikassa. Nuori on saanut opiskella ja saanut hoitoa esimerkiksi päihde- tai mielenterveyden ongelmiin. Laitosten vaikutusten ulottumattomissa ovat kuitenkin vanhempien elämäntilanteiden tai voinnin vaihtelut.

Vaikka sijaishuolto on suurimmalle osalle lapsista turvallinen kasvuympäristö, niin näin ei kuitenkaan ole koko ajan kaikkien lasten kohdalla. Siksi kysymys lasten sijaishuollon aikana kokemasta huonosta kohtelusta on tarpeellinen. Sosiaalityöntekijöiden tietoa, huolta ja epäilyjä lapsen kohdistuneesta väkivallasta ja kohtuuttomista kasvatuskäytännöistä kysyttiin myös sijaishuollon aikana. Haluttiin tietää oliko sosiaalityöntekijän tietoon tullut jotakin kautta, että lasta kohdeltiin tai olisi kohdeltu huonosti joko lapsen nykyisessä tai jossakin aiemmassa sijaishuoltopaikassa.

Kuvio 10. Tieto tai epäily sijaishuollossa lapsen kohdistuneesta väkivallasta

Suurin osa lapsista tulee sijaishuollon aikana hoivatuiksi ja kohdelluiksi hyvin. Kuitenkin sosiaalityöntekijät kertoivat yhteensä 20 lapsen kohdalla joko lapsen kohdistuneesta väkivallasta tai tähän liittyneestä huolestaan tai epäilyistään. Kahdeksan lasta oli sosiaalityöntekijöiden kertoman mukaan joutunut kokemaan erilaisia väkivallan muotoja sijaishuollon aikana. Näistä lapsista kaksi oli kokenut sijaishuollossa fyysistä väkivaltaa ja yksi seksuaalista väkivaltaa. Kolme oli joutunut kokemaan kohtuuttomia rangaistuksia ja kolme jotakin muuta huolestuttavaa. Epäily tai huoli kohdistui eri-

tyisesti lapsen emotionaaliseen laiminlyöntiin, sillä näitä epäilyjä oli ollut kymmenen lapsen kohdalla, samoin kymmenen lapsen kohdalla oli ilmennyt jotakin muuta huolestuttavaa ja kuuden lapsen kohdalla huolta ja epäilyjä oli ollut lapsen alistamisesta.

Sosiaalityöntekijät arvioivat sijaishuollon tekemän yhteistyön laatua asteikolla 1–5. Pilotissa tätä yhteistyön tekemistä kysyttiin yleisellä tasolla, mutta Seurannassa haluttiin tehdä näkyväksi sitä, että sijaishuoltopaikka joutuu tekemään lapsen huolenpitoon liittyen yhteistyötä monien eri toimijoiden kanssa. Kaiken kaikkiaan sosiaalityöntekijät arvioivat yhteistyön hyväksi.

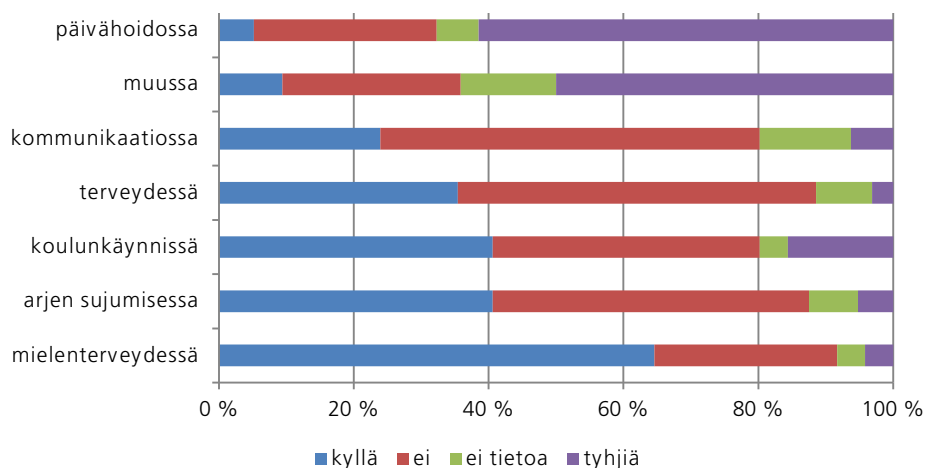
Taulukko 7. Sijaishuollon tekemän lapsen asioissa tapahtuvan yhteistyön arviointi Pilotissa ja Seurannassa

	Sosiaalityöntekijän arvio sijaishuollon yhteistyöstä	N	Keskiarvo
Pilotti	Tekee yhteistyötä lapsen asioissa	85	4.6
	Terveydenhuollon kanssa	91	4.8
Seuranta	Päiväkodin/koulun kanssa	81	5.0
	Sosiaalityöntekijän kanssa	93	4.4
	Lapsen vanhempien kanssa	91	4.2

Kun yhteistyön tekemistä pilkottiin suhteessa niihin eri toimijoihin, joiden kanssa sijaishuoltopaikat joutuvat yhteistyötä tekemään, niin heikoimman arvion sai sijaishuollon ja vanhempien välinen yhteistyö ja seuraavaksi heikoimman yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa. Lapsen arkiseen ja päivittäiseen huolenpitoon liittyvien yhteistyötahojen kuten koulun tai päiväkodin kanssa sosiaalityöntekijät arvioivat yhteistyön sujuvan täydellisesti.

Lapsen erityistarpeet ja saatu tuki

Lasten erityistarpeita ja sijaishuollon aikana saadun tuen riittävyttä kartoitettiin näiden lasten kohdalla mielenterveyden, terveyden, koulunkäynnin, arjen sujumisen, kommunikaation, päivähoidon ja muiden mahdollisten tarpeiden ja tukien kohdalla. Kuten aiemmin lasten tarinoiden kohdalla tuli näkyväksi, niin usein yhdellä lapsella on useampia kuin yhdenlaisia erityistarpeita ja lapsi tarvitsee monenlaisia tukea selviytyäkseen. Erilaiset erityistarpeet voivat myös olla kovin eriaikaisia eikä niitä kaikkia voida tietää lapsen huostaanottovaiheessa. Sijaishuollon aikana erityistarpeet tulevat esiin lapsen kasvaessa kuten esimerkiksi Annin tarinassa on tuotu esiin. (ks. Anni, Kahdeksan tarinaa).

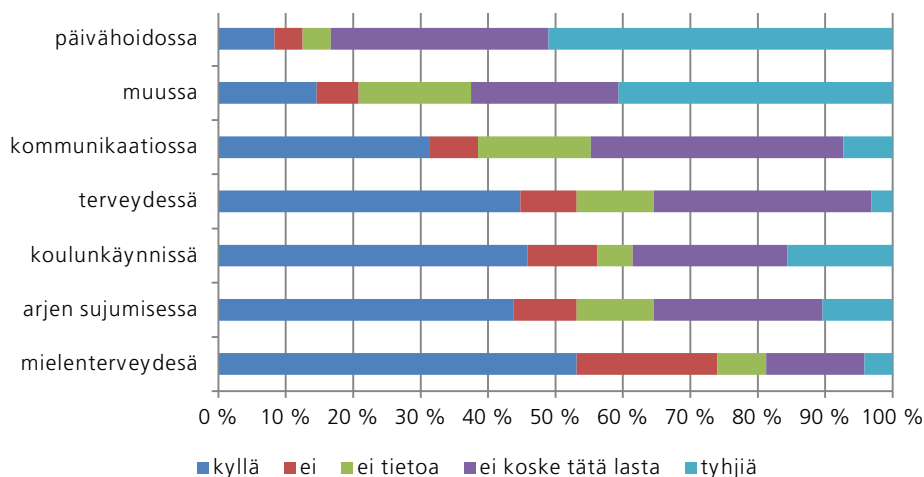

Kuvio 11. Lasten erityistarpeet sijaishuollon aikana (N=96)

Vuonna 2006 huostaanotettujen lasten (n=96) kohdalla mielenterveyteen liittyviä erityiserityistarpeita on ollut yli 65 prosentilla (n=62) sijaishuollon aikana. Sosiaalityöntekijät täsmensivät näiden tarpeiden johtuvan varhaisen vuorovaikutuksen ongelmien aiheuttamista traumaista 10 lapsen kohdalla. Masentuneisuus mainittiin 10 lapsen kohdalla. Yhden lapsen kerrottiin kärsivän harhoista. Muutoin kuvaukset lasten tarpeita olivat yksittäisiä mainintoja kuten: itsetuhoisuus, painajaiset, aggressiivisuus, psykiatrisen hoidon tarve, nukkumiseen liittyvät ongelmat, epäadekvaattia käytöstä, äkillinen ahdistuneisuus.

Terveysongelmia oli 34 lapsella (35 %). Sosiaalityöntekijöiden kertomat lapsen terveyteen liittyvät haasteet olivat varsin vakavia ja osin pysyviä. Lapsilla oli syömishäiriöitä, sydänsairauksia, diabetesta, epilepsiaa, nivelvaivoja, migreeniä, laaja-alaisia kehityshäiriöitä, kehitysvamma. Sosiaalityöntekijät kertoivat myös lapsista, joiden sairaudet edellyttivät vaativaa perushoitoa. Perusterveydenhuolto oli saatettu jättää kokonaan hoitamatta ennen huostaanottoa tai lasten diagnosoituja sairauksia oli jätetty hoitamatta. Osan lapsista kerrottiin reagoivan tilanteeseensa monilla erilaisilla somaattisilla tavoilla. Arjen sujumisessa oli ongelmia 41 prosentilla lapsista, samoin oli ongelmia koulunkäynnissä 41 prosentilla ja kommunikaatiossa 25 prosentilla lapsista.

Lasten erityistarpeisiinsa saamaa tukea sosiaalityöntekijät arvioivat pääsääntöisesti riittäväksi. Eniten hankaluutta riittävän tuen saannissa kuvattiin lasten saamien mielenterveyspalveluiden suhteen.

Kuvio 12. Onko lapsi saanut riittävästi tukea erityistarpeidensa kanssa pärjäämiseen tai niiden poistamiseen?

Sosiaalityöntekijöiltä tiedusteltiin vielä erikseen, millaisia palveluja lapsen olivat sijaishuollon aikana käyttäneet ja oliko palvelujen käyttö rajoittunut vain muutamaankäyntiin vai kestänyt pidempään. Lapsista perheneuvolassa oli käynyt 28 prosenttia (n=27). Vähän yli puolella näistä lapsista (n=14) käynnit olivat olleet pidemmän ajanjakson kestäviä. Lastenpsykiatrisia palveluita lapsista oli käyttänyt yhteensä 33 prosenttia (n=32) ja näistä pidempikestoisia hoitojaksoja oli alle puolet (n=15). Sen sijaan nuorisopsykiatriset palvelut, joita kokonaisuudessaan oli saanut 36 prosenttia lapsista, painottuivat vain muutamiin käynteihin (n=21). Aineiston perusteella on vaikeaa päätellä, johtuuko tämä siitä, että psykiatristen nuorisopalveluiden tarjonta on pääasiassa rakennettu poliklinikkapalveluita korostavaksi vai nuorten omasta toiminnasta ja haluttomuudesta ottaa vastaan tarjottuja palveluita. Yksityisten terapiapalveluiden käyttö oli pääsääntöisesti pitkäkestoista. Kaikkiaan 25 prosenttia lapsista oli käyttänyt näitä palveluita.

Päihdehuollon palveluita oli käyttänyt 12.5 prosenttia lapsista, mutta pidempiä hoitojaksoja oli vain neljän nuoren kohdalla. Vaikka nuorten kohdalla päihdeiden käyttö mainittiin usein huostaanottoon johtaneena syynä, oli päihdepalveluiden käyttö kovin vähäistä. Ryhmähaastattelussa sosiaalityöntekijät pohtivat sitä, että päihdepalveluissa keskitytään usein vain päihdeiden käytön katkaisemiseen ja pohdintaan. Näissä palveluissa nuorten muu tuentarve, arkinen huolenpito ja asioiden hoitaminen jää vähemmälle. Toisaalta taas niissä laitoksissa, joissa on erikoistuttu nuorten arkiseen huolenpitoon, saattaa päihdetietous olla vähäistä. Lapsista 33 prosenttia oli saanut erityisopetukseen liittyvää tukea. Tämä tuki oli miltei kaikkien sitä saaneiden kohdalla pitkäkestoista ja vain 4 lapsen kohdalla se rajoittui muutamaankäyntiin.

Lasten rikoksiin syyllistymistä ja rikoksiin liittyviä ongelmia koskevat kysymykset ovat kyselyvastausten perusteella tulkinallisesti epävarmoja. Kaikista vuonna 2006 huostaanotetuista (n=96) lapsista 17 prosenttia oli syyllistynyt rikoksiin kerran tai useammin täytettyään 15 vuotta. Tietojen perusteella ei voida laskea sitä kuinka paljon tämä olisi kaikista yli 15-vuotiaista. Kuitenkin sosiaalityöntekijät arvioivat, että lasten rikoksiin liittyneet ongelmat olivat selvästi vähentyneet huostassaolon aikana. Rikoksiin syyllistyminen ja se onko lapsella sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan rikoksiin liittyviä ongelmia näyttäytyvät erillisinä asioina. Rikoksiin liittyvä tieto jäi kokonaisuudessaan saamatta 14 prosentin osalta.

Pitkät oikeudelliset prosessit keskittyvät muutamaiin lapsiin

Pilottitietojen (Hiitola 2008, 19) mukaan vuonna 2006 huostaanotettujen lasten huostaanotoista oli tahdonvastaisia 36 prosenttia. Pilotissa tässä kysymyskohdassa oli saatu tiedot 102 lapsesta. Seurannassa sosiaalityöntekijät olivat vastanneet 94 lapsen kohdalla kysymyksiin, joissa selvitettiin huostaanottopäätöksestä valittamista ja huostassapidon purkamisen hakemista. Valittaminen on ollut mahdollista myös silloin, kun huostaanotto on ollut suostumukseen perustuva.

Seurannassa huostaanottopäätöksistä oli valitettu 25 (27 %) lapsen osalta. Näistä kahdeksan (8.5 %) kohdalla vanhemmat olivat tehneet useampia valituksia, joista osa oli edennyt korkeimpaan hallinto-oikeuteen asti. Näyttäisi siis siltä, että osa huostaanotoista muodostuu pitkäkestoisiksi oikeusprosesseiksi.

Taulukko 8. Lapsen huostaanottopäätöksestä valittaminen

Valituksen tekijä	Yhden kerran	2–3 kertaa
Äiti	8	1
Isä	3	1
Molemmat vanhemmat	6	6
Lapsi itse	2	0
Asuinkunnan sosiaalitoimi	1	0

Aineiston sisältämissä pitkissä valitusprosesseissa lapsi oli ennen huostaanottoa joutunut sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan lähiympäristössään väkivallan kohteeksi. Näiden lasten elämään liittyvät sosiaalityöntekijöiden kuvaukset lapseen kohdistuneesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä, lapseen kohdistuneesta väkivallasta ja/tai väkivaltaisesta kasvuympäristöstä. Näissä tilanteissa lapset eivät ole itse tehneet valitusta huostaanottopäätöksestä.

18 lapsen huostassapitoon oli haettu purkua, ja näistä lapsista 11 oli sellaisia, joiden huostaanotosta oli myös valitettu kerran. Sen sijaan, jos päätöksistä oli valitettu useammin kuin kerran, eivät vanhemmat olleet hakeneet kertaakaan huostassapidon purkua.

Taulukko 9. Huostassapidon purkuhakemukset hakijan mukaan

Hakija	Yhden kerran
Äiti	9
Isä	3
Molemmat vanhemmat	4
Lapsi itse	0
Ei tietoa	2

Lapsia, joiden huostassapitoon oli haettu purkua, oli yhteensä 18. Näistä lapsista oli 12 lasta kotiutettu. Neljän lapsen kohdalla oli päätöksen huostaanoton purkamisesta tehnyt hallinto-oikeus, neljä oli kotiutettu muuttuneiden olosuhteiden perusteella ja neljä oli tullut täysi-ikäisiksi. Niistä neljästä lapsesta, joiden huostassa pitoon vanhemmat olivat hakeneet purkua ja lapset oli kotiutettu vanhempien muuttuneiden olosuhteiden vuoksi, oli kahden lapsen kohdalla tehty uusi huostaanotto ja sijoitus.

Vanhempien tilanne ja yhteydenpito lapseen

Lastensuojelulaki edellyttää työskentelyä vanhempien kanssa lasten huostaanoton jälkeen. Lastensuojelulain tavoitteena on huostaanoton väliaikaisuus, perheen yhdistäminen ja perhesuhteiden ylläpito. Näitä suhteita voidaan kuitenkin rajoittaa myös hallinnollisilla päätöksillä, jos se on lapsen edun mukaista. Lapsen asiakassuunnitelmaan kirjataan, miten toteutetaan lapsen yhteydenpito ja yhteistoiminta lapsen vanhempien ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa ja miten samalla otetaan lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä. Huostaanotetun lapsen vanhemmille on laadittava vanhemmuuden tukemiseksi erillinen asiakassuunnitelma, jollei sen laatimista ole pidettävä tarpeettomana. Suunnitelma laaditaan tarvittaessa yhteistyössä muun sosiaali- ja terveydenhuollon kuten päihde- ja mielenterveyshuollon kanssa. Lasten vanhemmille ei pääsääntöisesti ole laadittu lastensuojelulain mukaista asiakassuunnitelmaa. Tällainen suunnitelma oli laadittu vain seitsemälle kaikista vanhemmista.

Mia Pitkänen (2011, 20–22) pohtii vanhemmuustyön paikkaa lastensuojelutyössä. Huostaanotossa lapsen subjektiivisuus ja oikeus suojeluun korostuvat ja huostaanoton

perusteet saattavat useinkin liittyä juuri puutteisiin vanhemmuudessa, jolloin lapsen edun katsotaan toteutuvan parhaiten erillään vanhemmista. Sijaishuollon työskentelyn keskiössä on lapsi ja aikuisten osallisuus työskentelyyn voi näyttäytyä vähäisempänä (Pitkänen 2011, 22). Sen sijaan lapsen paikka saattaa näyttäytyä reunalla olemissä lastensuojelun avohuollossa, jossa perheen ongelmia ja perhesuhteita työstetään vanhempien kanssa, (Hurtig 2003), Riitta Laakso (2009, 200–212) kuvasi etnografisessa tutkimuksessaan kahden lastenkodin työntekijöiden käytäntöjä vanhempien kanssa työskentelyssä. Hän erotteli työntekijöiden työskentelystä kolme tapaa työskennellä vanhempien kanssa lapsen sijoituksen aikana. Näitä olivat käytännöllinen kasvatuskumppanuus, vanhemmuuden kontrollointi ja vanhemmaksi houkuttelu. Tämän tutkimuksen tieto ei yllä rottelemaan sitä, millaista työskentelyä sijaisperheissä tai laitoksissa tehdään vanhempien kasvatuskumppanuuden lisäämiseksi tai vanhemmuuteen houkuttelemiseksi. Aiemmassa sijaishuoltoa ja lasten tarpeita käsitelleessä luvussa sosiaalityöntekijät arvioivat yhteistyön lapsen asioissa toimivan sijaishuollon ja vanhempien välillä hyvin, mutta kuitenkin huonommin kuin yhteistyön päiväkodin/koulun, terveydenhuollon tai sosiaalityöntekijän kanssa.

Vanhemmuuden kontrolloinnista, jota tapahtuu paljon sekä sosiaalityön että sijaishuollon arkisissa käytännöissä, tavoitetaan tässä tutkimuksessa juridiset yhteydenpidon rajoittamispäätökset. Jommankumman vanhemman ja lapsen välistä yhteydenpitoa oli rajoitettu 16 lapsen kohdalla. Näistä lapsista kahdeksan kohdalla oli rajoitettu tapaamisia myös sisarusten tai isovanhempien suhteen. Syinä näihin rajoituksiin olivat olleet poliisitutkinnalliset syyt ja tarve turvata lapsen psyykinen hyvinvointi. Muiden kahdeksan lapsen kohdalla rajoittaminen liittyi vanhemman terveydentilan muutokseen ja merkitsi tapaamisten vähentämistä esimerkiksi vain joka kolmas viikko tapahtuviksi. Ainoastaan yhden lapsen kohdalla oli järjestetty väliaikaisesti valvotut tapaamiset vanhemman kanssa. Siis nekin lapset, joiden kohdalla oli tehty yhteydenpidon rajoittamiseen liittyviä päätöksiä, tapasivat vanhempiaan.

Lasten sosiaalisen verkoston kuvaaminen osoittautui sekä kyselyn laatijoille että vastaajille haasteelliseksi. Kysymyksiä laadittaessa oletettiin, että lapsen verkosto muodostuu huostaanoton jälkeenkin suhteista äitiin, isään, sisaruksiin tai muihin sukulaisiin. Verkosto muodostuu ehkäpä vanhempien uusista kumppanuussuhteista ja tätä kautta syntyvästä sosiaalisesta äitiydestä, isyydestä ja sisaruudesta. Sijaisperheissä olevien lasten oletettiin olevan suhteessa sijaisäitiin, sijaisisään, muihin perheen lapsiin ja mahdollisesti sijaisperheen sukulaisiin. Laitoksissa sosiaaliset suhteet taas muodostuvat läheisten lisäksi henkilökuntaan ja muihin lapsiin. Oletettiin, että lapsilla on ystävyssuhteita ja myös muita merkittäviä sosiaalisia suhteita. Lasten yhteydenpito ja verkostot muodostuivat kuitenkin hyvin perinteisen biologista sukulaisuutta korostavan mallin mukaisiksi. Lasten verkostoon kuului äiti (72 %), sisarusia 68 %), sukulaisia (63 %), ystäviä (62 %) ja isä (50 %). Samaan aikaan lapsista 12 ei ollut yhteydessä äitiin, vaikka äiti oli elossa.

Yhteydenpito vanhempien ja lasten välillä sijaishuollon aikana oli toteutunut niin, että 92,4 prosenttia lapsista piti yhteyttä äitiin, ja isään piti yhteyttä 77,8 pro-

senttia. Lasten ja vanhempien välinen yhteydenpito muutti luonnettaan myös sijaishuollon aikana. Yhteydenpidon luonne tai intensiteetti oli vanhempien ja lasten välillä muuttunut sijoituksen aikana noin puolilla lapsista (51 %). Lasten yhteys elossa oleviin vanhempiin oli voinut katketa. Sosiaalityöntekijä kuvasivat elossa olevia vanhempia lapsen sosiaaliseen verkostoon kuulumattomiksi. Lapsista seitsemän eli tilanteessa, jossa kumpikaan vanhemmista ei kuulunut lapsen verkostoon, vaikka molemmat olivat elossa. Muutokset vanhempien ja lasten välisessä yhteydenpidossa liittyivät joko vanhempien tilanteen huononemiseen tai paranemiseen. Vanhemman tilanteen muutokset vaikuttivat lasten tapaamisiin ennakoimattomasti. Tilanteen parantuessa yhteydenpito saattoi lisääntyä, huonontuessa katketa tai vanhempi oli saattanut kadota lähes kokonaan lapsen elämästä. Toisaalta vanhempi, joka ei aiemmin ollut pitänyt yhteyttä lapseen, saattoi ilmestyä lapsen elämään. Yhteydenpidon intensiteetti vaihteli vanhemman asuinpaikan ja terveydentilan mukaan. Myös yleisesti positiiviset muutokset vanhemman elämässä saattoivat johtaa yhteydenpidon vähenemiseen esimerkiksi tilanteissa, joissa vanhempi oli saanut töitä ja muuttanut toiselle paikkakunnalle. Kuitenkin sosiaalityöntekijät arvioivat erilaisen muutosten vanhempien elämäntilanteessa vaikuttavan lapsiin siten, että ne joko lisäsivät tai vähensivät lapsen huolta vanhemmistaan. Vanhemman tilanteen huomattava paraneminen johti yhdentoista lapsen kohdalla huostassa pidon purkuun ja lapsen muuttoon vanhemman luokse. Tosin kaikkien kohdalla tämä muutos parempaan ei ollut pysyvää.

Kaikilla sijaishuoltoon sijoitetuilla lapsilla ei ole elossa isää tai äitiä. Ruotsalais-tutkimuksessa on huomattu, että muihin ikäisiinsä verrattuna sijoitetut lapset ovat useammin kokeneet vanhemman kuoleman ennen sijaishuoltoon tuloa tai sen aikana (Franzén & Vinnerljung 2006). Lapsista 17 prosenttia (n=16) oli kokenut toisen vanhemman kuoleman, joko ennen huostaanottoa tai sen jälkeen. Viiden lapsen äiti oli kuollut: kolmen ennen huostaanottoa ja kahden sen jälkeen. Yksikään vuonna 2006 huostaanotetuista lapsista ei ollut menettänyt molempia vanhempiaan.

Huostaanotettujen lasten vanhemmista ei voida puhua yhtenä kategoriana. Tässä tutkimuksessa korostui sosiaalityöntekijöiden ammatillinen arviointi ja lapsen edun mukainen työskentely vanhempien kanssa työskentelyn lähtökohtana. Sosiaalityöntekijät joutuvat työskentelemään moneen suuntaan lapsen ja vanhemman suhteen säätelämiseksi sijaishuollon aikana. Tämän tutkimuksen tulokset korostavat yksilöllistä harkintaa ja työskentelyä vanhempien ja vanhemmuussuhteiden kanssa sen sijaan, että kehitettäisiin erityisiä kaikille huostaanotettujen lasten vanhemmille suunnattuja vanhemmuutta tukevia palveluita. Vanhempien lisäksi lapsen moninaiset muut sukulaisuussuhteet olivat lapsille merkittäviä tukevia suhteita, joita tulisi korostaa aikaisempaa enemmän.

Mikä muuttui sijaishuollon aikana?

Kyselyssä pyrittiin saamaan esille sosiaalityöntekijän kokonaisarvio lapsen tilanteesta tämän hetkisestä näkökulmasta. Sosiaalityöntekijöiden arviointien mukaan huostaanotto ja sijoitus eivät poista kaikkia lapsen elämään huostaanottohetkellä liittyneitä ongelmia tai haasteita, mutta lastensuojelun toimilla voidaan kuitenkin vähentää niitä merkittävästi suurella osalla lapsista. Seuraavassa taulukossa kuvataan lapsen tilanteeseen liitettyjä tekijöitä vuoden 2006 huostaanottoaikaan ja vuonna 2011. Vertailu on tehty kysymällä samoja kysymyksiä kuin Pilotissa ja yhdistämällä kaksi luokkaa (paljon ja erittäin paljon) toisiinsa. Näistä luokista on laskettu prosenttiosuudet.

Taulukko 10. Sosiaalityöntekijöiden arvio lapsen tilanteeseen paljon ja erittäin paljon liittyneistä tekijöistä lasta huostaanotettaessa vuonna 2006 (Pilotti) ja huhtikuussa 2011 (Seuranta) (% -osuudet)

	Pilotti 2006	Seuranta 2011	Seuranta N
Fyysinen hoiva on puutteellinen	41	2	91
Emotionaalinen hoiva on puutteellinen	73	8	90
Lapsi sairastelee paljon tai on fyysisesti vammainen	12	2	91
Lapsen kehitys on viivästynyt	18.5	6.5	92
Lapsella on ristiriitoja vanhemman/vanhempien kanssa	50.5	20	91
Lapsi on kokenut väkivaltaa	28.4	9	90
Lapsen psyykinen terveys on huono	44.7	20	86
Lapsi käyttää väärin päihteitä	14.5	3	90
Lapsella on vaikeuksia kaverisuhteissa	19.6	13	91
Lapsella on vaikeuksia koulunkäynnissä	37	11	88
Lapsella on vaikeuksia asumisessa	2	5	91
Lapsella on vaikeuksia taloudenpidossa	1	14	90
Lapsella on rikoksiin liittyviä ongelmia	10.6	4.5	88

Verrattaessa sosiaalityöntekijöiden arvioita toisiinsa, on näiden arvioiden mukaan lapsen fyysinen ja emotionaalien hoiva parantunut sijaishuollon aikana selvästi. Samoin sijaishuollossa on pystytty tarjoamaan suurimmalle osalle lapsista väkivallaton kasvuympäristö. Muutokset selkeästi parempaan suuntaan liittyvät lasten sairastelemiseen tai vammaisuuteen, kehityksen viivästymiseen, vaikeuksiin koulunkäynnissä ja lapsen päihteiden käyttöön. Nämä lasten elämää rasittaneet tekijät näyttävät arviointien mukaan vähentyneen viiden vuoden kuluessa merkittävästi, vaikkakaan ne eivät kaikkien lasten elämästä poistu. Sen sijaan lasten vaikeudet kaverisuhteissa, ristiriidat vanhempien kanssa, rikoksiin ja psyykkiseen terveyteen liittyvät ongelmat näyttävät kyselyn

tulosten valossa sellaisilta asioilta, joiden kanssa myös sijaishuollon aikana ja sen jälkeen joudutaan edelleen työskentelemään. Asumiseen ja taloudenpitoon liittyvät vaikeudet ovat vuonna 2006 huostaanotettujen lasten kohdalla lisääntyneet verrattuna huostaanotto aikaan, mutta tämä johtunee lasten siirtymisestä jälkihuoltoon ja itseenäisen elämän harjoittelun aloittelusta, joka ei kaikkien kohdalla suju täysin mutkitta.

Lasten nykytilannetta kartoitettiin myös kahdella avoimella kysymyksellä, joissa sosiaalityöntekijöitä pyydettiin nimeämään kolme tällä hetkellä lasta tukevaa ja kolme uhkaavaa tekijää. Kolmen tukevan tai kolmen uhkaavan tekijän erittelemineen oli vastattaessa sosiaalityöntekijöille vaikeaa. Aineisto on analysoitu ensimmäisen tukevan ja ensimmäisen uhkaavan tekijän mukaan, koska muut tekijät muodostuivat näiden variaatioiksi, jos sosiaalityöntekijät olivat niitä maininneet.

Taulukko 11. Mitkä ovat tällä hetkellä lapsen tilannetta tukevat tekijät?

Yhteenveto lapsen tilannetta tukevista tekijöistä	N=96
Sijaishuollon sosiaaliset suhteet	27
Vanhemmat, suku ja läheisverkosto	14
Itsenäistyminen ja opiskelu	12
Vakaa tilanne ja säännöllinen arki ja rajat	10
Viranomaistuki/terapia	8
Lapsen helppo persoonallisuus, sosiaaliset taidot ja omat kyvyt	7
Päihitteettömyys	1
Lapsen nykytilanteesta ei ole tietoa	17

Sijaishuollon sosiaalisia suhteita korostettiin lasta tukevinä yhtäläillä laitoksissa olevina kuin sijaisperheissä syntyvinä suhteina lasten ja heitä hoitavien aikuisten välillä. Sijaisperheisiin liitettiin myös kiintymyssuhdetta kuvaavia käsitteitä ja lasta kuvattiin perheen jäsenenä. Lasta tukevat tekijät olivat yhdistelmiä edellä mainituista luokiteluista ja vaihtelevat sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa lapsen iän ja elämänvaiheen mukaan.

Sosiaalityöntekijä saattoi kuvata vastauksessaan lapsen tilannetta tukevia tekijöitä seuraavasti: ”1. läheiset ihmiset sekä sijaisperheessä että äidin suvussa sekä yhteys isään 2. normaali arki koulussa 3. perheneuvolan psykologin käynnit oman identiteetin tukemiseksi.” (id.56). ”Hyvä suhde lastenkodin pariin työntekijään ja se, ettei tarvitse kantaa huolta veljestä ja jäädä huomiotta veljen viedessä kaiken huomion” (id.62).

Yhä huostassa olevien kohdalla korostui tukevinä rakenteita tai tekijöinä myös arki ja rajat. ”Vakaa, turvallinen ja johdonmukainen arki ja kasvatus; kontaktit varhaislapsuuden kehityksessä tapahtuneiden viivästymien sekä käytöshäiriöiden hoitamiseksi ja lääkitys; strukturoitu arki, johon myös koulunkäynti liittyy.”

Taulukko 12. Mitkä ovat tällä hetkellä lapsen tilannetta uhkaavia tekijöitä?

Yhteenveto lapsen tilannetta uhkaavista tekijöistä		N=96
Lapseen liittyvät uhat (n=40)	Psyykkiset vaikeudet/traumahistoria	11
	Opintojen keskeytyminen, asunnottomuus, irrallisuus ja ajelehtiminen	11
	Oma kielteinen asenne auttaviin tahoihin	6
	Päihteet	5
	Työttömyys	4
	Terveys	3
Vanhempiin ja sukuun liittyvät uhat (n=29)	Vanhempien/suvun elämänvaikeudet ja terveysongelmat	12
	Huoli omasta tai läheisten selviytymisestä	5
	Sosiaalinen perimä	4
	Ristiriidat yhteydenpidossa vanhempiin	4
	Ristiriidat vanhempien välillä	3
Palvelujärjestelmään liittyvät uhat (n=13)	Muutokset sijaisperheessä/perheen väsyminen	9
	Ristiriidat vanhempien ja sijaishuollon välillä	2
	Palvelu/oikeusjärjestelmän hitaus	2
Ei uhkia/ei tietoa	Ei uhkia	4
	Ei tietoa	11

Lapsen tilannetta uhkaaviksi tekijöiksi sosiaalityöntekijät nimesivät yhtäläillä lapsen, vanhempiin kuin palvelujärjestelmäänkin liittyviä tekijöitä. Suurimpana uhkana nähtiin vanhempien ja suvun elämänvaikeudet ja terveysongelmat (n=12). Seuraavaksi korostuivat lapsen psyykkiset vaikeudet ja traumahistoria (n=11) samoin kuin opintojen keskeytyminen, asunnottomuus, irrallisuus ja ajelehtiminen (n=11). Neljännelle sijalle uhkasi nousivat muutokset sijaisperheessä ja sijaisperheen väsyminen (n=9).

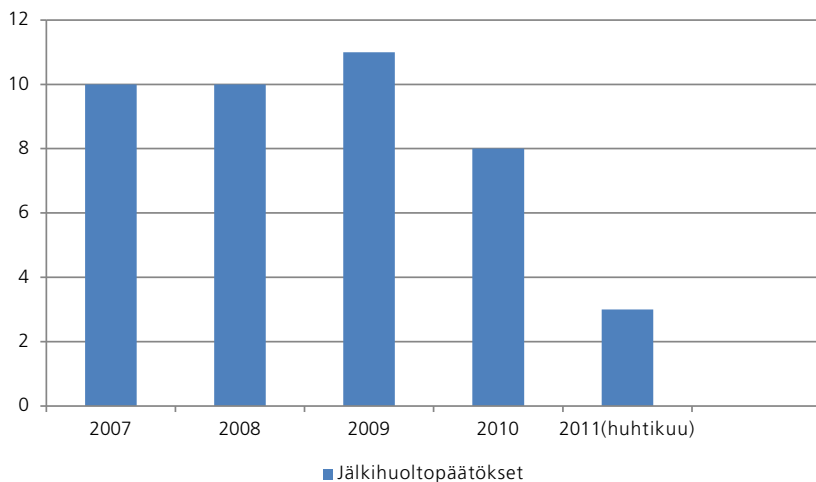
Sijaishuollon aikana lasten tilanne muuttui sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan kaiken kaikkiaan huomattavasti paremmaksi ja turvallisemmaksi verrattuna aikaan jolloin huostaanotto tehtiin. Lapsille muodostui sijaishuollossa sellaisia sosiaalisia suhteita, jotka tukivat lasta. Kolmen tärkeimmän lasta tukevan asian yhdistelemänä korostuivat juuri sijaishuollon sosiaaliset suhteet, vanhempien, läheisverkoston ja suvun tuki lapselle ja lapsen itsenäistyminen ja opiskelu. Lasta uhkaavina tekijöinä korostuivat lapsen vanhempien ja suvun elämänvaikeudet, lapsen omaan psyykkiseen terveyteen liittyvät uhat kuten lapsen traumahistoria ja lapsen opintojen keskeytyminen. Tulokset korostavat sitä, että lapsen ollessa huostaanotettuna on huolehdittava lapsen hyvinvoinnin lisäksi myös lapselle tärkeiden ihmisten hyvinvoinnista ja riittävästä tuesta - olivat nämä sitten omia tai sijaisvanhempia tai laitosten henkilökuntaa.

Jälkihuoltoon sitoutumisen haasteet

Lastensuojelulaki (LsL 417/2007 75§) velvoittaa kuntien sosiaalihuollosta vastaavaa toimielintä järjestämään lapselle tai nuorelle jälkihuoltoa sijaishuollon päättymisen jälkeen. Jälkihuolto on järjestettävä myös avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päättymisen jälkeen, jos sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut lapseen yksin. Kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisen jälkeen viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 21 vuotta. Jälkihuollossa olevat (n=29) ovat tässä aineistossa pääosin olleet 13–15 –vuotiaina sijoitettuja ja heidät oli sijoitettu laitoksiin. Koska yli puolet vuonna 2006 huostaanotetuista lapsista (n=103) oli huostaanottoaikaan yli 13-vuotiaita ja näistä tyttöjen osuus oli 34 prosenttia (n=35) (ks. Hiitola 2008), niin suuri osa tytöistä oli viidessä vuodessa kulkenut lastensuojelupolkunsa loppuun ja huostassapito on heidän kohdallaan päätynyt iän perusteella. Teini-ikäisinä huostaanotettujen tyttöjen määrä näkyi viisi vuotta myöhemmin erityisesti jälkihuollossa olevien tyttöjen määränä.

Vaikka kunnilla on velvollisuus järjestää jälkihuoltoa, ei asiakkailla ole velvollisuutta ottaa sitä vastaan. Lyhyehkön sijaishuollossa elämisjakson jälkeen ilman siirtymistä jälkihuoltoon kotiin palanneita lapsia oli kahdeksan. Heistä nuorin oli ollut huostaanotettaessa vuoden ikäinen ja vanhin 15-vuotias. Heidän kohdallaan korostettiin erityisesti vanhempien tilanteen kohenemista, joka oli mahdollistanut lapsen kotiuttamisen. Näiden lasten kohdalla sijaishuollon (laitoksen tai sijaisperheen) merkittävyys oli sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa varsin pieni. Ne eväät, joita sijoitusaikana oli elämään saatu, liittyivät pikemminkin vanhempien elämäntilanteen kohenemiseen ja lapsen saamaan apuun esimerkiksi perheneuvolasta. Sosiaalityöntekijöiden kautta saatu institutionaalinen tieto näistä lapsista oli varsin ohutta.

Seurantakyselyssä sosiaalityöntekijät kuvasivat lapsille annettua jälkihuollon tavoitteita ja tukea. He arvioivat tukitoimien toimivuutta ja lasten ja perheiden halua vastaanottaa annettua tukea.

Kuvio 13. Vuosittaiset jälkihuoltopäätökset

Jälkihuoltopäätös oli tehty yhteensä 42 lapselle, mutta jälkihuollon palveluita sosiaalityöntekijät kuvasivat 47 lapsen kohdalla. Näistä neljän kohdalla kuvattiin myös vanhemmille asetettuja jälkihuollon tavoitteita. Osalla ei asiakastietojärjestelmästä löytynyt virallista jälkihuollon suunnitelmaa ja osa asiakkaista oli itse kieltäytynyt suunnitelman teosta tai sanoutunut kirjallisesti irti jälkihuollon vastaanottamisesta.

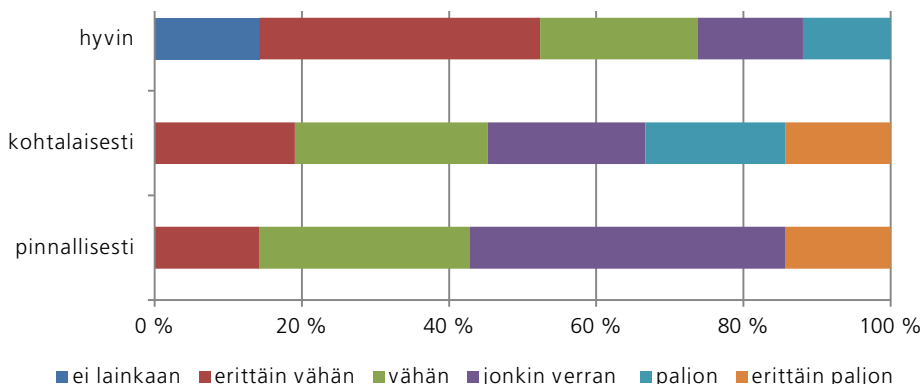
Kaikkien jälkihuollossa olleiden kolme tärkeintä jälkihuollon tavoitetta liittyivät koulunkäyntiin tai opiskeluun, itsenäiseen asumiseen/arkeen ja raha-asioiden hoitoon. Tuen muotoina mainittiin taloudellinen tuki, avustaminen asunnon ja opiskelupaikan hankinnassa ja psykososiaalinen tuki. Yksittäisiä mainintoja vastaanotetusta tuesta oli myös laitospalveluiden jatkamisesta, päihdepalveluista, verkostotyöstä, terapiasta ja vanhemmuuden tukemisesta perheneuvolan palveluin.

Kun jälkihuoltoa tarkastellaan sen vastaanottamisen ja jälkihuoltoon sitoutumisen mukaan, niin 47 kuvatussa jälkihuollon asiakkaasta tarjottua tukea oli ottanut vastaan noin puolet. Puolet taas oli ottanut sitä vastaan osittain tai ollut sitoutumatta kaikkeen tarjottuun tukeen. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa näkyi yhtäläillä nuorten kuin vanhempienkin halu määritellä itse tarvitsemiaan palveluita suhteessa jälkihuoltoon tarjottuihin palveluihin. Toisaalta sosiaalityöntekijät kertoivat myös ajoittaisuudesta, joka liittyi palvelujen vastaanottamiseen ja myös tarpeeseen. Osa sosiaalityöntekijöistä myös tulkitsi nuoren itsenäisen ja ajoittaisen avun hakemisen järkeväksi tilannekohtaiseksi arvioinniksi, kun taas osaa nuorista kuvattiin tukea vastustavina. Lapsista ainoastaan kaksi oli jatkanut asumista sijaisperheessä jälkihuollon aikana, kun taas laitoksessa tai sen itsenäistymisyksikössä asumista oli huostaanoton päättymisen jälkeen jatkanut kahdeksan lasta.

Sosiaalityöntekijöiden huoli lapsesta ja sosiaalityöntekijöiden pysyvyys

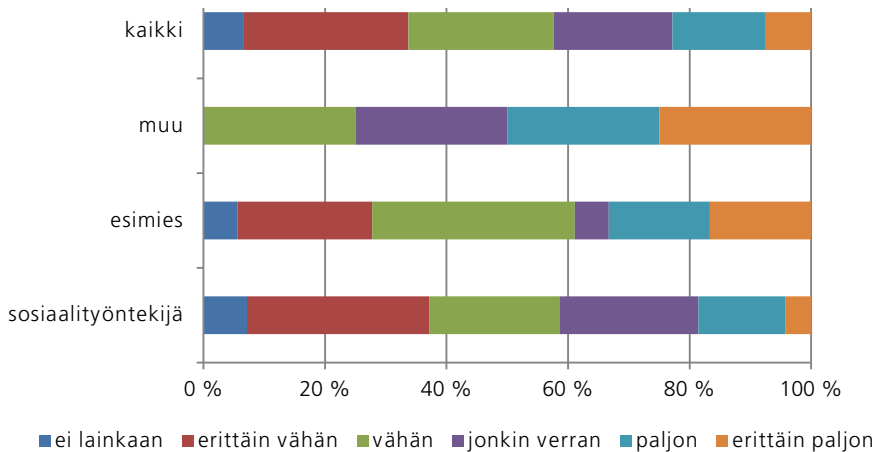
Suomessa entiset lääninhallitukset, nykyiset aluehallintovirastot, ovat toistuvasti raportoineet peruspalveluselvyksissään pätevien sosiaalityöntekijöiden puutteesta ja työntekijöiden vaihtuvuudesta, joita pidetään uhkana perheiden auttamisen pitkäjänteisyydelle ja suunnitelmallisuudelle. (Heino 2009, 210.) Caroline Leeson (2010) käyttää sosiologisen tunnetyön (Hochschild 1983) käsitettä analysoidessaan sijaishuollossa elävien lasten ja sosiaalityöntekijän tekemän työn suhdetta. Hänen mukaansa aikaan, resursseihin ja työntekijöiden emotionaaliseen tukeen liittyvä niukkuus, samoin kuin organisaatioiden linjaukset sosiaalityöntekijän työstä heijastuvat lapsen ja sosiaalityöntekijän suhteeseen. Tällaisessa prosessinjohtajasuhteessa sosiaalityöntekijät voivat hoitaa lapsen asioita (caring for children), mutta heidän tulee säädellä hoivaan liittyvää tunnepuolta (caring about children). Tutkiessaan suomalaisten lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työssä jaksamista ja jatkamista ovat Tarja Pösö ja Sinikka Forsman (2012) todenneet lasten ja perheiden auttamisen olevan yksi pitkään lastensuojelussa työskennelleitä sosiaalityöntekijöitä motivoiva ja yhdistävä tekijä. Kun sosiaalityöntekijät korostivat jaksamisensa lähteenä työhön liittyvää auttamista, niin tällä henkilökohtaisella auttamissuhteella tasapainotettiin sekä erilaisia organisaatioon että lainsäädäntöön liittyviä muutoksia, joita sosiaalityöntekijät kohtasivat arkisessa työssään.

Tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden ajan kanssa syntyvä henkilökohtainen suhde lapseen ja lapsen auttaminen muodostuivat merkitykselliseksi yhtäläillä asiakkuuden aikana kuin sen päättymisen jälkeenkin. Vaikka kyselyssä oli monissa kysymyksissä mahdollisuus vastata, ettei tietoa ole, kertoi yksi vastaajista kokeneensa yhtäläillä omat tietonsa lapsen asioista kuin lastensuojelun asiakirjatiedon liian puutteellisen vastaamiseen: ”Otin yhteyttä asiakkaaseen, jotta sain varmuutta vastauksiin. Ilman em. yhteydenottoa olisin kokenut asiantuntijuuteni hyvin vajavaiseksi...” Se, miten hyvin vastaaja kertoi perehtyneensä lapsen asioihin, oli yhteydessä siihen, miten huolissaan hän oli vastaushetkellä lapsen tilanteesta.

Kuvio 14. Vastaajan perehtyneisyys lapsen asioihin ja huoli lapsesta

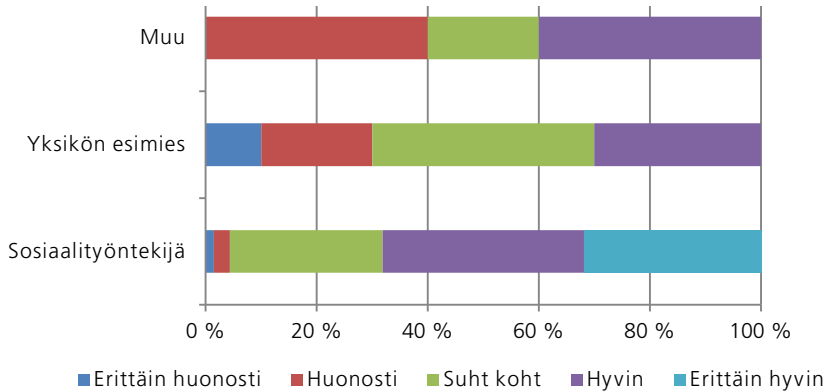
Lastensuojelutyön erityisyys ja ehkäpä henkilökohtaisuuskin näkyi siinä, että huolen määrä väheni, jos lapsen tilanteesta oltiin hyvin perillä eikä päivittäin. Sosiaalityöntekijän pysyvyydellä, ja sillä että hän tuntee lapsen asiat hyvin, on vaikutus siihen millaiseksi lapsen tilanne tulee arvioitua. Ne vastaajat, jotka kertoivat perehtyneensä lapsen asioihin hyvin, olivat vähemmän huolissaan lapsen tilanteesta kuin ne vastaajat, jotka kuvasivat omaa tietoaan lapsesta ja lapsen asioihin perehtyneisyyttään kohtalaiseksi tai pinnalliseksi. Arviointeihin vaikuttaa lapsen ja sosiaalityöntekijän suhteen läheisyys. Lapsen nykyinen asiakkuus vaikutti myös arviointeihin tämän hetkisen huolen määrästä.

Kuvio 15. Vastaajan asema organisaatiossa ja huoli lapsen tämän hetkisestä tilanteesta

Niistä seitsemästä lapsesta, joiden tilanteesta oltiin erittäin paljon huolissaan, oli kaksi lasta huostaanotettuina, yksi jälkihuollossa ja neljän asiakkuus oli päättynyt. Näiden lasten tilanteisiin liittyi vakavia huolen aiheita, mutta huolen määrään näyttää vaikuttavan myös vastaajan asema organisaatiossa. Erityisesti muut vastaajat, jotka olivat perehtyneet lapsen asioihin pääasiassa vain asiakirjojen perusteella, olivat huolissaan lasten tilanteista. Myös esimiesten huoli oli suurempaa kuin lapsen asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden.

Vastaajien erot näkyivät myös koko huostaanotto-prosessin onnistumisen arvioinnissa, jossa yksiköiden esimiehet ja muut vastaajat käyttivät vastatessaan varovaisempaa arviointiskaalaa kuin lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät.

Kuvio 16. Vastaajan asema organisaatiossa ja arviot huostaanotto-prosessin (huostaanotto, sijoitus/sijoitukset) onnistumisesta kokonaisuudessaan

Esimiehet ja muut vastaajat eivät kertaakaan arvioineet lapsen huostaanotto-prosessin onnistuneen kokonaisuudessaan erittäin hyvin.

Pilottitutkimuksessa kysyttiin sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta huostaanotto-prosessin alusta vastaushetkeen. Tällöin vaihtuvuutta selitettiin organisaation rakenteista johtuvaksi. Erityisesti Tampereella organisaation rakenteista seuraa lapsen asioiden hoidon siirtyminen huostaanoton jälkeen erityiseen sijaishuollon sosiaalityön yksikköön Satamaan. (Hiitola 2008, 16.) Pilotin ja Seurannan välillä on vaikeaa verrata tietoa sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta tai pysyvyydestä, koska Seurannassa näyttäisi olevan enemmän lapsia, joilla on ollut vain yksi sosiaalityöntekijä. Tämä voi johtua siitä, että vastaamishetkellä, kun lapsen huostaanotosta oli kulunut noin viisi vuotta, ei sosiaalityöntekijän muisti enää kantanutkaan asiakkuuden alkuvaiheisiin asti. Vertailtaessa Pilotin ja Seurannan kuvauksia lapsen asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden määrästä luvut voivat yhtäläillä kuvata pysyvyyttä kuin vaihtuvuutta. Pysyvyyttä kuvaavat ne tilanteet, joissa lapsella on ollut huostaanoton alusta alkaen vain yksi tai kaksi sosiaalityöntekijää. Pilotissa näitä lapsia oli 62 prosenttia. Seurannassa viisi vuotta huostaanoton jälkeen 52 prosentilla lapsista oli ollut yksi tai kaksi sosiaalityöntekijää. Kuitenkin niitä lapsia, joiden sosiaalityöntekijä on vaihtunut, oli Seurannassa merkittävästi enemmän kuin Pilotissa. Pilotissa vain 3.9 prosentilla lapsia oli ollut enemmän kuin neljä sosiaalityöntekijää huostaanoton jälkeen. Seurannassa, kun lapsen huostaanotosta oli viisi vuotta, oli 15.6 prosentilla lapsista ollut enemmän kuin neljä sosiaalityöntekijää.

Se, miten kauan sosiaalityöntekijä oli hoitanut lapsen asioita, ei varsinaisesti kuvaa tässä aineistossa sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuutta, koska lasten asiakkuudet ovat myös eripituisia. Lyhytkin aika, on voinut merkitä sitä, että sosiaalityöntekijä on hoitanut lapsen asioita koko lapsen huostassaolon ajan.

Taulukko 13. Aika, jonka sosiaalityöntekijä on hoitanut lapsen asioita

Aika	Seuranta N	Seuranta %	Seuranta % (edelleen huostassaolevat)	Pilotti %
(kaikki)				
alle 6 kk	6	6	0	23
6 kk –1v	12	13	17	8
1–2v	29	31	24	55
3–4v	27	29	32	14
5–6v	13	14	17	
7v tai enemmän	7	7	10	
	N=94	100	100	100

Sosiaalityön asiakkuuden kesto johtuu myös lapsen asiakkuuden päättymisestä eikä ainoastaan sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta. Lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityössä lienee paikallisia vaihteluita, jolloin tietyillä alueilla vallitsee tilanne, jossa sosiaalityöntekijät pysyvät ja asiakkaat vaihtuvat ja toisaalla taas pysyvät asiakkaat ja vaihtuvat sosiaalityöntekijät. Tärkeintä on kuitenkin varmistaa, että sosiaalityöntekijä perehtyy lapsen asioihin hyvin ja tulee tutuksi lapsen kanssa. Tämä vaatii riittävästi aikaa sekä lapsen tapaamiseen, dokumentteihin tutustumiseen että keskusteluun työyhteisössä, jotta sosiaalityöntekijät saavat käyttöönsä organisaation muistiin lapsesta kertyneet tiedot.

Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä seurantalutkimuksessa on tarkasteltu vuonna 2006 huostaanotettujen lasten institutionaalisia polkuja ja tarinoita viisi vuotta huostaanoton jälkeen. Tutkimuksessa saatiin tiedot 97 lapsesta. Tarkastelun kohteena olivat ensinnäkin muutokset lasten institutionaalisissa poluissa huostaanoton jälkeen. Toinen tarkastelun kohde olivat ne erilaiset prosessit, joita huostaanotto ja sitä seurannut sijaishuolto käynnisti lasten kohdalla. Kolmanneksi selvitettiin millaisia erilaisia tarinoita ja institutionaalisia polkuja lapsille muodostuu huostaanoton jälkeen?

Tässä aineistossa lasten polut sijaishuollossa näyttävät jakautuvan aina kahtia. Suurelle osalle lapsista rakentui turvallisuutta, pysyvyyttä ja hyvinvointia tukeva polku ja pienelle joukolla turvaton, katkoksellinen ja ristiriitainen polku, jossa lapsen hyvinvointi oli vaakalaudalla. Suurimmalla osalla vuonna 2006 huostaanotetuista lapsista huostaanotto ja sen jälkeinen sijaishuolto vastasi lapsen tarpeisiin ja loi heille erilaisia reittejä selviytymiseen. Tämä ei kuitenkaan poista sitä huolta, joka liittyy niiden lasten elämään, joiden kohdalla sijaishuollon resurssit ja tarjoamat palvelut eivät lisänneet terveyteen, hyvinvointiin tai turvallisuuteen liitettyjä resursseja. Sijaishuollossa lapsille rakentuu monin tavoin erilaisia polkuja, joissa kaikki ”hyvä” ei tapahdu eikä toteudu yhden lapsen kohdalla, mutta ei myöskään kaikki mahdollinen ”paha” ja elämän arvaamattomuus ja epäoikeudenmukaisuus kasaudu yhdelle lapselle.

Huostaanotettujen lasten institutionaaliset polut ovat eripituisia ja ne voivat päättyä eri tavoin. Viisi vuotta huostaanoton jälkeen huostassapito jatkui enää 44 prosentilla lapsista. Juridisesti huostassapito oli päätetty 56 lapsen kohdalla. Suurin huostassapidon päättymisen syy oli näiden lasten kohdalla täysi-ikäiseksi tulo ($n=41$). Tämän tutkimuksen tulosten perusteella ei korostu ajatus huostassapidon väliaikaisuudesta.

Tutkimuksen tulokset kuitenkin viittaavat siihen, että lasten kohdalla työskentelään tämän väliaikaisuuden periaatteen mukaisesti. Biologisten vanhempiensa luokse oli kaikkiaan lapsista ollut sijoitettuina jossakin vaiheessa 28 prosenttia ($n=25$). Viiden vuoden aikana monen lapsen kohdalla oli aloitettu kotiutukseen tähtäävä työskentely, vaikka tämä työskentely ei johtanutkaan lapsen pysyvään kotiin palaamiseen. Lapsista 11 oli kotiutettu muuttuneiden olosuhteiden perusteella ja näistä lapsista kolme oli otettu uudelleen huostaan. Tässä tutkimuksessa ei ole tavoitettu niitä erilaisia kokemuksia tai merkityksiä, joita lapsilla ja vanhemmilla on näistä kotiutukseen tähtäävistä prosesseista tai niiden erilaisista lopputuloksista. Kuitenkin tällainen työskentely on osa suomalaista lastensuojelua, ja sen jatkotutkiminen olisi erittäin tärkeää ja perusteltua.

Lasten institutionaaliset polut sijaishuollossa jakautuvat pitkiin ja lyhyisiin polkuihin pääasiassa lapsen huostaanottoajan perusteella. Lapsen huostaassapito oli voinut alkaa 17-vuotiaana ja kestää kolme kuukautta tai huostassapito on alkanut alle vuoden ikäisenä ja se jatkui yhä. Lyhyt polku sijaishuollossa oli erityisesti teini-ikäisinä huostaanotettujen kohdalla merkinnyt sitä, että huostaanotolla oli pystytty pois-

tamaan lasta uhkaava välitön vaara. Sijaishuollon aikana oli pyritty ohjaamaan lasta avun ja erilaisten hyvinvointia ylläpitävien resurssien äärelle. Huostaanotto oli parantanut heidän tilannettaan, vaikkakaan se ei poistanut kaikkia ongelmia.

Itsenäiseen elämään siirtyminen huostaanoton jälkeen toi mukanaan uusia haasteita ja ongelmia, joita lapsilla ei välttämättä ollut ennen huostaanottoa tai sen aikana. Asumiseen, taloudenpitoon ja omista asioista huolehtimiseen liittyvät asiat kuuluvat ikäkauden haasteisiin. Jälkihuollossakin lapset jakautuivat kahdelle polulle. Kaikista niistä 47 lapsesta ja vanhemmista, joita sosiaalityöntekijät kuvasivat jälkihuollon asiakkaina, oli tarjottua tukea ottanut vastaan noin puolet. Jälkihuollon palvelujen kohdalla korostui nuorten ja vanhempien oma harkinta erilaisten tarjottujen palvelujen vastaanottamisesta tai niistä kieltäytymisestä.

Eryityisesti jälkihuoltoon siirtyvien nuorten kohdalla tuotiin esiin ongelmana mielenterveyspalvelujen ikäperusteisuus. Sosiaalityöntekijöillä oli huostaanoton päättymisen jälkeen huoli siitä, saavatko nämä lapset tulevaisuudessa riittävästi apua ja tukea aikuisten palveluiden kautta tai kantaako elämä eteenpäin ja kriisien yli haavoittuvan mielenterveyden ja lapsen oman usein heiveröisen tukiverkoston avulla.

Lyhyen polun lasten kohdalla korostui seurantatutkimuksen ajallinen haasteellisuus. Heidän kohdallaan viiden vuoden seurantajakso oli jo liian pitkä aika, sillä tietoa näistä lapsista ja heidän viimeisistä vaiheistaan ei ollut enää saatavissa lastensuojelun asiakirjoista eikä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kautta.

Lapset, joille tässä seurantatutkimuksessa muodostui ajallisesti pitkä instituutio-naalinen polku, ovat olleet ennen kouluikää huostaanotettuja lapsia. Sijaishuollolta tavoiteltiin heidän kohdallaan turvallisuutta, tavallisuutta ja perheenomaisuutta, mutta samalla lapsen erityisiin ja muuttuviin tarpeisiin vastaamista. Ne ongelmat ja puutteet lasten päivittäisessä huolenpidossa, joita heidän kohdallaan oli huostaanottoaikaan, oli pystytty poistamaan. Aika tuo mukanaan uusia ja jatkuvia muutoksia yhtälailla vanhempien elämäntilanteisiin, sijaisperheiden elämään ja lapsen omaan kasvuun liittyen.

Lasten erilaisten elämänmuutosten keskellä sijaishuollon tavoitteet ja niiden seuranta tuovat vakautta ja jatkuvuutta lapsen edun mukaiseen sijaishuollon työhön. Sijaishuollolle asetetut tavoitteet takaavat pysyvyyttä lasten elämässä. Lapsen sijaishuollolle asetetut tavoitteet olivat sosiaalityöntekijöiden kuvauksen mukaan pysyneet samoina 82 prosentin (n=76) kohdalla läpi koko huostassaoloajan. Sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan lapsen viimeisin sijaishuolto paikka oli vastannut lapsen tarpeisiin hyvin tai erittäin hyvin 86 prosentilla lapsista.

Sijaishuollon aikana lasten tilanne muuttui sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan kaiken kaikkiaan huomattavasti paremmaksi ja turvallisemmaksi verrattuna huostaanottoaikaan. Lapsen tilannetta tukevat asiat ja uhat, joita lasten elämässä oli, voidaan tiivistää seuraavasti. Lasta tukivat sijaishuollon sosiaaliset suhteet, vanhempien, läheisverkoston ja suvun tuki lapselle ja lapsen itsenäistyminen ja opiskeluun sitoutuminen. Uhkina taas korostuivat vanhempien ja suvun elämänvaikeudet, lap-

sen omaan psyykkiseen terveyteen liittyvät uhat kuten lapsen traumahistoria ja lapsen opintojen keskeytyminen.

Lapsen huostaanotolla ja sitä seuranneella sijaishuollon työskentelyllä on saatu miltei kaikkien lasten kohdalla aikaan haluttu muutos, joka on vastannut lapsen tarpeita. On kuitenkin syytä korostaa, että tämä muutos on saatu aikaan yhteistyössä. Muutos on monen ihmisen työn tulosta, jossa huostaanotettujen lasten elämään pyritään lisäämään selviytymistä tukevia asioita ja poistamaan tai ainakin vähentämään uhkia, joita lapsen elämään liittyy.

Tässä tutkimuksessa selvitettiin myös huostaanoton jälkeisten sijaishuoltoapaikojen pysyvyyttä tai vaihtuvuutta lasten elinympäristöinä. Lapsille rakentui taas kaksi polkua. Puolet lapsista oli ollut huostaanoton jälkeen sijoitettuina yhteen ja samaan paikkaan. Virallisia sijaishuollon muutospäätöksiä oli vuoden 2006 huostaanoton jälkeen tehty 52 prosentille lapsista (n= 48). Suurin osa lapsista tulee sijaishuollon aikana hoivatuiksi ja kohdelluiksi hyvin. Kuitenkin sosiaalityöntekijät kertoivat yhteensä 20 lapsen kohdalla epäilleensä tai saaneensa tietoonsa, että lapsi oli joko itse joutunut kokemaan sijaishuollossa väkivaltaa tai epäasiallista kohtelua tai tällainen kohtelu oli kohdistunut sijaishuoltoapaikassa johonkin toiseen lapseen.

Kansainvälisessä tutkimuksessa lasten siirtyminen sijaishuoltoapaikasta toiseen on ollut vilkkaan tutkimuskiinnostuksen kohteena. Yvonne A. Unrau (2007) käy kirjallisuuskatsauksessaan läpi 43 aihetta käsittelevää tutkimusta. Hän väittää, että suurimmassa osassa näitä tutkimuksia tieto pohjautuu sosiaalityön dokumentteihin, jotka hänen mukaansa eivät välttämättä edusta työntekijöiden eivätkä lasten tai vanhempien ymmärrystä sijaishuoltoapaikan muutoksista. Ajatus siitä, että sijaishuoltoapaikan muutos on aina negatiivinen asia ja kuvastaa tavalla tai toisella epäonnistumista on usein sisäänrakennettuna tutkimuksiin. Unraun (emt.) mukaan lasten tieto haastaa tätä oletusta, että sijaishuoltoon päätyminen ja paikasta toiseen muuttaminen olisi aina negatiivista ja muutoksia tulisi viimeiseen asti välttää. Ymmärrys siitä, että sijaishuollon muutokset ja muutokset lapsen asuinpaikassa voivat olla samaan aikaan sekä lasta tukevia että vahingoittavia, on tärkeää tarkasteltaessa lasten polkua lastensuojelussa.

On tärkeää myös tarkastella sitä, rakentuuko lapsen polku lapsen tarpeista käsin vain organisaation rakenteiden sanelemana. Niiden lasten kohdalla, jotka olivat vuonna 2011 huostaanotettuina (n=43) arvioivat sosiaalityöntekijät yhdeksän lapsen elävän tilanteessa, jossa sijaisperheen väsyminen oli uhkana lapselle. Sekä sijaisperheissä että laitoksissa tapahtui muutoksia, joita ei ole voitu ennakoida lasta sijoitettaessa. Näissä tilanteissa vaaditaan sosiaalityöntekijöiltä ammatillista arviointia lapsen edusta ja punnintaa lapselle vähiten haitallisesta ratkaisusta. Samalla tarvitaan myös riittävää tukea ja palveluita sijaisperheiden ja erilaisten laitosten henkilöstön tukemiseksi.

Uusimmissa tilastollisissa rekisteriaineistoihin perustuvissa tutkimuksissa tuodaan esille sitä, että huostassa olleet lapset näyttävät huono-osaisimmilta suhteessa ikätovereihinsa. Huostaanotto ja sijaishuolto eivät näytä näiden tutkimusten mukaan poistavan lasten eroja tai eriarvoisuutta suhteessa koulutukseen, terveyteen tai työelä-

mään osallistumiseen. (Vinnerljung, Öman & Gunnarson 2005; Heino & Johnsson 2010; Hiilamo & Kangas 2010.) Mielenterveyspalveluiden käyttö, rikoksiin syyllistyminen ja teiniraskaudet näkyvät tilastollisissa tutkimuksissa jo ennen huostaanottoa osalla huostaanotetuista lapsista (Kestilä ym. 2012b). Toisaalta ei ole olemassa tutkimusta siitä, miten suuria erot huostaanotettujen lasten ja muiden samanikäisten lasten välillä ovat muuhun terveyteen, arjen sujumiseen tai koulunkäyntiin liittyen ennen huostaanottoa ja sijaishuollossa. On kuitenkin syytä olettaa, että erot ovat suuria.

Tässä aineistossa lapsilla oli sijaishuollon aikana erityistarpeita: mielenterveydessä 65 prosentilla, arjensujumisessa 41 prosentilla, koulunkäynnissä 41 prosentilla, terveydessä 35 prosentilla, kommunikaatiossa 25 prosentilla. Rikoksiin oli syyllistynyt 17 prosenttia nuorista kerran tai useammin täytettyään 15 vuotta ja päihdehuollon palveluita oli tarvinnut 12,5 prosenttia. Sosiaalityöntekijät kuvasivat tässä tutkimuksessa lasten saaneen pääsääntöisesti riittävästi apua erityistarpeidensa poistamiseen tai niiden kanssa pärjäämiseen. Avun saamisen arvioinnin kautta näyttäisi siltä, että julkiset ja yksityiset terveyspalvelut, erityisopetuksen palvelut ja sijaishuollon antama tuki arjensujumiseen pystytään räätälöimään suhteellisen hyvin lasten tarpeita vastaavaksi.

Nuorisopsykiatrian tarjoaman tuen riittävydestä sosiaalityöntekijät esittivät kriittisempiä painotuksia, mutta tässä tutkimuksessa ei käy selväksi se, johtuiko kriitikki itse palveluista vai nuorisoikäisten omasta suhtautumisesta näiden palvelujen tarpeellisuuteen itselleen. Yleiset poliittiset linjaukset erilaisten tuki-, terveys- tai mielenterveyspalveluiden suuntaamisesta ja tuottamisesta erityisesti huostaanotetuille lapsille eivät kohtaa erilaisten huostaanotettujen lasten yksilöllisiä elämän tilanteita tai tarpeita. Huostassa olleiden lasten elämään liittyy kokonaisuudessaan sellaista erityisyyttä ja monimutkaisuutta, jota on vaikeaa tavoittaa yleisten linjausten tai sääntöjen avulla.

Tällaiset vaikeasti tavoitettavat ja jatkuvassa muutoksessa olevat asiat liittyvät erityisesti sosiaalisiin suhteisiin ja niiden laatuun. Kuten jo edellä esitettiin niin lasten ja heidän vanhempiensa välinen suhde voi olla yhtäläillä lasta tukeva kuin lapsen hyvinvointia uhkaava asia. Ristiriitaiset suhteet vanhempiin näyttäytyivät sosiaalityöntekijöiden arviointien mukaan olevan huostaanotettujen lasten kohdalla niitä pitkäkestoisia ongelmia, joita pystyttiin vähentämään huostaanoton aikana, mutta ei suinkaan poistamaan. Pääsääntöisesti lapsen biologiset vanhemmat kuuluivat lapsen verkostoon huostaanoton jälkeen. Toisen vanhemman kuoleman oli kokenut 17 prosenttia lapsista, joko ennen sijaishuollon alkamista tai sen aikana. Jommankumman vanhemman ja lapsen välistä yhteydenpitoa oli rajoitettu 16 lapsen kohdalla. Yhteydenpito vanhempien ja lasten välillä sijaishuollon aikana oli toteutunut niin, että 92,4 prosenttia lapsista oli pitänyt yhteyttä äitiin ja isään oli pitänyt yhteyttä 77,8 prosenttia. Lasten ja vanhempien välisen yhteydenpidon luonne tai tapaamisten useus oli muuttunut sijoituksen aikana noin puolilla lapsista (51 %). Samaan aikaan lapsista 12 ei ollut yhteydessä äitiin, vaikka äiti oli elossa. Lapsista seitsemän eli tilanteessa, jossa kumpikaan vanhemmista ei kuulunut lapsen verkostoon, vaikka molemmat olivat elossa. Huostassa olleiden lasten perhesuhteiden pysyvyyttä ja näiden suhteiden

den moninaisia merkityksiä on tutkittu jonkin verran (ks. Collins, Paris & Ward, 2008; Eronen 2012). Tämänkin tutkimuksen tulokset kuvastavat huostaanotettujen lasten perhesuhteiden pysyvyyttä, mutta myös sitä, ettei huostaanotettujen lasten vanhemmista ja heidän suhteestaan lapseensa voida puhua yhtenä kategoriana. Kysymyksessä ovat hyvin henkilökohtaiset lasten ja vanhempien väliset suhteet. Tässä tutkimuksessa on voitu osin tehdä näkyväksi erilaisten lapsi-vanhempi -suhteiden kirjoa, joka liittyy huostaanotettujen lasten ja heidän vanhempiansa välisiin suhteisiin. Näiden suhteiden ylläpito, arviointi ja erilainen sääntely ovat lastensuojelun sosiaalityön ja sijaishuollon toteuttajien vaativa tehtävä, josta jatkotutkimuksen tekeminen olisi toivottavaa. Jatkotutkimusta tarvitaan myös siitä miten lapset itse ja heidän vanhempansa merkityskelistävät näitä suhteita, niiden laatua, ylläpitämistä tai rajoittamista.

Huostaanotettujen lasten institutionaaliin polkuihin vaikuttavat myös erilaiset kunnalliset ja valtakunnalliset ohjeet ja työn organisoinnin porrastukset lastensuojelussa. Nämä muutokset yhtäläillä sosiaalityöntekijöiden työssä kuin sijaishuollossa saattavat toimia huostaanotettujen lasten kohdalla niin, että lapsen elämä ja tarpeet sopeutetaan organisaatioon eikä päinvastoin. Sijaishuollossa voi olla käytäntönä, että lapset sijoitetaan aluksi kriisi- tai vastaanottoyksikköön. Työn organisoinnista johtuen lapsen sosiaalityöntekijä voi vaihtua avohuollosta sijaishuoltoon siirryttäessä. Tälläkin polulla, jolla tutkittiin sosiaalityöntekijän ja lapsen suhteen pysyvyyttä, tapahtui jako kahteen. Viisi vuotta huostaanoton jälkeen 52 prosentilla lapsista oli ollut yksi tai kaksi sosiaalityöntekijää. Tämän voi ajatella kuvaavan pysyvyyttä myös sellaisessa organisaatiossa, jossa työ avohuollon ja sijaishuollon välillä on porrastettu.

Toisaalta pahimmillaan melkein 16 prosentilla lapsista oli ollut jo enemmän kuin neljä sosiaalityöntekijää huostaanoton jälkeen. Tämä merkitsee lapsen kohdalla sosiaalityöntekijän vaihtumista noin kerran vuodessa. Kunnallisissa sosiaalityön organisaatioissa tulisi kiinnittää erityistä huomiota siihen, miten taataan sijaishuollossa asuville lapsille laadukas sosiaalityö ja mahdollisuus luoda henkilökohtainen suhde lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. On vaikeaa kuvitella, että henkilökohtainen suhde muodostuisi ihmiseen, jonka mahdollisesti tapaa kerran tai kaksi. Näissä tilanteissa sosiaalityössä korostuu prosessinjohtajasuhde, jossa sosiaalityöntekijät kyllä voivat hoitaa lapsen asioita, mutta oppivatko he tuntemaan lapsen ja hänen tarpeensa, lasta sijaishuollossa hoitavat aikuiset, lapsen vanhemmat ja läheisverkoston riittävän hyvin tehdäkseen laadukasta lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelutyötä? Entä mitä tapahtuu niille lapsille sijaishuollossa, joille erilaiset muutokset alkavat kasautua? Osaavien lastensuojelun ammattilaisten kouluttaminen, palkkaaminen ja työssä pitäminen jakautuu yhteiskunnassa monen toimijan vastuulle. Sellaisten poliittisten linjauksen tekeminen, joilla taataan sekä sosiaalityöntekijöiden, laitosten henkilöstön että perhehoitajien koulutus ja työolot, on ensisijaisen tärkeää. Vain lapsen arjessa olevien ihmisten päivittäisen työn, jaksamisen ja läsnäolon kautta voidaan vastata lapsen yksilöllisiin ja muuttuviin tarpeisiin huostaanoton aikana. Tällaisiin aikuissuhteisiin lapsella tulisi olla oikeus.

Huostaanotettujen lasten kanssa työskentely on yksilöllistä. Jokainen lapsi on nähtävä ja tunnettava omassa tilanteessaan ja omien verkostojensa keskellä. Työ vaatii sosiaalityöntekijältä jaksamista, erityistä ammattitaitoa ja runsaasti käytännön viisautta. Työ vaatii Tarja Pösön (2012) sanoin uskallusta nähdä ”paha hyvässä ja hyvä pahassa”. Tämä näkeminen kohdistuu yhtälailla lapsen biologiseen perheeseen, sijaisperheeseen, laitokseen, lapselle annettaviin palveluihin ja myös tulevaisuuden ennakkointiin. Osin tällä kokeneiden sosiaalityöntekijöiden katseella voi myös selittää sitä, miksi lasten tilanteiden arvioinnissa ja lapsiin kohdistuvassa huolessa, oli eroja tutkimukseen vastanneiden kesken. Huolen määrä väheni, jos lapsen tilanteesta oltiin hyvin perillä eikä päinvastoin.

Tälle kokeneiden sosiaalityöntekijöiden moraaliselle järkeilylle tulisi raivata enemmän tilaa (esim. Forsberg & Autonen-Vaaraniemi 2012). Lapsen tilanteeseen on tärkeää perehtyä niin hyvin, että sosiaalityöntekijällä on riittävästi tietoa lapsen yksilöllisistä tarpeista ja lapsen tilanteesta, jotta hän voi arvioida mitkä asiat juuri tämän lapsen kohdalla tukevat tai uhkaavat lasta ja mitä näille asioille pitäisi tehdä. Sosiaalityöntekijän on myös kyettävä arvottamaan tuen ja uhan keskinäisiä suhteita ajassa mahdollisesti muuttuvina. Lapsen yksilöllisen tilanteen tunteminen on erityisen tärkeää, jotta lasta on mahdollista ohjata ja tukea yhdessä lapsen ja muiden toimijoiden kanssa kohti terveydellisiä ja kulttuurisia resursseja. Työ huostaanotettujen lasten kanssa vaatii sosiaalityöntekijöitä ottamaan huomioon hyvin erilaisia lasten vaihtelevia ja muuttuvia tarpeita. Se vaatii sosiaalityöntekijöitä tekemään päätöksiä ja suunnitelmia lasten kohdalla tilanteissa, joita leimaa samaan aikaan sekä tavoite lapsi- ja perhekohtaisesta suunnitelmallisuudesta että elämän sattumanvaraisuus ja epävarmuus.

Huomioita tutkimuksen tekemisestä ja tiedon arvioinnista

Vuonna 2006 huostaanotettujen lasten polut alkoivat rakentua erilaisiksi jo huostaanotosta lähtien. Tässä tutkimuksessa polkuja selvitettiin sosiaalityöntekijöiden tiedon kautta, jota käsitteellistettiin organisaation muistin käsitteen avulla. Organisaation muisti koostuu sekä tallennetuista dokumenteista että työntekijöiden omassa henkilökohtaisessa muistissa olevasta tiedosta. Osa organisaation muistista jaetaan työyhteisössä erilaisina tarinoina myös muiden työntekijöiden kanssa. Tämän vuoksi yhdessä tutkiminen osoittautui hyödylliseksi tiedon hankinnan tavaksi. Yhdessä tutkimisen hyödyt liittyvät sosiaalityöntekijöiden ammatillisen tiedon hyödyntämiseen sekä tutkimuksen aineiston keräämistä suunniteltaessa että aineistoa analysoitaessa. Sosiaalityöntekijöillä oli käytännöllinen kokemustieto siitä, millaista tietoa asiakastietojärjestelmän kautta voidaan lasten institutionaalisista poluista löytää ja mitä ei. Heillä oli myös tietoa siitä, millaista ammatillista arviointia sosiaalityöntekijät joutuvat lasten kohdalla tekemään. Tämä tieto muokkasi kyselylomakkeen kysymyksiä ja rakennetta. Kyselyn, sitä täydentäneen ryhmähaastattelun ja yhdessä tutkimisen prosessin avul-

la saatiin suhteellisen kattavaa ja luotettavaa tietoa lasten institutionaalisista poluista vuoden 2006 huostaanoton jälkeen.

Sosiaalityöntekijöiden suhde lapseen, lasta koskevien dokumenttien ammatillinen lukutapa ja ymmärrys ovat tässä tutkimuksessa vaikuttaneet saadun tiedon luonteeseen ja myös lisänneet lapsista saadun tiedon luotettavuutta. Tutkimuksessa yhteistyössä muokattu kyselylomake oli suunnattu erityisesti lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän täytettäväksi ja vastaaminen vaati ammatillista arviointia lapsen tilanteesta. Erityisesti sosiaalityöntekijöiden vastatessa kyselyyn oli tutkimuksen kyselylomake toimiva riippumatta siitä, oliko lapsi yhä huostaanotettuna vai oliko lapsen oma lastensuojelun asiakkuus päättynyt.

Tulkinnassa ja analyysissä merkittävää oli myös kysymysten suhde toisiinsa. Yhdessä tutkimisen hyödyt ovat olleet aineiston analyysivaiheessa merkittäviä, sillä tässä analyysiprosessissa sosiaalityöntekijöille on tullut näkyväksi usein arkisen kiireen ja kriisien taakse jäävä onnistuminen ja lasten tilanteen paraneminen. Tutkijoille taas on tullut näkyväksi se, mikä on ehkäpä poikkeuksellista lasten poluissa ja millaisessa suhteessa lasten polut ovat palvelujärjestelmän organisaatioon. Toisinaan järjestelmä pakottaa lapset tietyille poluille lapsen tarpeista tai sosiaalityöntekijöiden toimista riippumatta. Sekä tutkijoille että sosiaalityöntekijöille tutkimusprosessi on tehnyt näkyväksi niitä monia ennakoimattomia asioita ja tilanteita, joita lapset saattavat sijaishuollon aikana joutua kohtaamaan ja joiden kanssa he joutuvat elämään.

Kyselytietoa pyrittiin täydentämään ryhmähaastattelujen avulla, joiden pohjaksi oli kyselyn tuloksia muokattu alustavien tyyppitarinoiden muotoon. Valitettavasti ryhmähaastatteluja ei pystytty toteuttamaan suunnitellussa laajuudessa ja tämän aineiston rooli ei muodostunut analyysivaiheessa niin merkittäväksi kuin tutkimusta suunniteltaessa oli aiottu. Ryhmähaastattelut toimivat kuitenkin tutkijan tiedon avartajina ja niiden avulla selvisi, ettei vuonna 2006 huostaanotettuja lapsia voi kuvata kolmen tai neljän tyyppitarinan avulla. Sosiaalityöntekijöiden tieto palautui tyyppitarinaa rakennettaessa useammin muistoihin yhdestä lapsesta kuin yleistyksiksi tietyn tyyppisistä lapsista. Koska tavoitteena tutkimuksessa on kuitenkin pyrkiä yleistettävämmälle tasolle, on tämän tutkimuksen alussa vastattu kahdeksan tarinan avulla kysymykseen siitä, kuka on vuonna 2006 huostaanotettu lapsi, millaisia ongelmia hänellä on tai on ollut, ja millaiseksi lapsen institutionaalinen polku muodostui huostaanoton jälkeen. Vastaus ei ollut ollenkaan yksinkertainen vaan se korosti polkujen monimuotoisuutta. Tällainen monimuotoisuus korostaa enemmän yksilöllistä lapsi- ja perhekohtaista harkintaa ja palvelujen räätälöintiä kuin yleisiä ikäperustaisia, lapsi- tai perhepoliittisia linjauksia.

Aineistoa analysoitaessa tavoitteena on ollut olla tietoinen siitä, että tutkimuksessa on kuitenkin kyse valtasuhteesta, jossa sekä tutkijat että sosiaalityöntekijät määrittävät sijaishuollossa eläviin lapsiin liittyvää tiedon määrää, laatua ja tarvetta sekä sitä miten tämä tieto tulee tulkituksi. Kvantitatiivisia menetelmiä käyttäen tässä tutkimuksessa on saatu tietoa määristä ja ajoista, mutta sen ymmärtäminen mikä on hyvää ja

mikä on huonoa, mikä on paljon ja mikä on vähän, mikä on pitkä tai lyhyt aika vaatii tulkintaa joko teoreettisen tai käytännöllisen tiedon avulla. (Ronkainen 2004, 49–61.)

Yhdessä tutkiminen on auttanut yhtäläillä sosiaalityöntekijöitä kuin tutkijoita asettamaan asioita paikoilleen ja oikeisiin suhteisiinsa ja erityisesti oikeisiin mittasuhteisiin. Lastensuojelun kentällä mittasuhteet vaihtelevat niin, että joskus yksikin on liikaa. Lasten omia merkityksiä ja tulkintoja ei tässä tutkimuksessa tavoiteta, mutta lukijaa pyydetään kuitenkin pohtimaan, millaisia merkityksiä joidenkin lukujen takana on yksittäiselle lapselle ja heidän vanhemmilleen.

Lähteet

- Andersson, Gunvor (2005) Family Relations, adjustment and well-being in a longitudinal study of children in care. *Child and Family Social Work*, 10 (1), 43–56.
- Andersson, Gunvor (2009) Foster children: A longitudinal study of placements and family relationships. *International Journal of Social Welfare*, 18, 13–26.
- Biehal, Nina & Wade, Jim (1996) Looking back, looking forward: care leavers, families and change. *Children and Youth Services Review*, 18, 4-5, 425–446.
- Bruner, Jerome (1991) The narrative construction of reality. *Critical Inquiry*, 18(1), 1–21.
- Collins, Mary Elizabeth & Paris, Ruth & Ward, Rolanda L. (2008) The Permanence of Family Ties: Implications for Youth Transitioning From Foster Care. *American Journal of Orthopsychiatry*. Vol. 78. Issue 1, 54–62.
- Collins, Mary Elizabeth & Pinkerton, John (2008) 'The policy context of leaving care services: a case study of Northern Ireland'. *Children and Youth Services Review*, 30:10, 1279–88.
- Gubrium Jaber F. & Holstein, James A. (2009) *Analysing Narrative Reality*. London: Sage.
- Devaney, John (2004) Relating outcomes to objectives in child protection. *Child and Family Social Work* 9, 27–38
- Edwards, Rosalind & Mauthner, Melanie (2002) Ethics and Feminist Research: Theory and Practice. In: Melanie, Mauthner, Maxine Birch, Julie Jessop and Tina Miller (eds.) *Ethics in Qualitative Research*. Sage: London, Thousand Oaks & New Delhi, pp. 14–31.
- Egelund, Tine & Olsson, Martin & Høst, Anders (2011) Breakdown of teenage placements in danish out-of-home care. *Child & Family Social Work*, 1–10.
- Egelund, Tine & Vitus, Kathrine (2009) Breakdown of care: The case of Danish teenage placements. *International Journal of Social Welfare*, 18(1), 45–56.
- Eronen, Tuija (2004) Kiusatut, etsijät, tyytyväiset ja rikkaat – erilaista häpeästä selviytymistä lastensuojelun asiakkaiden omaelämäkertoissa. *Janus* vol. 12 (4) 2004, 359–378.
- Eronen, Tuija (2007) Katsaus 2000-luvulla julkaistuu suomalaiseseen lastensuojelututkimukseen. *Sosiaaliportti*, Online: <http://www.sosiaaliportti.fi/File/2f272051-7b88-4b1c-b0b6-55b1c3beee3e/2000-luvulla%20julkaisu%20lastensuojelututkimus%2007.pdf> [15.1.2011].
- Eronen, Tuija (2009) Kerrottavuuden ulottuvuuksia – iäkkäiden kertomuksia lastenkodista. *Gerontologia* 2/2009, 82–92.
- Eronen, Tuija & Laakso, Riitta & Pösö, Tarja (2010) Now you see them – now you don't: institutions in Finnish Child Protection Policy. Teoksessa Hannele Forsberg & Teppe Kröger (toim.) *Social Work and Child Welfare Politics. Through Nordic lenses*. Bristol: The Policy Press, 147–159.
- Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. *Acta Universitatis Tamperensis* 1713. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Fawcett, Barbara & Featherstone, Brid & Goddard, Jim (2004) *Contemporary Child Care Policy and Practise*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Forkby, Torbjörn & Höjer, Staffan (2011) Navigation between regulations and gut instinct: the unveiling of collective memory in decision-making processes where teenagers are placed in residential care. *Child and Family Social Work*, 16, 159–168.
- Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.) (2012) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järjely ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino.
- Franzén, Eva & Vinnerljung, Bo (2006) Foster children as young adults: many motherless, fatherless or orphaned: a Swedish national cohort study. *Child and Family Social Work*, 11, 254–263.
- Hall, Christopher & Juhila, Kirsi & Parton, Nigel & Pösö, Tarja (ed.) (2003) *Constructing Clienthood in Social Work and Human Services*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Heino, Tarja (2007) Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana., *Stakes*, Helsinki.
- Heino, Tarja (2009) Lastensuojelu – kehityskulku ja paikannuksia. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009*. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 198–213.

- Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2003) Tilastot ja tarinat lastensuojelun tietolähteinä. Yhteiskuntapolitiikka 6/2003. Stakes, 584 – 596.
- Heino, Tarja & Johnson, Marianne (2010) Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kela, 266–293.
- Hiilamo, Heikki & Kangas, Olli (2010) Liiallista huolta vai todellista hätää? Kodin ulkopuolelle sijoittamisen kuntatason taustatekijät suomalaisissa kunnissa 1998–2008. Yhteiskuntapolitiikka 75, 488–497
- Hiitola, Johanna (2008) Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista, Lastensuojelun sijaishuollon kehittäminen Tampereen seutukunnassa ja Etelä-Pirkanmaalla –hanke. Työpapereita Nro 21/2008. Helsinki: Stakes.
- Hiitola, Johanna (2009) Erilaisin eväin huostaspidon jälkeen. Selvitys Tampereella, Hämeenlinnassa, Porissa ja Tampereen seutukunnassa vuonna 2007 lakkautetuista huostassapidoista. Helsinki: THL.
- Huuskonen, Saira & Korpinen, Johanna (2009) Rungas vuosi lastensuojelun avohuollon asiakkuuden alkamisesta: mitä lapsille kuuluu nyt? Lastensuojelun tieto -hankkeen loppuraportti. Tampere: Pikassos Oy.
- Huuskonen, Saira & Korpinen, Johanna & Pösö, Tarja & Ritala-Koskinen, Aino & Vakkari, Pertti (2010) Kolme polkua lastensuojelun avohuollon organisatorisessa muistissa. Yhteiskuntapolitiikka 75:6, 650–658.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemassa: etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Acta Universitatis Lapponiensis 60. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Höjer, Staffan & Forkby, Torbjörn (2010) Care for Sale: The Influence of New Public Management in Child Protection in Sweden. British Journal of Social Work Advance Access, 22, 1–18.
- Josselson Ruthellen (2007). The Ethical Attitude in Narrative Research: Principles and Practicalities. Teoksessa Jean D. Clandinin D. (toim.) (2007) Handbook of Narrative Inquiry. Mapping a Methodology. Sage: Thousand Oaks CA. pp. 537–566.
- Kekoni, Taru (2004) Koulukoti kertomuksena. Teoksessa Markku Jahnukainen, Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 43, 331–352.
- Kemppainen, Sirkka-Liisa (2006) Itseltään huostaan otetut: huumetaustaiset pojat lastensuojelulaitoksessa. Lisensiaatintyö. Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta, sosiaalityö. Rovaniemi.
- Kestilä, Laura & Paananen, Reija & Väisänen, Antti & Muuri, Anu & Merikukka, Marko & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012a) Kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijät - rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Helsinki: THL Yhteiskuntapolitiikka 77(1): 34–52
- Kestilä, Laura & Väisänen, Antti & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012b) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 77 (6/2012). 599 – 620.
- Kitinoja, Manu (2005) Kujan päässä koulukoti: tutkimus koulukoteihin sijoitettujen lasten lastensuojeluasiakkuudesta ja kouluhistoriasta. Helsinki: Stakes.
- Kivinen Tarja (1992) Lastensuojelun moninaisuus. Pitkittäisselvitys lastensuojelun asiakkuudesta. Sosiaali- ja terveyshallituksen raportteja 59/1992.
- Kortteinen, Matti & Elovainio, Marko (2012) Millä tavoin huono-osaisuus periytyy? Teoksessa Sami Myllyniemi (Toim.) Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri. Helsinki: Nuorisosaian neuvottelukunta, julkaisuja 46. 153 – 167.
- Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Känkänen, Päivi (2009) Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Känkänen, Päivi & Rainio, Anna Pauliina (2010) Suojassa mutta näkyvässä – taidelähtöinen toiminta osallisuuden rakentajana lastensuojelussa. Nuorisotutkimus –lehti 4/2010, 4 – 20.
- Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsinki: Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003. Helsingin yliopisto.
- Kääriäinen, Aino (2005) Dokumentointi tiedonmuodostuksena. Teoksessa Mirja Satka, Synnöve Karvinen-Niinikoski, Marianne Nylund ja Susanna Hoikkala (toim.)

- Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 159–171.
- Laakso, Riitta (2009) Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityöstä. Acta Universitatis Tamperensis; 1444. Tampere: Tampere University Press.
- Lastensuojelu 2010.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417
- Leeson, Caroline (2010) The emotional labour of caring about looked-after children. *Child and Family Social Work*, 15, 483–491.
- Loseke, Donilee R. (2007) The Study of Identity as Cultural, Institutional, Organizational, and Personal Narratives: Theoretical and Empirical Integrations. *The Sociological Quarterly*, 48, 661–688.
- Olivera, Fernando (2000) Memory Systems in Organizations: An Empirical Investigation of Mechanisms for Knowledge Collection, Storage and Access, *Journal of Management Studies* 37, 811–832.
- Pekkarinen, Elina (2010) Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 102. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Pekkarinen, Elina (2011) Lastensuojelun tieto ja tutkimus – Asiantuntijoiden näkökulma. Nuorisotutkimusverkosto. Verkkójulkaisu 51, 2011.
- Pekkarinen & Vehkalahti (2012) Instituutiot lapsuutta ja nuoruutta rakentamassa – lapset ja nuoret instituutioita uudistamassa. Johdantoartikkeli teokseen Elina Pekkarinen & Kaisa Vehkalahti & Sami Myllyniemi (Toim.) *Lapset ja nuoret instituutioiden kehyksissä*. Nuorten elinolot – vuosikirja 2012. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 131. Nuorisotutkimusverkosto, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Valtion nuorisosiain neuvottelukunta: Unigrafia Oy, Helsinki.
- Pitkänen, Miia (2011) Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisuja 26. Helsinki: Yliopistopaino.
- Prince, Katie (1996) *Boring Records? Communication, Speech and Writing in Social Work*. London and Bristol: Jessica Kingsley Publishers.
- Puustinen-Korhonen, Aila & Pösö, Tarja (2010) Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. *Lapsiasiainvaltuutetun toimiston julkaisuja* 2010:3.
- Pösö, Tarja (2004) Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. *Tutkimuksia* 133. Helsinki: Stakes.
- Pösö, Tarja (2010) Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalista rajasta. *Janus* 18(4), 324–336.
- Pösö, Tarja & Forsman, Sinikka (2012) Messages to Social Work Education: What makes Social Workers Continue and Cope in Child Welfare? *Social Work Education*. iFirst Article, 1–12.
- Pösö, Tarja (2012) Epilogi. Teoksessa Hannele Forsberg ja Leena Autonen-Vaaranieni (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino. 169–173.
- Reinikainen, Sarianna (2009) Nuorisokodista maailmalle: Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta, kasvatustieteiden laitos.
- Ribbens McCarthy, Jane & Edwards, Rosalind (2011) *Key Concepts in Family Studies*. London, Thousand Oaks, New Delhi, Singapore: Sage.
- Riessman Catherine Kohler (2008) *Narrative Methods for Human Sciences*. Sage: Thousand Oaks CA.
- Ronkainen, Suvi (1999) Ajan ja paikan merkitykset. *Subjektiveetti, tieto ja toimijuus*. Tampere: Gaudeamus.
- Ronkainen, Suvi (2004) Kvantitatiivisuus, tulkinnallisuus ja feministinen tutkimus. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino. 44–69.
- Sallnäs, Marie & Vinnerljung, Bo & Kyhle Westermarck, Pia (2004) Breakdown of teenage placements in Swedish foster and residential care. *Child and Family Social Work* 9, 141–152.
- Saurama Erja (2002) Vastoin vanhempien tahtoa. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2002:7. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Shaw, Ian & Gould, Nick (2001) *Qualitative Research in Social Work. Introducing Qualitative Methods*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Stanley, Liz (1992) *The Auto/Biographical I; Theory and Practise of Feminist Au-to/Biography*. Manchester: Manchester University Press.

- Stein, Eric W. (1995) Organizational Memory - Review of Concepts and Recommendations for Management, *International Journal of Information Management* 15, 17–32.
- Stein, Mike (2006) Young people aging out of care: The poverty of theory. *Children and Youth Services Review*. 28, 422–434.
- Stein, Mike & Munro, Eileen (eds.) (2008) *Young People's Transitions from Care to Adulthood: International Research and Practice*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Syrjälä, Leena, Estola, Eila, Uitto, Minna ja Kauristo, Saara-Leena (2006) Kertomuksen tutkijan eettisiä haasteita. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen ja Irma Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Tietolipas 211. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 181–202.
- Tee, Stephen R. & Lathlean, Judith A (2004) The ethics of conducting a co-operative inquiry with vulnerable people. *Philosophical and ethical issues*. *Journal of Advanced Nursing*. 47 (5), 536–543.
- Törrönen, Maritta (1999) *Lasten arki laitoksessa: elämäntila lastenkodissa ja sairaalassa*. Helsinki : Helsinki University Press.
- Törrönen, Maritta & Vauhkonen, Teemu (2012) *Itsenäistyminen elämänvaiheena. Osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itenäistyvien nuorten hyvinvoinnista*. SOS—lapsikylä ry. Forssa.
- Ukkonen, Taina (2000) *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ukkonen, Taina (2006) *Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa*. Teoksessa Outi Fingeroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 175–198.
- Ungar, Michael (2001) The Social Construction of Resilience Among "Problem" Youth in Out-of-Home Placement: A Study of Health-Enhancing Deviance. *Child and Youth Care Forum*, 30(3). June 2001, 137–154.
- Ungar, Michael (2004) A Constructionist discourse on resilience: Multiple contexts, multiple realities among at-risk children and youth. *Youth and Society* 35 (3), 341 – 365.
- Ungar, Michael (2005). *Pathways to Resilience Among Children in Child Welfare, Corrections, Mental Health and Educational Settings: Navigation and Negotiation*. *Child and Youth Care Forum*, 34(6), 423-444.
- Ungar, Michael (2008). *Resilience across cultures*. *British Journal of Social Work*, 38, 218-235.
- Unrau, Yvonne A. (2007) *Research on placement moves: Seeking the perspective of foster children*. *Children and Youth Services Review* 29, 122–137.
- Vinnerljung, Bo & Öman, Maria & Gunnarson, Thomas (2005) *Educational attainments of former child welfare clients - a Swedish national cohort study*. *International Journal of Social Welfare*, 14, 265–276.
- Vinnerljung, Bo & Sallnäs, Marie (2008) *Into adulthood: a follow-up study of 718 young people who were placed in out-of-home care during their teens*. *Child and Family Social Work*, 13, 144–155.

Liite: Kyselylomake

Tervetuloa täyttämään e-lomaketta.

Tutustu lomakkeeseen ennen kuin aloitat vastaamista esim. TULOSTA LOMAKE.

Lomakkeen täyttöaika on neljä viikkoa 15.3.–11.4.2011. Lomake on ajastettu: julkisuus alkaa 15.3.2011 12.00 ja päättyy 27.5.2011 16.00

Lomakkeeseen vastaaminen kestää noin 30 min/lapsi.

Pitkittäistutkimus huostaanotetuista lapsista: Osio 2

1. Kysely koskee vuonna 2006 huostaanotettuja lapsia ja tietoihin pääsee ottamalla esiin omassa kunnassa 2006 huostaanotetut lapset. Kysely täytetään jokaisesta vuonna 2006 huostaanotetusta lapsesta erikseen.
2. Tietoja ei verrata asiakas- eikä tunnistetetasolla edelliseen kyselyyn. Kyselyssä ei kysytä lasten/nuorten nimiä eikä päätösnumeroita.
3. Kyselyn tavoitteena on ensisijaisesti saada esille tietoa lapsesta ja muutoksista lapsen tilanteesta ja ympäristössä kuluneiden neljän vuoden aikana. Jotta lapsen polkua huostaanoton jälkeen voidaan tehdä näkyväksi, lapsesta tarvitaan tietoa sekä huostaanottohetkeltä vuodelta 2006, nykytilanteesta vuodelta 2011 ja myös neljän(viiden) vuoden ajalta 2006–2010.
4. Osa lasta koskevista tiedoista on suhteellisen helposti löydettävissä lapsen asiakirjoista.
5. Kyselyssä on kuitenkin osioita, joihin vastaaminen vaatii sosiaalityöntekijän ammatillista arviointia lapsen ja perheen tilanteen muutoksista ja muutosten vaikutuksista lapseen.
6. Ensisijaisesti toivotaan, että kyselyyn vastaisi lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai sosiaalityöntekijä/sosiaaliohjaaja, joka tuntee lapsen asioita.
7. Jos arvelet, ettei sinulla ole vastaajana tarpeeksi tietoa tai et tunne lapsen tilannetta tarpeeksi hyvin, niin keskustele asiasta työyhteisössäsi. Työyhteisössä voi joku toinen tuntee lapsen ja perheen asiat paremmin ja voi auttaa vastaamisessa tai vastata kyselyyn.
8. Osassa kysymyksiä on myös vaihtoehto ei tietoa ja sitä toivotaan käytettävän silloin kun lapsen asiakirjoista tai keneltäkään työyhteisössä ei ole tätä tietoa saatavissa.
9. Ensisijaisena toiveena on, että lasta koskeva kysely täytettäisiin kerralla loppuun. Kun olet täyttänyt kyselyn niin palauta lomake painamalla kyselyn lopussa olevaa TALLENNA -painiketta.
10. Kyselyssä on myös mahdollisuus osittaiseen tallentamiseen, jota voi käyttää HÄTÄTÄPAUKSISSA. Myös tämä painike on kyselyn lopussa. Osittainen tallennus tehdään klikkaamalla: Tahdon tallentaa täyttämäni tiedot ja jatkaa myöhemmin linkistä, joka lähetetään antamaani osoitteeseen. Sähköpostiisi tulee linkki, josta pääset jatkamaan tietojen tallennusta sinulle sopivana ajankohtana.

Kyselylomaketta on työstetty työryhmässä, johon ovat osallistuneet Arja Viitanen, johtava sosiaalityöntekijä (Satama), Sakari Björninen, sosiaalityöntekijä (Satama), Hanna Harju-Virtanen, johtava sosiaalityöntekijä (Luotsi), Tarja Pösö, professori (Tay), Tuija Eronen, tutkija (Tay)

Taustatiedot

1. Kunta

- Tampere Pirkkala Nokia Kangasala Lempäälä Ylöjärvi Vesilahti
- Akaa Kylmäkoski Urjala Valkeakoski

2. Kyselyyn vastaaja on

- Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä
- Sosiaalityöntekijän sijainen
- Lapsen kanssa työskentelevä sosiaaliohjaaja
- Yksikön esimies
- Muu

3. Lapsen syntymävuosi

4. Lapsen sukupuoli

- tyttö
- poika

4. Lapsi on tällä hetkellä

- huostaanotettuna
- jälkihuollossa
- oma lastensuojelun asiakkuus on päättynyt
- ei tietoa

6. Lapsi asuu

- tuttavien tai sukulaisten luona
- sukulaissijaisperheessä
- sijaisperheessä

- perhekodissa (kunnan oma)
- perhekodissa (ostopalvelu)
- lastensuojelulaitoksessa (kunnan oma)
- lastensuojelulaitoksessa (ostopalvelu)
- koulukodissa (valtion)
- koulukodissa (yksityinen)
- sos-lapsikylässä
- kotona biologisten vanhempien kanssa
- yksin omassa kodissa
- tuki-tai itsenäistymisasunnossa
- yhdessä avo-tai aviopuolison kanssa
- muualla

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän pysyvyys

7. Kuinka monta lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää lapsella on ollut vuoden 2006 huostaanoton jälkeen?

- 1 2 3 4
- 5 6 tai enemmän

8. Kuinka kauan lapsen asioista viimeiseksi vastannut sosiaalityöntekijä on/oli hoitanut lapsen asioita?

- alle 6kk
- yli 6 kk- alle 1 vuosi
- 1-2 vuotta
- 3-4 vuotta
- 5-6 vuotta

7 vuotta tai enemmän

Lasta koskevat päätökset ja sijaishuollon tavoitteet

9. Huostaanotto päätös vuodelta 2006 on tehty (ppkkvvvv)?

10. Mainitse kolme tärkeintä lapsen/nuoren huostaanoton perustetta

11. Jos lapsen huostaanotto on päättynyt niin milloin se päättyi (ppkkvvvv)?

12. Päätymisen syyt?

13. Onko lapsi otettu uudestaan huostaan vuonna 2006 tapahtuneen huostaanoton jälkeen?

ei kyllä Kerro huostaanoton syyt?

14. Onko lapsi ollut huostaanotettuna ennen vuoden 2006 huostaanottoa?

ei kyllä Kerro kuinka monta kertaa ja miksi?

15. Onko lapsen huostaanottopäätöksestä valitettu?

ei kyllä Kuka on valittanut päätöksestä ja kuinka monta kertaa?

16. Onko lapsen huostassaoloon haettu purkua?

ei kyllä Kuka on hakenut ja kuinka monta kertaa?

17. Onko lapsi ollut väliaikaisesti sijoitettuna kotiin?

ei

kyllä

18. Missä lapsi on ollut sijoitettuna 2006 huostaanoton jälkeen? (kirjaa kaikki ne paikat, joissa lapsi on ollut

aika (ppkkvvvv-
ppkkvvvv)

paikka (esim. sijaisperhe, oma
laitos, oma koti tms.)

tärkeimmät perusteet
paikan valinnalle

miksi paikka ei enää vastannut
lapsen tarpeisiin

1

2

3

4

5

6

19. Onko lapsen kohdalla tehty sijaishuollonmuutospäätöksiä huostaanoton jälkeen?

ei kyllä Kuinka monta?

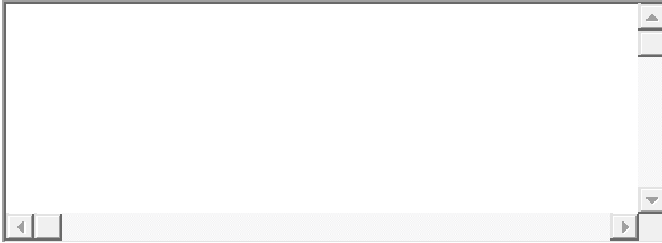
20. Onko lapsen sijaishuollon muutospäätöksistä valitettu?

ei kyllä Kuka on valittanut ja kuinka monta kertaa?

21. Kuinka monta asiakassuunnitelmaa ja sen tarkistusta lapselle on tehty vuoden 2006 huostaanoton jälkeen?

Kysymyksissä 22–24 pyydämme sinua tekemään kokonaisarviota lapsen tilanteesta, huostaanoton tavoitteista ja niiden toteutumisesta tämän hetken näkökulmasta käsin.

22. Luettele kolme tärkeintä tavoitetta, jotka asetettiin lapsen huostaanotolle ja arvioi niiden toteutumista.

A large, empty rectangular text box with a light gray border and a vertical scrollbar on the right side, intended for the user to list three key goals and their fulfillment.

23. Mitkä tekijät ovat tukeneet/estäneet tavoitteiden toteutumista?

A large, empty rectangular text box with a light gray border and a vertical scrollbar on the right side, intended for the user to describe factors that supported or hindered goal achievement.

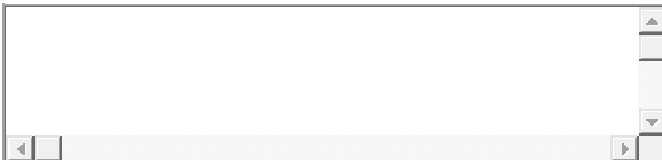
24. Ovatko tavoitteet muuttuneet merkittävästi tarkastelujakson aikana 2006–2010?

ei kyllä Miksi ne ovat muuttuneet ja millaisia muutoksia on tehty?

Kysymykset 25–29 koskevat jälkihuollossa olevia tai olleita lapsia ja nuoria. Jos lapsi ei ole ollut jälkihuollossa niin voit siirtyä suoraan kysymykseen 30.

25. Lapselle on tehty jälkihuoltopäätös (ppkkvvvv)?

26. Mainitse kolme tärkeintä jälkihuollon tavoitetta?

A large, empty rectangular text box with a light gray border and a vertical scrollbar on the right side, intended for the user to list three key goals for aftercare.

27. Mitä palveluita jälkihuollossa on käytetty lapsen/nuoren tukemiseksi?

28. Arvioi onko jälkihuollossa ollut riittävästi palveluita lapsen/nuoren tukemiseksi?

29. Onko lapsi/nuori/perhe ottanut vastaan tarjottuja palveluita?

Lapsen ikätasoinen kehitys ja hyvinvointi

30. Lapsi/nuori on tällä hetkellä päivisin

Kotihoidossa
(myös
sijaisperhe/
laitos)

Päivähoi-
dossa

Peruskou-
lussa

Lukiossa

Ammatil-
lisissa
opinnois-
sa

Töis-
sä

Työtömä-
nä

Muual-
la

Missä?

Kysymyksissä 31–38 on kyse sosiaalityöntekijän kokonaisarviosta lapsen tilanteesta tämän päivän näkökulmasta arvioituna.

31. Mitkä ovat tällä hetkellä lapsen tilannetta tukevat tekijät? Mainitse kolme tärkeintä.

32. Mitkä ovat tällä hetkellä lapsen tilannetta uhkaavat tekijät? Mainitse kolme tärkeintä.

33. Onko lapsella ollut sijaishuollon aikana erityistarpeita

	ei tietoa ei		kyllä millaisia?
terveydessä	☐	☐	☐ <input type="text"/>
mielenterveydessä	☐	☐	☐ <input type="text"/>
kommunikaatiossa	☐	☐	☐ <input type="text"/>
päivähoidossa (jos lapsi ei ole ollut päivähoidossa niin jätä vastaamatta)	☐	☐	☐ <input type="text"/>
koulunkäynnissä (jos lapsi ei ole vielä koulussa niin jätä vastaamatta)	☐	☐	☐ <input type="text"/>
arjen selviytymisessä	☐	☐	☐ <input type="text"/>
muussa, missä?	☐	☐	☐ <input type="text"/>

34. Onko lapsi saanut riittävästi tukea erityistarpeidensa kanssa pärjäämiseen tai poistamiseen?

	ei tietoa	ei koske tätä lasta	ei	kyllä
terveydessä	☐	☐	☐	☐
mielenterveydessä	☐	☐	☐	☐
päivähoidossa (jos lapsi ei ole ollut päivähoidossa niin jätä vastaamatta)	☐	☐	☐	☐
koulunkäynnissä (jos lapsi ei ole vielä koulussa niin jätä vastaamatta)	☐	☐	☐	☐
kommunikaatiossa	☐	☐	☐	☐
arjen selviytymisessä	☐	☐	☐	☐
muussa	☐	☐	☐	☐

35. Onko lapsi käyttänyt sijaishuollon aikana seuraavia palveluita?

	ei tietoa	ei	muutama käynti	pidempiä jaksoja
perheneuvola	☐	☐	☐	☐
lastenpsykiatria	☐	☐	☐	☐
nuorisopsykiatria	☐	☐	☐	☐
päihdehuolto	☐	☐	☐	☐
yksityinen terapiapalvelu	☐	☐	☐	☐
erityisopetus	☐	☐	☐	☐

36. Onko lapsi täytettyään 15 vuotta syylistynyt rikoksiin?

- ei koske tätä lasta (lapsi on alle 15 v.)
- ei tietoa
- ei
- kerran pari

useammin

37. Kuvaa lapsen tilannetta tällä hetkellä

	ei lainkaan	erittäin vähän	vähän	jonkin verran	paljon	erittäin paljon	ei koske tätä lasta	ei tietoa
Lapsen fyysinen hoiva on puutteellinen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsen emotionaalinen hoiva on puutteellinen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsi sairastelee paljon, tai on fyysisesti vammainen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsen kehitys on viivästynyt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsella on ristiriitoja biologisten vanhempien/vanhemman kanssa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsella on ristiriitoja sijaisvanhempien/vanhemman kanssa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsella on ristiriitoja laitoksen henkilökunnan kanssa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsi on kokenut väkivaltaa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsen psyykinen terveys on huono	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsi käyttää väärin päihteitä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsella on vaikeuksia kaverisuhteissa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsella on vaikeuksia koulunkäynnissä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsella on vaikeuksia asumisessa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsella on vaikeuksia taloudenpidossa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lapsella on rikoksiin liittyviä ongelmia	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

38. Huolestuttaako lapsen tilanne sinua tällä hetkellä?

ei lainkaan

erittäin vähän, jos ollenkaan

vähän

jonkin verran

paljon

erittäin paljon

Perhe, suku ja sosiaaliset suhteet

39. Ovatko lapsen biologiset vanhemmat elossa?

	kuollut ennen elää	kuollut vuoden 2006 huostaanotto vuotta 2006 huostaanoton jälkeen	ei tietoa
äiti	☐ ☐	☐	☐
isä	☐ ☐	☐	☐

40. Onko molemmille tai toiselle vanhemmista laadittu LSL:n mukainen asiakassuunnitelma?

ei tietoa kyllä ei Miksi ei ole laadittu?

41. Mitkä ovat olleet keskeisimpiä muutoksia vanhempien elämän tilanteessa lapsen sijaishuollon aikana (max. 3)?
Kuvaa sitä miten muutos on vaikuttanut lapsen tilanteeseen.

42. Ovatko vanhemmat saaneet toimeentulotukea ajanjaksolla 2006–2010 ?

eivät ole

satunnaisesti

säännöllisesti

ei tietoa

Kysymyksissä 43–51 kartoitetaan lapsen sosiaalista verkostoa ja osin myös sen laatua. Sosiaalisella isällä tai äidillä tarkoitetaan isän tai äidin nykyistä tai entistä kumppania. Sosiaalisilla sisaruksilla tarkoitetaan heidän lapsiaan. Sijaisperheen muut lapset voivat olla yhtälailla sijaisperheen biologisia lapsia kuin sinne sijoitettuja lapsia. Käytä vaihtoehtoa " ei koske tätä lasta" silloin kun kyseinen henkilö on esim. kuollut tai henkilö ei ollenkaan kuulu lapsen verkostoon. Esim. jos lapsi ei ole koskaan ollut sijaisperheessä niin silloin sijaisperheen ihmissuhteet eivät koske tätä lasta.

43. Ketkä kuuluvat tällä hetkellä lapsen läheisiin ihmisiin (kuvaa näillä vaihtoehdoilla lapsen sosiaalinen verkosto) ?

	kyllä	ei	ei tietoa	ei koske tätä lasta
biologinen äiti	☐	☐	☐	☐
biologinen isä	☐	☐	☐	☐
sosiaalinen äiti	☐	☐	☐	☐
sosiaalinen isä	☐	☐	☐	☐
biologisia sisaruksia	☐	☐	☐	☐
sosiaalisia sisaruksia	☐	☐	☐	☐
biologisia sukulaisia	☐	☐	☐	☐
sosiaalisia sukulaisia	☐	☐	☐	☐
sijaisperheen äiti	☐	☐	☐	☐
sijaisperheen isä	☐	☐	☐	☐
sijaisperheen muut lapset	☐	☐	☐	☐
sijaisperheen sukulaiset	☐	☐	☐	☐
laitoksen henkilökunta	☐	☐	☐	☐

laitoksen muut lapset

ystäviä

joku, muu

44. Mainitse enintään kolme tällä hetkellä lasta tukevaa sosiaalista suhdetta?

45. Onko lapsen sisarus tai sisaruksia tällä hetkellä sijoitettuna samaan sijaishuoltoapaikkaan?

kyllä ei ei koske tätä lasta, ei ole sisaruksia ei tietoa

46. Onko lapsi pitänyt yhteyttä sijoituksen aikana biologiseen

kyllä ei ei koske tätä lasta

äitiin?

isään?

47. Miten lapsen ja biologisten vanhempien välinen yhteydenpito on toteutunut sijaishuollon aikana?

48. Onko yhteydenpidon luonne tai intensiteetti muuttunut sijoituksen aikana?

ei kyllä Miten?

49. Onko lapsen ja biologisen vanhemman välistä yhteydenpitoa rajoitettu päätöksillä sijoituksen aikana?

ei kyllä Ketä koskien ja mistä syystä rajoituspäätös on tehty?

50. Kehen muuhun lapsi on pitänyt melko säännöllisesti yhteyttä sijaishuollon aikana?

51. Onko lapsen muita sosiaalisia suhteita rajoitettu yhteydenpidon rajoittamispäätöksin?

ei kyllä Ketä koskien ja mistä syystä?

Sijaishuolto paikka kasvu ympäristönä

Sijaishuolto paikalla tarkoitetaan lapsen tai nuoren nykyistä sijoitus paikkaa tai jälkihuollossa olevien tai jo itsenäistyneiden kohdalla viimeisintä sijaishuolto paikkaa.

52. Arvioi lapsen nykyistä/viimeisintä sijoitus paikkaa suhteessa seuraaviin asioihin

	erittäin huonosti	huonosti	joten kuten	hyvin	erittäin hyvin	ei tietoa
Suojelee ja hoivaa lasta	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tukee lapsen yksilöllistä kehitystä	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Turvaa lapselle läheiset ja tärkeät ihmissuhteet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tekee yhteistyötä lapsen asioissa vanhempien kanssa	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tekee yhteistyötä lapsen asioissa sosiaalityöntekijän kanssa	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tekee yhteistyötä lapsen asioissa päiväkodin tai koulun kanssa	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tekee yhteistyötä lapsen asioissa terveydenhuollon kanssa	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ymmärtää lapsen tilanteen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Luo lapselle turvallisen kasvuympäristön	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tarjoaa virikkeitä	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kannustaa ja kunnioittaa lasta	☐	☐	☐	☐	☐	☐
On sitoutunut lapseen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vastaa lapsen tarpeita	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Kysymykset 53–56 käsittelevät sijaisperheitä. Jos lapsi on tällä hetkellä sijoitettuna laitokseen tai lapsen viimeisin sijoitus ennen jälkihuollon alkamista on ollut laitos niin siirry kysymykseen 57.

53. Arvioi nykyisen/viimeisimmän perhesijoituksen vaikutusta lapsen tilanteeseen. Miten perhesijoitus on tukenut lasta?

54. Mitkä tekijät ovat vaarantaneet lapsen tilannetta perhesijoituksen aikana?

55. Onko lapsen nykyisessä/viimeisessä sijaisperheessä tapahtunut muutoksia (esim. perheen rakenteessa, asuinpaikassa), joilla on ollut vaikutusta lapseen?

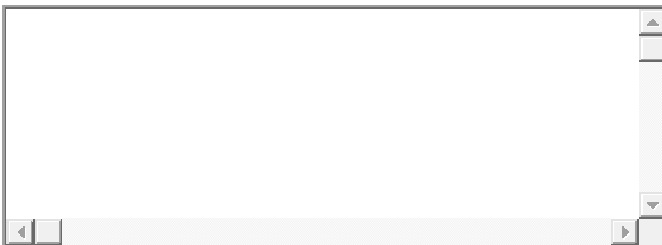
ei tietoa ei kyllä Millaisia muutoksia on tapahtunut ja miten ne ovat vaikuttaneet?

56. Jatkoiko lapsi asumista sijaisperheessä jälkihuollon alkaessa/aikana?

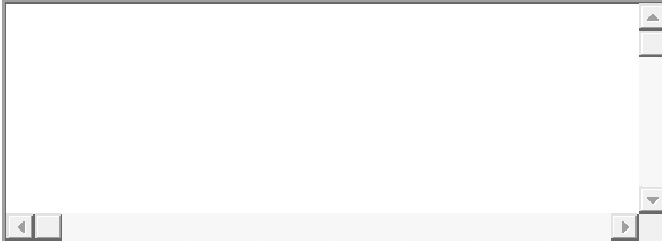
- kyllä
- ei
- ei koske vielä tätä lasta

Kysymykset 57–60 käsittelevät laitoksia ja niihin rinnastettavia sijaishuoltopaikkoja. Jos vastasit sijaisperhettä koskeviin kysymyksiin niin siirry kysymykseen 61.

57. Arvioi nykyisen/viimeisimmän laitossijoituksen vaikutusta lapsen tilanteeseen. Miten laitossijoitus on tukenut lasta?

58. Mitkä tekijät ovat vaarantaneet lapsen tilannetta laitossijoituksen aikana?

59. Onko lapsen nykyisessä/viimeisessä laitoksessa tapahtunut muutoksia (esim. henkilöstössä, lapsiryhmässä tai tiloissa), joilla on ollut vaikutusta lapseen?

ei tietoa ei kyllä Millaisia muutoksia siellä on tapahtunut ja miten ne ovat vaikuttaneet?

60. Jatkoiko lapsi asumista laitoksessa jälkihuollon alkaessa/aikana?

- kyllä
- ei
- ei koske vielä tätä lasta

Seuraavat kysymykset 61–62 käsittelevät kaikkia sijaishuoltopaikkoja, joissa lapsi on ollut.

61. Oletko sosiaalityöntekijänä saanut tietoosi tai ollut huolissasi seuraavista asioista jossakin niistä sijoituspaikoista, joissa lapsi on ollut?

	ei ole tapahtunut	on ollut epäilyä ja huolta	on tapahtunut	Mitä on tapahtunut tai mistä olet ollut huolissasi?
Lapsen alistaminen	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Lapsen kohdistunut fyysinen väkivalta	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Lapsen kohdistunut seksuaalinen väkivalta	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Lapsen emotionaalinen laiminlyönti	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Lapsen ruumiillinen kurittaminen	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Lapsen kohdistuneet kohtuuttomat rangaistukset	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Jotakin muuta huolestuttavaa	☐	☐	☐	<input type="text"/>

62. Lapsella on yhä suhde johonkin edelliseen sijaishuoltopaikkaan ja hän pitää sinne yhteyttä

ei tietoa ei koske tätä lasta ei kyllä Keneen lapsi pitää yhteyttä?

Arvio huostaanotto- ja sijaishuoltoprosessin onnistumisesta

63. Miten huostaanotto prosessi (huostaanotto sijoitus/sijoitukset) on mielestäsi onnistunut/onnistuneet?

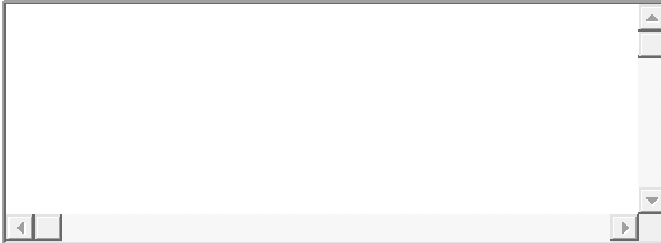
erittäin huonosti huonosti suht koht hyvin erittäin hyvin

kokonaisuudessaan	☐	☐	☐	☐	☐
lapsen edun kannalta	☐	☐	☐	☐	☐
vanhempien kannalta	☐	☐	☐	☐	☐
sijaishuollon sosiaalityön kannalta	☐	☐	☐	☐	☐
hallinnollis-juridisena prosessina	☐	☐	☐	☐	☐

64. Millainen lapsen tilanne on verrattuna huostaanottohetkeen?

- tilanne on parantunut selvästi
- tilanne on parantunut vähän
- tilanne on pysynyt samana
- tilanne on heikentynyt vähän
- tilanne on heikentynyt selvästi

65. Millaisia eväitä lapsi on sijaishuollon aikana saanut myöhempää elämää varten?

66. Miten ennakoit lapsen tilanteen kehittyvän tästä päivästä vuosi eteenpäin

- tilanne tulee parantumaan selvästi
- tilanne tulee parantumaan vähän
- tilanne tulee pysymään samana
- tilanne tulee heikentymään vähän

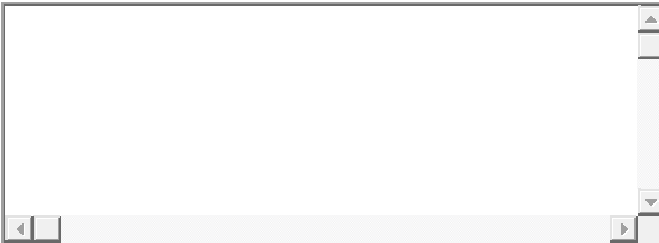
- tilanne tulee heikentymään selvästi
- tilanne on niin sekava, ettei kehitystä voi ennustaa

Lopuksi

67. Olen perehtynyt lapsen tilanteeseen

- pinnallisesti
- kohtalaisesti
- hyvin

68. Haluatko vielä lisätä jotakin tai antaa palautetta?

Osittainen tallennus

- Tahdon tallentaa täyttämäni tiedot ja jatkaa myöhemmin linkistä, joka lähetetään antamaani osoitteeseen.

Sähköpostiosoite

Kiitos vastauksestasi ja kyselyyn käyttämästäsi ajasta.

Vastaajien kesken järjestetään arpajaiset INFOTILAISUUDESSA 25.5.2011 klo 13.30–16.00 Tampereen yliopiston Linna rakennuksessa, 6krs. huone 6034. Kyselyssä ei kerätä sähköistä informaatiota vastaajista, joten osallistuminen tapahtuu kirjoittamalla paikan päällä oma nimesi niin moneen arpajaislappuun kuin olet täyttänyt kyselyjä. Näin osallistut arvontaan vastaamiesi kyselyjen määrällä.

Järjestelmänä Eduix E-lomake 3.1